A sorozat kötetei:

A globalizáció
A szexuális sokféleség
A fegyverkereskedelem
A terrorizmus
Méltányos kereskedelem
A klímaváltozás
A demokrácia

Jonathan Barker
A terrorizmus

Scannelte: Szörp 2005. február 1.
Javította:

HVG Könyvek

A kötet eredeti címe: Jonathan Barker: The No-Nonsense Terrorism
New Internationalist Publications Ltd., Oxford, és Verso, London, 1988
Sorozatszerkesztő: Troth Wells

Fordította: Árokszállásy Zoltán Szerkesztette: Rácz Judit
A sorozatot tervezte: Pintér József
A borító Saul Steinberg grafikájának felhasználásával készült
ISBN 963 7525 459

Kiadja a HVG Kiadói Rt., Budapest, 2003 Felelős kiadó: Szauer Péter
Nyomdai előkészítés: HVG Press Kft. Felelős vezető: Erényi Ágnes

Nyomás: Reálszisztéma Dabasi Nyomda Rt. Felelős vezető: Mádi Lajos vezérigazgató

TARTALOM

ELŐSZÓ

Válságokkal teli világunkban, ahol egyre mélyülnek a nemzetek és kultúrák közti szakadékok, Jonathan Barker tömör, mégis átfogó terrorizmus-kézikönyve remekül eligazít a New York és Washington elleni merényletekre adott bonyolult és olykor igen heves reakciók között.

A 2001. szeptember 11-i merényletek óta világszerte dúl a “terrorizmus elleni háború". Az Egyesült Államok és szövetségesei azóta szabályos háborút indítottak Afganisztánban (azóta Irakban is - a ford.), s kisebb hadműveletekre került sor Jemenben, Pakisztánban, Grúziában és a Fülöp-szigeteken is, továbbá számos országban nyújtottak segítséget a rendfenntartó erőknek, és megszigorították az ellenőrzés törvényes eszközeit szinte az egész világon.

Kevés jel utal arra, hogy mindez hatásos lenne, de ez mintha egyáltalán nem csökkentené az efféle erőfeszítéseket. Az Al-Kaida hálózat és a hasonszőrű szervezetek folytatják tevékenységüket, és továbbra sem nélkülözik a lakosság támogatását.

Az Egyesült Államok hadikiadásai lassan elérik a hidegháborús csúcsot, s az ország az erőszakos megelőzés politikáját folytatja a feltételezett ellenségeivel szemben. Egyes államokat -Iránt, Irakot, Észak-Koreát, Szíriát, Líbiát és Kubát - egyszerűen többé-kevésbé “gonosznak" nyilvánítottak, amiért dacolni mernek az erkölcsi álláspontjában biztos USA-val, amely a globalizációnak, azaz a szabadpiac világméretű elterjesztésének élére áll.

Egyesek szerint a terrorizmus elleni harcot a kétségbeesés sugallja, mások szerint az a szándék mozgatja, hogy helyreállítsák a globalizáció megingott rendszerét, amelynek eredendő sebezhetőségére leginkább éppen a New York és Washington elleni támadás világított rá.

Akármi legyen is az igazság, folytonosan napirenden van a terrorista szervezetek elleni harc, ugyanakkor senki sem foglalkozik e szervezetek indítékaival, s azzal sem, hogyan is tehettek szert ekkora támogatottságra. Nem szokás beszélni a terrorizmus másik, állami válfajáról sem, holott az régebbi, ráadásul megoldhatatlanabbnak tűnő probléma: arról a politikai erőszakról van szó, amely még a múlt század második felében is inkább embermilliók, mint ezrek életét oltotta ki.

Jonathan Barker könyve több szempontból is figyelemre méltó. Egyrészt az elmúlt néhány év eseményeit tágabb kontextusba helyezi és elemzi az elmúlt évtizedek terrorizmusának problematikáját. Ismerteti és elemzi az állami terrorizmus számos példáját, s mutat rá ezekben - teljesen megalapozottan - a nyugati államok meghatározó szerepére. Másfelől megvilágítja, hogyan korlátozza a terrorizmus és az arra adott válasz a politikai nyilatkozatokat és cselekvést: a jogszerűség és a liberalizmus háttérbe szorul, s olyan moralizálás lép a helyébe, amely olykor éppen a terroristák gondolatvilágát tükrözi.

S még fontosabb, hogy a könyv szeptember 11-ét és az arra adott katonai választ beágyazza a megosztott világ összefüggéseibe, abba a világába, ahol az egyre nagyobb társadalmi és gazdasági ellentétek mind több kiábrándultsághoz és elidegenedéshez vezetnek, ám erre a nyugati országokban ritkán figyelnek fel.

Ez a könyv segít megértenünk a terrorizmussal kapcsolatos legfontosabb kérdéseket, s ezért mindenkinek melegen ajánlom.

Paul Rogers, a béketanulmányok professzora, Bradfordi Egyetem (Egyesült Királyság)

A SZERZŐRŐL

Jonathan Baker író és kutató hosszú éveken át a politikatudomány tanára volt a torontói egyetemen. Tanított ezenkívül az arizonai és a Dar és Salaam-i egyetemen is. A helyi politikát tanulmányozta Szenegálban, Tanzániában, Indiában és Ugandában. További könyvei: Street-Level Democracy: Political Settings at the Margins of Global Power (Toronto és West Hartford, 1999), valamint Rural Communities under Stress: Peasant Farmers and the State in Africa (Cambridge University Press, 1989)

BEVEZETÉS

Nem én akartam írni a terrorizmusról: az keresett meg és kényszerített, hogy írjak róla. Mindeddig inkább helyi politikai akciókkal és azok mozgatórugóival foglalkoztam. De miután azok a bizonyos repülőgépek becsapódtak a World Trade Centerbe és a Pentagonba, naponta órákat töltöttem azzal, hogy a terrorizmusról olvastam, szinte kényszeresen. Igaz, volt erre személyes okom is, hiszen egyik lányom Brooklynban él. Eleinte borzadály és hitetlenség volt bennem, csak később jöttek a kérdések - de jöttek. Vajon miért lesz valakiből terrorista? Miért nem vettem eddig tudomásul ezt a valóságos (és egyre növekvő) veszélyt? Vajon Bush elnök terrorizmus elleni háborúja mindenütt megfertőzte-e a politikát a “jó és a rossz harcának" mítoszával? Vajon a politikai jobboldal valóban erőt és egységet merít-e a terrorizmus elleni harcból, míg a baloldal és a centrum bénultan és megosztottan reagál a helyzetre?
A terroristák ráirányították figyelmemet a politikának egy olyan aspektusára, amelyet eleddig figyelmen kívül hagytam. Az erőszakra és a megfélemlítésre úgy gondoltam, hogy ezek szörnyű dolgok, de mindig is jelen voltak, és éppen egyetemességük miatt nem érdemes foglalkozni velük. Most viszont egyszerre úgy tűnik, hogy központi kérdéssé váltak. Muszáj lesz odafigyelni az élet csúf oldalára is. Itt van például a cinizmus kérdése. Lehet-e ezentúl igazán komolyan venni akármely politikai nyilatkozatot vagy hivatalos sajtóközleményt? Nem lehet félresöpörni az összeesküvésekről szóló elméleteket sem, hiszen a terrorizmus (beleértve annak állami válfaját is) nem működhet titkos ügynökök és az emberek megtévesztése nélkül. Mindazonáltal úgy döntöttem, hogy óvatosságból nem fogok foglalkozni az összeesküvés elméletével - ezt a szakértőkre hagyom, ha ugyan vannak. Azonban a terrorizmus néhány következménye kibontakozott előttem. Például az, hogy az összeesküvés örökös emlegetésének hatására tehetséges politikai elemzők elfordultak más, nem kevésbé fontos politikai kérdésektől, illetve kétessé vált mindenféle politikai megnyilatkozás hitelessége. Mind a terrorizmus, mind a rá adott válasz kezdettől fogva a politika eltorzításához és leértékelődéséhez vezetett.
A téma más buktatókat is rejt. A hírekből a legjobb esetben is csupán egyes terroristák életéről és akcióiról, esetleg szervezeteik felépítéséről és működéséről értesülünk. Az ilyen anyagokat szállító riporterek tevékenysége persze hasznos, és sok bátorság is kell hozzá. Csakhogy az embernek az is eszébe jut, hogy a kormányok ma már nemcsak átírathatják a terrorizmusról szóló híradásokat, hanem maguk is koholhatnak ilyeneket - miképpen persze maguk a terrorista szervezetek is folytatnak propagandatevékenységet. Amikor a sajtó segítségével szerettem volna rendet rakni ebben a bonyolult kérdéskörben, meglepve láttam, hogy a legtöbb politikai kommentátor jobbára a saját korábban hangoztatott álláspontjainak bizonyítékait vélte felfedezni a World Trade Center romjai között, új meglátásaik alig-alig voltak. Így egyik feladatomul annak megértését tűztem ki, miképpen használják az egyes ideológiák és érdekek a terrorizmust is a közvélemény befolyásolására.
A világ árnyékos oldalán tett séta bizony felzaklatja az embert. A politikában ma olyan gyakran adnak hangot a gyűlöletnek, mint a “vörös veszedelemtől" való rettegés, sőt a második világháború óta még soha. A terrorizmussal és antiterrorizmussal együtt járó gyűlölet világszerte vallási és kulturális elkötelezettségekből táplálkozik. A gyűlölet kifejezése oly mindennapossá vált, hogy a mai politikai megnyilvánulások jelentős része arról szól, ki gyűlöl kicsodát. Az effajta gyűlöletbeszéd pedig megmérgezi azt a tiszteletet és toleranciát, amelyből a kulturált politikai párbeszéd és kölcsönös alkalmazkodás táplálkozhat(na).
A terrorizmusról szólván nem kívánok legyinteni senkinek az elméleteire sem, de igyekszem mindent a valós értékén kezelni. Ha ugyanis több biztonságot, ugyanakkor több szabadságot szeretnénk, nem ártana pontosan felmérnünk a terrorizmus és az antiterrorizmus valódi veszélyeit, s nemcsak megőriznünk, hanem még fejlesztenünk is kellene az embernek azt a képességét, hogy demokratikusan együttműködve oldja meg élete legnagyobb problémáit.

Jonathan Barker Toronto

I. KÉRDÉSEK A TERRORIZMUSRÓL

A 2001. szeptember 11-i támadás a World Trade Center és a Pentagon ellen, a lezuhanó emberek és az összeomló tornyok látványa szenvedélyeket lobbantott lángra és nehéz kérdéseket vetett fel. Az elemzésnek - elismerve, hogy a terrorizmusnak van érzelmi oldala is - józanul kell számba vennie mind a terroristaakciók, mind a rájuk adott válaszok okait és következményeit.

Amíg Alfred Nobel nem kísérletezte ki az 1860-as években a dinamitot, addig igen nehéz volt válogatás nélkül elpusztítani nagyszámú embert. Az 1790-es években Robespierre jakobinus kormányának sikerült Franciaországban a gyanúsítottak százezreiből (a hivatalos adatok szerint) 17 ezret kivégeznie; így lett a guillotine a terror fő eszközévé és jelképévé. A konzervatív brit politikus, Edmund Burke a legelsők között volt, aki a “terrorizmus" és “terrorista" szavakat használta. Ezzel föl akarta hívni a figyelmet a jakobinus állam gyilkos túlkapásaira és arra, hogy “rászabadította a népre az irreguláris karhatalmat", a nem közvetlenül, hanem bérencekkel, megbízottakkal dolgozó állami terrorizmus tökéletes példájaként. Az 1880-as évek végén orosz anarchisták átvették a terrorizmus fogalmát és büszkén nevezték “terroristának" azt, aki egyes állami tisztségviselőket leszúrt, megfojtott vagy lelőtt. Azóta nem sokan vallották magukat terroristának; az ember inkább az ellenségeit bélyegzi meg ezzel a szóval.

Szeretnék különbséget tenni a “csoportos terrorizmus" (magyarul egyszerűen “terrorizmus" - a ford.) és az “állami terrorizmus" (magyarul “terror") között az elkövetők személye szerint - maguk a terrorista cselekedetek nem különböznek egymástól. Könyvemben mindkét változattal szeretnék bővebben foglalkozni. Természetesen lehet a terroristákat más szempontból is osztályozni, hiszen vannak közöttük nemzeti felszabadítók, jobb- és baloldaliak, anarchisták, nacionalisták, vallásosak; de az állami terrorizmusnak is van bel- és külföldi, továbbá gyarmati, illetve “megbízott" és egyéb változata is.

Az alábbiakban olyan terrorista akciókra hozok példákat, amelyek a modern politikai életben már régóta jól ismertek.

1. *Öngyilkos merénylet:* a 24 éves Nabil elintézett néhány dolgot, mielőtt egy este végleg távozott volna falujából. Délután négykor átment a szomszédba unokatestvéréhez, Abdullah Halabijéhez, s visszaadta a 15 dollárját, amivel már másfél éve tartozott neki. Ezután jó két órán keresztül mosta az új kocsiját. Hatkor átadott Abdullahnak egy kérvényt, amelyhez aláírásokat gyűjtött; ebben arra kérte az önkormányzatot, hogy aszfaltozzák le az utcájukat. Lelkére kötötte unokatestvérének, hogy addig ostromolja a hivatalt, amíg el nem intézik az ügyet. Este fél tízkor pedig bevonult a szobájába imádkozni.

- A Koránt kántálta és sírt 10-15 percen át - mesélte Abdullah. - Amikor megkérdeztem, miért imádkozik ilyen hosszan, nem szólt semmit, csak mosolygott.

Abdullah szerint Nabil este tízkor hajtott el. Mivel úti célja csak tízpercnyíre esett hazulról, közben valahol nyilván fölvette az ugyancsak falujabéli Oszama Bahart, s magukhoz vették a robbanóanyagokat, melyeket a derekukra erősítettek. Éjjel fél tizenkettő volt, amikor bementek a jeruzsálemi Ben Jehuda bevásárlóközpontba, ahol az ott lebzselő tinik sűrűjében működésbe hozták a robbanószerkezeteket. A robbanóanyag és a szertespriccelő kartács hatméteres körzetben mindenkit megsebesített. A negyvennyolc áldozat közül tizenegy belehalt sérüléseibe. Az öngyilkos merénylőkből sem maradt sok.[1]

2. *Eltűnés:* 1977. január 27-én a 17 éves Dagmar Hagelin Buenos Airesbe érkezett, hogy meglátogassa argentin barátnőjét, Norma Burgost. Csakhogy őt előző nap letartóztatták. A lakásán hét katona várakozott Alfredo Astiz, egy fiatal tengerésztiszt vezetésével, aki részt vett a kormány baloldaliak elleni “piszkos háborújában". További ellenzékieket akartak csapdába csalni, de csak Dagmar csöngetett be. Astiz le akarta fogni, de ő futásnak eredt; Alfredo és egy társa utána. Amikor Dagmar már mintegy 30 méter előnyt szerzett, Alfredo letérdelt, és a szolgálati pisztolyával rálőtt. A két katona fegyverrel megállásra kényszerített egy taxit, a sebesült lányt a csomagtartóba zárták, majd elhajtottak. Dagmart sosem látták többé.[2]

3. *Orvgyilkos merénylet:* 2000. június 8-án, Athénben Heather Saunders elbúcsúzott

férjétől, Stephen Saunders dandártábornok katonai attasétól, aki munkába indult. Amikor Saunders az Olimpiai Stadionnál megállt egy piros lámpánál, két ember fékezett mellette egy mopeddel. Egyikük négy lövést adott le az ablakon keresztül Saundersre. A férfi a mentőkocsiban meghalt.[3]

4. *Állami terrorakció:* 1994. május 19-én San Salvadorban valaki betört a helyi nőszervezet (MSM) és a Madeleine Lagadec Emberjogi Központ közös irodaházába. Másnap azonosítatlan fegyveresek megölték az őrt, Alexander Rodas Abarca tartalékos rendőrtisztet, az FMLN (Farabundo Marti Nemzeti Felszabadítási Front) gerillaszervezet tagját. Az FMLN az 1992-es békemegállapodás után alakult legális párttá. A két szervezet igazgatói szerint az irodaház dolgozói már napokkal korábban felfigyeltek arra, hogy az épületet járművekből figyelik.[4]

Mindezek az esetek ismerősnek tűnnek a hírekből, de vannak köztük bizonyos különbségek. Az öngyilkos merénylők találomra kiválasztott embereket ölnek és sebesítenek meg nyilvános helyen. Más merénylőknek konkrét célpontjaik vannak: a két motorosnak egy idegen állam hivatalnoka, az állami terroristáknak fiatal aktivisták, illetve egy emberjogi harcos. Az egyik esetben az állami kapcsolat nem is biztos, csak sejthető. A lőfegyverrel vagy bombával elkövetett merénylet számos országban mindennapossá vált, de a terrorizmus ebben még nem merül ki. Az 1980-as években elszaporodtak a géppisztollyal vagy pokolgéppel felfegyverzett terroristák repülőgépeltérítései. Túszul ejtették a gép utasait, s elengedésükért cserébe többféle követeléssel álltak elő: pénz, szabad távozás egy (számukra) baráti országba, bebörtönzött bajtársak szabadon engedése, vagy nyilvánosság az általuk képviselt ügy számára. Olykor csak a pokolgépet csempészték be a repülőgépre, vagy időzített, esetleg távvezérlésű bombákat szereltek személy- vagy teherautókra; máskor olyan fontos, szimbolikus jelentőségű épületeket rongáltak meg, mint az USA haditengerészetének bejruti laktanyája (1983-ban), a brightoni Grand Hotel (a tory párt 1984-es kongresszusa alatt) vagy az Oklahoma City-i Murrah szövetségi épület (1995-ben).

EMELKEDNEK A TÉTEK

Azok, akik utasszállító gépekkel belerepültek a WTC-be és a Pentagonba, az öngyilkos merénylőkhöz hasonlóan el vontak szánva arra, hogy áldozataikkal együtt meghalnak. Ebben a támadásban az volt az új elem, hogy a gépek üzemanyagát használták robbanóanyag gyanánt. Erre mindaddig nem volt példa, miként arra sem, hogy négy akciócsoport egyszerre, összehangoltan támadjon. Szokatlan volt az öngyilkos merénylők viszonylag magas életkora és képzettsége is, továbbá hogy a gépek leendő vezetői speciális képzésen készültek a feladatra, hogy belerepüljenek ezekbe a fontos épületekbe, amikor azokban éppen sokan tartózkodnak. A célpontokat az Egyesült Államok globális gazdasági és katonai hatalmának jelképeiként választották ki. Akkor úgy tűnt, hogy a merényletért az Al-Kaida, ez a lazán szervezett, nemzetközi terrorista hálózat a felelős, amely meg akarja nyirbálni ezt a globális hatalmat, és ki akarja űzni Amerikát az iszlám szent helyeiről.

Máig folyik a vita, vajon új történelmi korszak kezdődött-e 2001. szeptember 11-én. Az semmiképpen sem kétséges, hogy mind a terrorizmus, mind az ellene folytatott harc új szakaszába érkezett. A legtöbben attól tartanak, hogy a terroristák -akik mindeddig csak hagyományos robbanóanyagokat használtak - esetleg ráteszik a kezüket az NBC (nukleáris, biológiai vagy vegyi) fegyverekre is. A japán *Aum Sinrikó* szekta már át is lépett ezen a határon, amikor 1995-ben szarin gázt vetett be a tokiói metróban, csak éppen nem elég szakszerűen, így a tervezett több ezer utas helyett csupán tizenketten estek a merénylet áldozatául.

A TERRORIZMUS FEL ÉVE (1996. JÚLIUS-DECEMBER)

Július 17: *A Tamil Tigrisek (LTTE) gerillaszervezet bombát robbant egy vonaton Sri Lankán, miután a kormánycsapatok sikeres offenzívát hajtottak végre a szigetország keleti felében. Hetvenen meghalnak, hatszázan megsebesülnek.*

Augusztus 3: *Az atlantai olimpián egy ember meghal, 111 -en megsebesülnek a Centennial téren felrobbantott bombától.*

Augusztus 26: *Hat iraki menekült eltéríti a Sudan Airways A310-es, Khartúmból Jordániába tartó járatát, és az angliai Stanstedbe irányítja. A géprablók nyolc és fél órán át alkudoznak a brit hatóságokkal, aztán sértetlenül elbocsátják a gép 13 főnyi személyzetét és 180 utasát.*
Október 7: *Az IRA terroristái behatolnak egy brit laktanyába Lisburnben, Belfasttól délre, és két autóra pokolgépet szerelnek. A robbanástól egy katona életét veszti, harmincan megsebesülnek.*
December 20: *Az IRA merényletet kísérel meg egy unionista politikus ellen egy belfasti kórházban, de végül csak egy rendőrt sebesít meg. Az akció nyomán egy sor bomba- és rakétatámadást indítanak a hadsereg ellen; ez eltart január közepéig. A protestáns terroristák autókra szerelt pokolgépekkel követnek el merényletet a civil lakosság körében.*
December 24: *Négy halálos áldozatot követel és több tucat embert megsebesít egy pokolgép robbanása egy nagyáruházban a dél-afrikai Worcesterben, Fokváros közelében. A merényletet a szélsőséges Búr Ellenállási Mozgalomnak, az AWB-nek tulajdonítják.*
December 25: *Tibeti terroristák bombát robbantanak Lhaszában a kormányhivatal közelében a kínai uralom elleni tiltakozásul. Öten megsebesülnek.*
December 31*: Törzsi gerillák vonatot robbantanak Sensapaniban, az indiai Assamban. A halálos áldozatok száma 60.*
(Forrás: a Lancasteri Egyetem honvédelmi és nemzetközi biztonsági tanszékének terrorizmussal foglalkozó csoportja.)

2001. SZEPTEMBER 11.

A New York és Washington elleni támadás azt bizonyította, hogy az ismert terrorista eszközök ravasz együttes alkalmazásával igen nagy kárt lehet okozni. Több mint háromezren haltak meg, a WTC két gigantikus tornya pedig leomlott és porrá lett. Súlyos kár érte az amerikai katonai vezetés központját, a Pentagont is. Az Al-Kaidának egyetlen látványos akcióval sikerült lerombolnia az Egyesült Államok globális gazdasági hatalmának jelképét, ugyanakkor megrongálnia katonai erőfölényének zálogát is. Az egész világ döbbenten figyelte, amint a nagy Boeing gépek belerepülnek a WTC tornyaiba, s a kolosszusok összedőlnek.
Ezek a képek korántsem váltottak ki egységes reakciót az emberekből. Ami Amerikát illeti, ott a rettenet, a félelem, a bánat vagy a harag volt a jellemző. Ebben osztoztak velük más országok lakói is. Csaknem mindenki együttérzett az áldozatokkal és családjukkal, de ezen túl már igencsak eltérően ítélték meg az eseményt. Azok, akik a BBC biztosította internethelyen közölték a véleményüket szeptember 11. után, egyöntetűen elítélték a terrorista akciót, sokan azonnali retorziókat követeltek a tettesekkel és támogatóikkal szemben. Néhányan azt is írták, hogy megijedtek a saját bosszúvágyuktól és dühüktől. Többen azt firtatták, mivel váltott ki az Egyesült Allamok ekkora gyűlöletet, mások azonban érteni vélték, hogy a nyugati világnak milyen lépései motiválhatták a terroristákat. A francia középbaloldali lap, a Le Monde “Mind amerikaiak vagyunk" cím alatt közölt összeállítást olvasói levelekből, ám ezeknek egy része legalább annyira szolidárisnak mutatkozott a harmadik világ szenvedői, mint a New York-i és washingtoni áldozatok iránt.
Egyetlen kormány sem akadt, amelyik magára vállalta volna a felelősséget a támadásért, ugyanakkor nem egy hangot adott rokonszenvének és támogatásának. A muszlim vezetők egész sora lesújtva és elborzadva reagált, a nemhivatalos reakciók azonban többfélék voltak az iszlám világban. Sokan ott is döbbenettel, fájdalommal és félelemmel fogadták az eseményeket; Orhan Pamuk török író látta, amint egy nő a nyílt utcán zokogott Isztambulban, egy kávéházi terasz vendégei pedig hitetlenkedve nézték a képeket a televízión. Ugyanakkor arról is beszámolt, hogy az emberek előbb elítélték “az ártatlanok lemészárlását", de aztán kritikával illették Amerika “politikai és gazdasági hatalmát" is. Egy öreg munkás azt mondta neki: - Látja, uram? Megbombázták Amerikát! Nagyon jól tették! -Aztán, amikor látta a pusztításról készült felvételeket, megbánta a véleményét.[5] Hírek érkeztek spontán ünneplésekről is Nabluszból és Jeruzsálem keleti részéből, valamint a paraguayi Ciudad del Este arab negyedéből.
Jean Baudrillard francia szociológus felzúdulást keltett értelmiségi körökben, amikor a Le

Monde-ban ezt írta: “Ez a terrorista vágyálom... tudat alatt bennünk is él. Igen, mi is álmodtunk erről az eseményről... mindenki álmodott róla, kivétel nélkül, hiszen óhatatlanul mindenki ábrándozhat olykor egy olyan hatalom megdöntéséről, amely ennyire hegemónná vált."[6]
George W. Bush elnök a szeptember 20-i kongresszusi beszédében meghirdette a “terrorizmus elleni háborút", amely “az Al-Kaidával kezdődik, de addig nem ér véget, amíg le nem leplezünk, meg nem állítunk és fel nem számolunk minden nemzetközi terrorista csoportot. És - tette hozzá - üldözni fogjuk mindazon államokat is, amelyek segítséget vagy menedéket nyújtanak a terroristáknak. Most minden régió minden államának el kell döntenie: velünk tart vagy a terroristákkal? - Ennek nyomán számos kormány sietett támogatásáról biztosítani az Egyesült Allamokat, s a hazai közvéleménykutatások azt mutatták, hogy az elnök a közvélemény szinte osztatlan támogatását élvezte.[7]
A terrorizmus sokfelé az érdeklődés homlokterébe került. Más kormányok és közszereplők politikailag hasznosnak tartották, hogy olyan terroristaellenes álláspontot foglaljanak el, amely bizonyos csoportokat és eszméket kész kirekeszteni a politikai párbeszédből. Egyes izraeli szóvivők például hajlandók voltak egy kalap alá venni Jasszer Arafatot és PFSZ-ét az olyan szélsőséges csoportokkal, mint a Hamasz és a Hezbollah. Arafat ezzel szemben tagadta, hogy a Palesztin Felszabadítási Szervezet terrorista lenne, s Szíria elnöke, Basar Al-Asszad is kioktatta Tony Blair brit miniszterelnököt arról, miért esik más megítélés alá a palesztinokkal szemben tanúsított izraeli állami terrorizmus, illetve a palesztin szabadságharcosok szükségképpen erőszakos ellenállása.

REAKCIÓK MÁSUTT

Mugabe zimbabwei elnök már korábban “terroristának" bélyegezte a saját zsarnoki uralma ellen harcoló mozgalmat és a harcról beszámolni hajlandó sajtót egyaránt, majd rájuk uszította rendőrségét. Szukarnoputri indonéz elnök eleinte tiltakozott az ellen, hogy az amerikai kormány felvegye országát az Al-Kaida “fertőzötteinek" listájára a celebeszi harcok miatt. Nem értett egyet azzal az amerikai véleménnyel, miszerint az ott harcoló iszlám szervezet, a Dzsimaa Iszlamija kapcsolatban áll az Al-Kaidával. Aztán amikor 2002. október 12-én bomba robbant Bali szigetén, egy éjszakai szórakozóhelyen, és csaknem 200 embert megölt, majd a gyanúsítottak közül néhányat letartóztattak, az indonéz kormány is belátta, hogy az amerikaiaknak lehet némi igazuk.
Az Amerika-ellenesség általánosabb és nyíltabb lett, miután az USA bombázni kezdte Afganisztánt, bár a tüntetések Pakisztánban, Egyiptomban, Indonéziában és más muszlim országokban nem voltak olyan méretűek, mint amilyenre számítani lehetett. Fölerősödött a kritika hangja magában az Egyesült Államokban és a szövetséges államokban is, bár a legnézettebb tévécsatornák és a legolvasottabb lapok nemigen adtak teret ilyesminek. Noam Chomsky nyelvészprofesszor, aki már régóta élesen bírálja az amerikai állami terrorizmust, újabb tanulmányában éppen ezzel magyarázta az Al-Kaida és hasonló szervezetek Amerika-ellenességét, s elítélte az Afganisztán elleni hadműveleteket azon az alapon, hogy nemcsak hatástalanok, de nem is adnak ésszerű választ a terrorakciókra.[8]
Chomsky könyvét nem reklámozták a legolvasottabb könyvszemlék, mégis azonnal bestseller lett. Más bírálók más véleményeket hangoztattak, így például elvből elutasították az erőszakot, vagy úgy vélték, hogy a katonai akciók csak növelhetik a Nyugat-ellenes terroristák számát, esetleg hogy a terroristák kézrekerítésére sokkal alkalmasabb eszköz lenne a diplomácia és a hírszerzés. Néhányan még azzal is előálltak, hogy a támadást maga az amerikai kormány szervezhette meg például azért, hogy megerősítse közép-ázsiai pozícióit, és így könnyebben hozzáférhessen a Kaszpi-tengeri olajkincshez.
A demokráciáról tartott előadásain egy amerikai vendégprofesszor 2001 januárjában Dél-Afrikában, majd júliusban Lengyelországban döbbenten tapasztalta, hogy a hallgatóság nem az Al-Kaidában és általában a terrorizmusban látja a nagyobb veszélyt, hanem Amerika antiterrorista háborújában. Különösen amiatt aggódtak, a megváltozott helyzetben nem nő-e meg túlzottan a saját államuk titkosrendőrségének hatalma, amely így esetleg hatékonyabban akadályozhatja demokratikus harcukat. Egy hallgató

egyenesen azzal állt elő, hogy amikor az Egyesült Államok a saját demokráciáját próbálja védeni, ezzel rendre meggyengíti a demokratikus erőket másutt.[9]

Végeredményben a szeptember 11-i támadás sikeresebbnek bizonyult, mint maguk a terroristák remélhették volna. Az a videofelvétel, amelyen Oszama Bin Laden (a magyar sajtóban amerikai mintára elterjedt „Oszama bin Laden" helyes formája valójában Uszama ibn Ládin - a ford.) az öngyilkos merénylőket magasztalja, arra utal, hogy még öt magát is meglepte a pusztítás mértéke. Bin Laden más felvételeit főműsoridőben sugározta nem egy televízió a muszlim világban, ahol a hallgatóság jó része nyilván elégedetten hallgatta bíráló megjegyzéseit a Nyugatról és azokról a korrupt közel-keleti kormányokról, amelyek eltűrik az amerikai katonai jelenlétet az iszlám szent földjein, s ezzel szégyent hoznak az igaz hitre. A nyugati kommentátorok kezdtek is aggódni, hogy ezzel vajon melyik oldalnak sikerül megnyerni az “utca emberét" az arab világban.

ÉRZELMEK ES ÁLLÁSPONTOK

Ha a terrorizmusról beszélünk, először egy annyira nyilvánvaló dologgal kerülünk szembe, hogy többnyire mindenki elsiklik fölötte, pedig ez akadályozza a világos gondolkodást, az érdemi vitát és a helyes elemzést. Arra mindig szoktunk gondolni, hogy a gyilkos akciók gyanútlan emberekkel végeznek, akik élik a mindennapi életüket. A halál, a sebesülések és a pusztítás szörnyű hatására is szoktunk gondolni, arra, hogy egy robbanás egyszeriben darabokra tépi emberek testét és világát; egy robbanás, melynek célja az ölés és az elrettentés volt. De gondolunk-e azokra is, akik ezeket az elképesztő szörnyűségeket elkövetik, akik azon törik a fejüket, miként árthatnának másoknak? Ők is emberek, akárcsak az áldozatok, akárcsak mi magunk. Nem lehet megkerülni a kérdést: hogyan lehetnek képesek ilyesmit elkövetni? Vajon elképzelhetők-e olyan körülmények, melyek hatására mi is hasonlóan cselekednénk? De nehéz erről higgadtan szólni, mert a terrorizmus szégyent, könnyeket, kiabálást, ökölrázást, álmatlanságot és lidércálmokat vált ki.

Nem véletlen, hogy a terrorakciók ilyen erős érzelmeket keltenek. A XIX. századi anarchisták célkitűzése, “a tettek propagandája" eleve az emberek gondolataira és érzelmeire akart hatni. Viszont mind egyes kommentátorok, mind a laikusok olyannyira gyűlöletesnek tartják a terrorizmust, hogy hallani sem akarnak az esetleges okairól. Lássuk, hogy ír erről Marcus Gee, a nemzetközi politikával foglalkozó újságíró a torontói *Globe and Maiiben*:

“Szeptember 11. a gyűlöletben (Amerika-ellenesség) és az ideológiában (szélsőséges iszlám) gyökerezik. Aki mást állít - például azt, hogy a terroristákat politikai vagy társadalmi körülményeik vitték rá a tetteikre [...], az fölmenti őket az erkölcsi felelősség alól [...]. Aki pedig ugyanúgy elítéli Amerika tetteit, mint szeptember 11-ét, az párhuzamot von, erkölcsi egyenlőségjelet tesz [...], ami legitimálja a terrorizmust [...]. Miért veszélyes ez? Azért, mert gyűlöletet kelt Amerikával szemben. Szoros összefüggés van a világ számos részén elburjánzott, irracionális Amerika-ellenesség és a szeptember 11.-i merényletek között. Nem tudom, észrevették-e, hogy sok mindent, amit bin Laden és a hozzá hasonlók hangoztatnak az Egyesült Államokról - állítólagos agresszivitását, lelketlen anyagiasságát, silány tömegkultúráját, ragadozó kapitalizmusát -, már a nyugati bírálók is csaknem szóról szóra visszhangozzák."

Ez valójában felhívás bizonyos vélemények elhallgatására és az elemzés elkerülésére - s éppen ez áll útjában a terrorizmus érdemi megvitatásának. Abban azonban igaza van Geenek, amikor hangsúlyozza a terrorizmus erős érzelmi hatását és erkölcsi igazolhatóságának kérdését. Ahhoz, hogy beszélni tudjunk erről, tisztában kell lennünk mind a magunk, mind mások reakcióival.

A terrorizmus - éppen mivel a legmélyebben érint érzelmileg, s erkölcsi állásfoglalásra késztet - a háborúhoz és a mélyen gyökerező ideológiai vagy vallási ellentétekhez mérhető politikai mozgatóerő. A terrorizmus gyakran kapcsolódik a háborúhoz vagy a háború félelméhez, valamint ideológiai álláspontokhoz, ezért majdnem minden ezzel kapcsolatos megnyilatkozás tele van politikai programokkal. A szakértők, felismerve a témában rejlő nagy érzelmi erőt, gyakorta inkább hallgatóságuk igazságérzetét igyekeznek felkorbácsolni, mintsem elősegíteni a megértést és eloszlatni az előítéleteket. A “terrorizmus" és “terrorista" szavakat olyan tettekre, eszmékre, emberekre és csoportokra vonatkoztatják, akik szerintük kívül állnak a mindennapi

politika ésszerűségén, erkölcsiségén és érdekein. Az ifj. Bush belső köréhez igen közel álló konzervatív agytröszt, a Hoover Intézet egyik publicistája helyesli, hogy az elnök az ellenséget “a gonosz erői"-ként jelölte meg. Azt írja: “Az ellenség már elembertelenedett... Az ilyeneket az ember nem akarja jobb belátásra bírni, hanem kijátszani, legyőzni, megsemmisíteni szeretné. Valahogy úgy állunk hozzájuk, mint egy gyilkos járványhoz: megpróbáljuk felszámolni."[10]

Már maga a “terrorizmus" és “terrorista" szó is pejoratív értelmű. De a politikai töltés akkor a legegyértelműbb, amikor az egyes kormányok nem hajlandók a saját cselekedeteiket terrorizmusnak tekinteni. Akik a nevükben nyilatkoznak, azok a legteljesebb meggyőződéssel állítják, hogy a terrorizmus kételye ellen harcolni kell. Számba veszik a terrorakciók okozta haláleseteket és pusztítást, arról viszont szót sem ejtenek, hány ártatlan áldozatot követel és milyen pusztítást okoz a terroristák elleni harc. Ráadásul az államok - vagy a helyettük dolgozó bérenceik - gyakorta gyilkolják le vagy félemlítik meg a saját polgáraikat, miként a nagy francia forradalom tette éppen azokkal, akik végrehajtották. Az effajta gyilkos politika még viszonylag stabil kormányzatokra is jellemző lehet, miként ezt Hannah Arendt kimutatta *Origins of Totalitarianism* című, a náci Németországot és a sztálini Szovjetuniót összevető könyvében. [11]

Az utóbbi években nem egy államhatalom vetett be halálbrigádokat ellenfelei felszámolására vagy megfélemlítésére, sőt némelyikük idegen országokban is alkalmazta ezeket a módszereket, ha az ottani rendszer nem tetszett nekik, vagy éppen meg akarták támogatni a baráti államot a maga belső ellenzékével szemben.

Az Egyesült Államok már szokatlanul nyíltan beismerte, hogy folytat ilyen titkos hadműveleteket. A kongresszus 1991-ben fogadta el azt a törvényt, mely szerint e titkos műveletek dokumentációját harminc évvel az események után nyilvánosságra kell hozni; azóta sok minden kiderült. Például Marshall Green indonéziai nagykövet feljegyzéseiből az, hogy Szuharto tábornok államcsínye, melynek során állítólagos kommunisták százezreit gyilkolták le, amerikai támogatással történt: az amerikai követség 1965 decemberében Szuharto rendelkezésére bocsátotta a kommunistagyanús személyek listáját. Green ehhez a következő megjegyzést fűzte hozzá: “az indonéz biztonsági szolgálat minden bizonnyal fel fogja használni, mivel nekik semmilyen információjuk nincs a PKI (Indonéz Kommunista Párt) vezetőiről". Egy másik dokumentum szerint Green ugyancsak 1965 decemberében titokban 50 millió rúpiát utalt át az állami terrorban élen járó Kap-Gestapu mozgalomnak.[12] Az amerikai kormányzat általában azzal szokta mentegetni az ilyen akciókat, hogy ezeket legitimizálja egy baráti hatalom felkérése, illetve Amerika biztonságának védelme. Szó sincs arról, hogy az ilyesmit terrorizmusnak minősítenék.

Természetesen a nem állami terrorizmus sem mentes a képmutatástól, bár az ő álszentségük rendre alulmúlja a kormányokét és nincs is akkora hangszórójuk. Mindenesetre azt szokták állítani, hogy az általuk alkalmazott erőszak nem terror, hanem igazságos háború. Ezenfelül - ami a kormányokra persze nem jellemző - olykor magukra vállalnak mások által elkövetett akciókat is, s igyekeznek eltúlozni saját létszámukat és jelentőségüket.

Nehéz elfogulatlanul beszélni egy morálisan ennyire polarizált és politikailag ennyire manipulált témáról. A legtöbben legalább az egyik fél megnyilatkozásait eleve gyanakodva fogadják. Végül is szörnyűségekről - és aggasztó veszélyről - van szó. Holott érdemes lenne megérteni, miről is szól a terrorizmus, pontosan felmérni a bennünket fenyegető erőszak veszélyeit, s hogy milyen kihívásokkal kell szembenéznie a politikának, különösen a demokráciákban. Ezekben a nehéz időkben nemcsak éreznünk és beszélnünk kell, hanem gondolkodnunk is. A három nem zárja ki egymást; ez művem alapfeltevése.

EGY HASZNÁLHATÓ DEFINÍCIÓ

Akik a terrorizmusról írnak, gyakran állítják, hogy a fogalmat lehetetlen meghatározni, hiszen már többszázféleképpen megtették. Azt az aforizmát is szívesen idézgetik, hogy “aki nekem terrorista, az neked szabadságharcos", amivel gyakorlatilag azt mondják: terroristának egyszerűen azt hívjuk, akinek az ügyével nem értünk egyet. Ezt jobbára a közvélemény is - részint a mindennapi politikai szóhasználat hatására - így gondolja. Az

emberek ugyanakkor felfogják, hogy mind a hatalomellenes csoportok, mind a hatalom eszközei úgy gondolják: igaz ügy érdekében gyakorolják az erőszakot. Egyetlen rendszer sem vallja magát terroristának, ha közvetlenül vagy közvetve gyilkossághoz vagy szabotázsakciókhoz folyamodik. Azok a szervezetek sem nevezik magukat terroristának, amelyek rendszeresen élnek a terrorizmus eszközeivel, hanem azt állítják, hogy egy elnyomó rendszerrel szemben az igazságért harcolnak. A Reuters és néhány más hírügynökség nem is hajlandó használni a “terrorizmus" szót, mondván, hogy ez nem lenne egyéb, mint morális címkézés. Márpedig a szó egyértelmű, megbízható definíció nélkül csupán a propaganda és ellenpropaganda eszköze marad, s megakadályozza azoknak a cselekedeteknek a világos elemzését, melyeknek leírására használják.
Szerencsére van a terrorizmusnak egy olyan definíciója, amely a legtöbb ember elképzeléseinek megfelel. Ez három elemet tartalmaz: 1. erőszak alkalmazása vagy azzal való fenyegetés; 2. civil célpontok ellen; 3. politikai célból. Boaz Ganor szakíró fogalmazta meg, aki hangsúlyozta, hogy a terrorizmus definíciója nemcsak lehetséges, hanem szükséges is: “a terrorizmus az erőszak szándékos használata vagy azzal való fenyegetés civilek vagy civil jellegű célpontok ellen, politikai célok érdekében". Sok más definíciós kísérlettel ellentétben ez a kormányokra (ill. annak bizonyos intézményeire vagy megbízottaira) éppúgy vonatkozhat, mint a hatalommal szemben álló csoportokra vagy egyénekre. Kizárja a fogalom köréből az erőszakmentes politikai cselekvés olyan megnyilvánulásait, mint a tüntetés, sztrájk és polgári engedetlenség, továbbá a katonaság vagy rendőrség ellen alkalmazott erőszakot is. Még a gerillaharcot vagy az utcai akciókat sem minden esetben lehet terrorizmusnak minősíteni.[13]

A TERRORIZMUS PALETTÁJA

Többféle terrorista célpont, eszköz, csoport és infrastruktúra létezik. Minden konkrét akció többfélét is tartalmaz ezen elemek közül.
Jonathan Barker

A fentivel szemben az olyan definíciók, amelyek kizárják a terrorizmus köréből az állami terrort, nem vesznek tudomást egy nagyon fontos tényezőről, amely világszerte sok félelmet kelt a civilek körében. Igaz, a terrorizmusnak felülről, illetve alulról szervezett változata között jelentős különbségek is vannak, de hatásuk az emberekre és a politikára igen hasonló, és olykor egymástól nem is független. Mindkettő kimeríti annak kritériumait, amit az emberek terrorizmusnak gondolnak: erőszak alkalmazása vagy fenyegetése civilekkel szemben, politikai célokért.
A mi meghatározásunk szerint lényegében csak bizonyos cselekedeteket lehet terroristának vagy nem annak nyilvánítani. Maguk az egyes emberek vagy csoportok többnyire egyéb politikai cselekvésekkel kombinálva élnek ezzel az eszközzel. Izgalmas kérdés, hogyan illeszkedik be egy hatalom vagy szervezet életébe a terrorizmus alkalmazása. Ha egy szervezetet annak érdekében hoztak létre, hogy terrorakciókat hajtson végre, akkor ezt a szervezetet terroristának lehet minősíteni, miként azokat az embereket is, akik az ilyen akciókat kitervelik és végrehajtják. Ez a definíció olyan alapvető kérdések számára nyitja meg az utat, mint például hogy milyen körülmények között folyamodnak egyes emberek, csoportok vagy államok a terrorizmus eszközeihez, milyenfajta emberek, csoportok vagy államok vonzódnak ilyen eszközökhöz, és milyen következményekkel járnak a terrorakciók az áldozatok, illetve az elkövetők számára.
Ha az erőszak egy bizonyos fajtájára szorítkozunk - a civilek elleni, politikai célú erőszakra -, akkor ezzel azt is implikáljuk, hogy a politika az erőszak más fajtáitól sem mentes. Boaz Ganor szerint ha elfogadjuk ezt a definíciót, továbbá leszögezzük, hogy a terrorizmus erkölcsileg elítélendő és politikailag romboló hatású, akkor a terrorizmushoz folyamodó szervezetek talán a küzdelem békésebb módjait: a szavazást, tüntetést, erőszakmentes ellenállást vagy a gerillaharcot választják. Az ő gondolatmenetében a gerillaharc annyiban jobb a terrorizmusnál, hogy a hadviselés általános szabályai vonatkoznak rá, amelyek - legalábbis elvben - előírják a civilek és a hadifoglyok biztonságának védelmét. Sajnos azonban a gerillaháborúk eddigi története azt igazolja, hogy a gerillák gyakran nincsenek tekintettel a civilekre sem. A terrorizmus így - sokszor az állami válfaja is - gyakran összefonódott a gerillaharccal, miként az államok egymás elleni háborúiban is előfordult. A háborúból épp olyan nehéz kiküszöbölni a terrorizmust, mint a politikából.

A fenti definícióból kiindulva immár elkezdhetjük a terrorizmus taglalását, de egyes fogalmakat még részletesebben ki kell fejteni. Mi számít erőszaknak, illetve azzal való fenyegetésnek? Ki a civil? Mit lehet politikai célnak nevezni? Ezeknek a fogalmaknak a tisztázásán manapság azok a törvényhozók dolgoznak, akik antiterrorista törvényeket kívánnak megalkotni, és gyakorta túl sok mindent akarnak egy zsákba bepakolni.
Ha elfogadtuk a definíciót, föltehetjük a kérdést: bizonyos körülmények között vajon a terrorizmus is indokolható-e olyasféleképpen, mint az igazságos háború (lásd a negyedik fejezetet)? Ha a cél erkölcsileg igazolható, ha a sikerre jó az esély, és minimális emberi szenvedéssel elérhető, vajon nem lehet-e alkalomadtán civilek elleni erőszakhoz is folyamodni?
Bővebben kell szólnom arról is, miként élnek a megfélemlítés eszközével politikai vagy szervezeti változások érdekében. Milyen hatása van a terrorizmustól való félelemnek? Milyen esetben célszerű taktika a megfélemlítés? Látható, hogy a definíció komoly kérdéseket vet fel.[14]

MIÉRT NEHÉZ MEGÁLLAPODNI A TERRORIZMUS DEFINÍCIÓJÁBAN?

Az ENSZ jogi bizottságának huszonkilencedik, 2000. novemberi ülésén több ország többféleképpen próbálta meghatározni a terrorizmust.
Irán küldötte fölvetette, hogy néhány terrorista álnéven működik, köztük olyan politikai menekültek is, akiket valamely más ország befogadott. Szóvá tette azt is, hogy a technika fejlődésének következtében most már olyan támadások is elképzelhetőek, amelyek ellen egyes országok képtelenek védekezni. Ellenezte továbbá a katonai erők sérthetetlenségét békeidőben, mivel olykor éppen ezek követik el az atrocitásokat.
Izrael küldöttét főként az izgatta, hogy egyes államok szerint a bombamerénylet nem minősül terrorizmusnak, ha a nemzeti függetlenség érdekében követik el. A terrorizmus egységes definíciója és egységes politikai akarat híján a terrorizmus virágzani fog. A harcot "összehangoltan, lankadatlanul, körültekintően és elszántan" kell folytatni ellene.
A volt szovjet köztársaságok szóvivője a terrorizmus és a harcos szeparatizmus, illetve vallási fanatizmus összefüggésére hívta fel a figyelmet, és egyetértett Izraellel abban, hogy a terroristák esetlegesen igazságos célja nem szentesítheti az erkölcsileg igazolhatatlan eszközöket.
Kongó küldötte szerint állami terrorizmussal a szomszédos államok megfoszthatják egymást természeti erőforrásaiktól Jemen szerint a terrorakciók ma már az egyes országok közötti viszony megrontására is szolgálhatnak (mint ahogy az Egyesült Államok és Jemen viszonya megromlott a Colé hadihajó elleni merénylet után). Szíria azzal csatlakozott a felszólaláshoz, hogy az izraeli állami terrorizmus számos palesztin nő és gyermek halálát okozta. Szóvá tette azt is, hogy az izraeli támadások célpontjai sokszor nem katonai, hanem szimbolikus jellegűek, s így egyes meghatározások szerint bizonyos akciók a terrorizmus fogalma alá esnek.
(Forrás: ENSZ, Michigan)

KÉRDÉSEK

Szeptember 11. óta egyszeriben felbukkant egy sor "szakértő", aki mintha már régóta ilyen kérdéseken törte volna a fejét. A merénylet után pedig estéről estére ott ültek a televízióban, s a könyvesboltok csakhamar megteltek a tanulmányaikkal. Az ő megközelítési módjuk és kiindulópontjuk általában különbözik könyvemétől, mivel csupán azzal foglalkoznak, milyen veszélyt jelent a terrorizmus az Egyesült Államok és a nyugati világ számára. Úgy állítják be az Al-Kaidát vagy más muszlim csoportokat, mint amelyek engesztelhetetlen ellenségei a nyugati értékeknek, s céljuk azon kormányoknak és népeknek kárt okozni, amelyek ezeket az értékeket megtestesítik. Gyakran megpróbálják a terrorizmus mai problémáját annak kontextusában megmagyarázni, hogy miként kezelte korábban az Egyesült Államok és a Nyugat ugyanezt a kérdést. Részletesen taglalják azokat az új biztonsági intézkedéseket, amelyeket lényegesnek tartanak.
Hirtelen felbukkanásuk arra utal, hogy a háttérben már jó ideje szerveződnie kellett a terrorizmus tudományának. Még amikor a sajtó éppen nem írt is a terrorizmusról, ezek a szakértők az egyetemeken, agytrösztökben, tanácsadó cégeknél, a sajtóban és a

kormányzatban hangoztatták a maguk véleményét, és szívesen szolgáltak vele a politikusoknak is.[15]
A “terrorológusok" szemére vetették a politikának, hogy a kormányok nem alkalmazták azokat az elővigyázatossági rendszabályokat, amelyeket ők, a szakértők már régóta javasoltak. Emellett minden elképzelhető álláspont a maga igazolását vélte fölfedezni szeptember 11-ben: a keresztény fundamentalisták szerint Isten keze sújtott le a romlott Amerikára, a globalizáció ellenzői szerint a harmadik világ gazdasági és katonai háttérbe szorítása ütött vissza, az ökológusok szerint mindennek az erőforrások egyenlőtlen elosztása az oka, a társadalom-és gazdaságpolitika bírálói szerint a szegények és kitaszítottak bajait kellett volna orvosolni már régen, végül a kultúrák ütközésének hirdetői a nyugati civilizáció elleni támadást látták a merényletben. Némelyik nézet nagy visszhangot keltett, mások hamar elhaltak: a “kultúrák harcát" például felkapta a közvélemény, míg a “civil társadalom" eszméje, amely egy ideig nyerőnek tűnt Amerikában, hamarosan lejárt lemez lett. Az “imperializmus" feltámadt az eltemetett baloldali fogalmak tömegsírjából, s ráaggatták jelzőként az Egyesült Államokra, mint a világ egyetlen megmaradt nagyhatalmára. Kiderült, hogy a terrorizmus többek között erősen hat a politikai eszmék, prioritások és konfliktusok meghatározására és alakulására is. Azt, hogy a terrorizmus és az antiterrorizmus miként befolyásolja a politikai párbeszédet, még alaposabban föl kellene tárni.
Az egyik jól körvonalazható változás az, hogy azok a kormányok, amelyek felsorakoztak a terrorizmus elleni harcra, elmozdultak a nagyobb titkolózás és a polgárjogok megnyirbálása felé. Az utóbbit szentesítő törvénymódosításokat különösebb vita nélkül fogadták el Kanadában, az Egyesült Királyságban, Németországban és másutt is. Ez annyira általános reakció volt, hogy az új intézkedéseket ellenző polgárjogi harcosok ezúttal alig találtak támogatókra. Kérdés, vajon mennyire őrölte fel a politikai szabadságot az antiterrorizmus? Vajon így nem lopózhat-e be a zsarnokság szelleme a gyengébb demokratikus hagyományokkal rendelkező országokba, ahol a nép még csak tanulgatja a demokráciát.[7] Vajon a rendőrség hatalmának megnövekedése és a kiterjedtebb hírszerzés növeli vagy éppen csökkenti az emberek biztonságérzetét?
Mindezek eléggé zavarba ejtő kérdések, és mind a fő kérdés felé mutatnak: miképpen befolyásolja a terrorizmus és az antiterrorizmus a politikát? Vajon nem lehet-e igaza annak az idézett hallgatónak, aki a demokráciáról tartott előadáson aggodalmának adott hangot? Nem lehet-e, hogy azok az intézkedések (köztük maga “a terrorizmus elleni háború"), melyek az Egyesült Államokban és más fejlett országokban a demokrácia védelmét hivatottak szolgálni, a szegényebb és gyengébb országokban éppen hogy aláássák a demokráciát? És vajon nem hatnak-e károsan a demokratikus mozgalmakra a fejlett északon is?
A szegénység, egyenlőtlenség és a fejlődési krízisek megléte egy másik sor létfontosságú kérdést vet fel. Akiket nyugtalanít az egyes országok közötti szakadék mélyülése, gyakorta mondják, hogy ez a terrorizmus fő oka. A harmadik világban mindenféle társadalmi osztályban sokan gondolják, hogy a katonailag és gazdaságilag erős európai és észak-amerikai gazdag világ, az Egyesült Államok vezetésével súlyosan igazságtalan helyzetbe taszította őket. A népek életszínvonala közötti nagy egyenlőtlenségeket ma már - hála a televíziónak, a filmnek és a turizmusnak - nem lehet véka alá rejteni. Ráadásul még azok számára is igen megalázó lehet, hogy számos népnek és kultúrának nem és nem sikerül jobb életkörülményeket teremtenie, sem önállóan tovább fejlődnie, akik személy szerint nem éheznek és nem szenvednek. Nem valószínű-e, hogy a terrorizmus métélye tovább burjánzik, ha a globális egyenlőtlenség továbbra is ilyen nyilvánvaló és fájdalmas marad?
A terrorizmus és az erőszak, a személyes és társadalmi biztonság, illetve a bántó igazságtalanság közötti összefüggéseken különösen megéri elgondolkoznunk. A fent vázolt helyzet igen sok érzelmi reakciót ébreszt. Paradox módon a terrorizmusról folytatott vitának éppen a felfűtöttsége teszi lehetővé a jobb megértést, ha a kezdeti korlátokon túllépve eljutunk a párbeszédhez és az elemzéshez. Hogyan is érthetnénk meg igazán valamit, ami nem érdekel bennünket? A világ számos fontos mai kérdése oly kevéssé hozza lázba az embereket, hogy sem a jobb megértésre, sem az értelmesebb akcióra nincs esély. A terrorizmus más, s épp ezért elvezethet annak megértéséhez, hogyan működik (illetve nem működik) mai világunk.
A következő fejezetben a terrorizmusnak arról a fajtájáról beszélek, amelyről manapság

a legtöbb szó esik: politikai célból, civilek ellen elkövetett erőszakos akciókról, melyeket a hatalommal szemben álló emberek vagy csoportok hajtanak végre.

1. Kevin Toolis: “Where suicide is a cult", The Observer, 2001. dec. 16.
2. Id. Marcus Gee: “The Dircy War's Dirtiest Soldier", The Globe and Mail, 2002. jún. 10.; az argentin “piszkos háborúról" szóló hivatalos jelentés alapján.
3. Daniel Howden: “Found: the smoking gun that leads to a 'phantom[1] terror gang", The Independent,
2002. júl. 3.
4. Amnesty International Online.
5. Orhan Pamuk: “The Anger of the Damned", New York Review of Books, 2001. nov. 15.
6. Jean Baudrillard: “L'esprit du terrorisme", Le Monde, 2001. nov. 3.
7. A Bush-idézetek a Fehér Ház weboldaláról származnak.
8. Noam Chomsky: 9-1 I, New York, Seven Stories Press, 2001.
9. Jeffrey C. Goldfarb: “Losing Our Best Alliies in the War on Terrorism", New York Times, 2002.
aug. 20.
10. Lee Harris: “Al-Qaeda's Fantasy Ideology", Policy Review I 14. (2002. aug./szept.)
11I. Hannah Arendt: The Origins of Totalitarianism, 2. kiadás, Cleveland, World Publishing Company, Meridián, 1958.
12. Az USA titkos külügyi archívuma, 1964-68, XXVI. köt.
13. Boaz Ganor: “Defining Terrorism: Is One Man's Terrorist Another Man's Freedom Fighter?", The International Policy Institute for Counter-Terrorism, 1998. szept. 23.
14.jorge Net: “Terrorismo: Politica del Miedo", Relaciones Internacionales 7. (1984), 77—86. 15. A szakértők bírálatát lásd: Edward S. Hermán és Gerry O'Sullivan: The Terrorism' Industry: the Experts and Institutions That Shape Our View of Terror, New York, Pantheon Books, 1989.

2. MEKKORA A VESZÉLY?

Az ipari világ vezető politikusai vészharangot kongatnak a terrorizmus miatt, jóllehet a 2001. szeptember előtti terrorakciók elemzése ezt nem támasztja alá. De egyes terrorista csoportoknak megnőtt az ambíciója és a lehetősége is arra, hogy szert tegyenek akár biológiai, vegyi és nukleáris fegyverekre is.

2001. szeptember 11. óta az Egyesült Államok politikai vezetői nem szűnnek meg felhívni a figyelmet a terrorizmus veszélyeire. 2001. december 3-án, a harmadik terrorkészültségi állapot bejelentésekor a Fehér Ház egyik magas rangú tisztviselője így nyilatkozott a *Washington Post*nak: - Mindenütt ott vannak az Al-Kaida sejtjei, némelyik az Egyesült Államokban, némelyik baráti országokban, mások olyan helyeken, ahol ennek már nagy hagyománya van... Jelenleg ez veszélyezteti leginkább Amerika biztonságát. - Három hónappal később egy terroristaelhárítással foglalkozó amerikai tisztviselő azt nyilatkozta a Time-nak: - A helyzet egyre súlyosbodik, és sok halálos áldozat lesz. Ráadásul nem látom át, mit tehetnénk ez ellen.
A szakértők mindenféle támadást el tudnak képzelni: étel- vagy ivóvízmérgezést, a hirosimaival felérő atombombák bevetését, folyékony gázzal feltöltött tartályhajók felrobbantását forgalmas kikötőkben, pokolgépes vagy öngyilkos merényleteket épületekben, hidakon, repülőgépeken, erőművekben, vidámparkokban, emlékműveknél - egyáltalán bárhol, ahol nagy tömeg gyűlik össze. Amerikai kormánykörök egyre azt hangoztatják, hogy a terroristáknak semmiféle skrupulusuk sincsen, s céljuk minél több embert megölni. A terrorológusok felhívják a figyelmet számos lehetséges célpont sebezhetőségére, valamint arra, hogy eredetileg békés célú találmányokat, így személyszállító repülőgépeket vagy atomreaktorokat is fel lehet használni terrorista célokra. - A mai napon is pontosan annyira vagyunk sebezhetőek, mint mondjuk szeptember 10-én vagy 12-én, csak most már többet tudunk - jelentette ki Karen Hughes, az amerikai elnök tanácsadója. Tekintetbe véve az elképzelhető merényletek sokféleségét és kiszámíthatatlanságát, Amerika valóban sebezhetőnek érezheti magát.

OLCSÓ ES HATÁSOS

Mint minden bűnözőnek, a terroristának is szüksége van indítékra, fegyverre és alkalomra. A szakértők riadalma annak felismeréséből fakad, hogy ma már a fegyver nem jelenthet gondot, és alkalom is adódik bőven. Egy nagy épület, egy repülőgép vagy egy hajó elpusztítása jóval kevesebbe kerül, mint a megvagy újjáépítése. És akkor még nem is szóltunk az áldozatok családjainak, üzleteinek és munkahelyeinek érzelmi és anyagi veszteségeiről. A szeptember 11-i hadművelet legfeljebb 500 ezer dollárjába került a szervezőinek. Az amerikai kormány eddig több mint 20 milliárd dollárt fizetett ki kárpótlásként New York városának, az áldozatok családjának pedig mintegy 5 milliárdot. A kettő összegénél is jóval több volt az épületek összedőlése miatti kár, és akkor még nem is számoltuk hozzá a Pentagon megrongálását. Amennyiben az akció költsége félmillió dollár volt, a becsült kár pedig mintegy 50 milliárd, akkor a pusztítás “hatásfoka" ezer az egyhez.

OSZAMA BIN LADEN ES AZ IKERTORNYOK ELLENI TÁMADÁS “HATÁSFOKA"

A 2002. április 17-én bemutatott videofelvételről (amit nevezhetnénk politikai klipnek, röviden „polklip"-nek is) kiderült, hogy Oszama bin Ladent érdekli a szeptember 11 -i pusztítás dollárértéke és a globális gazdaságra gyakorolt hatása. — Több mint egybillió dollár kárt okozott ez a - hála Istennek - sikeres támadás. Isten áldását kérem a mártírokra, s hogy fogadja őket szívesen a paradicsomban - mondta a terroristavezér. Számba vette az elvesztett munkahelyeket és a részvények esését a Wall Streeten, valamint a kieséseket a termelésből. Az bin Ladenhez hasonlóan gondolkodók számára a tőzsdei részvények értékének meggyengülése New Yorkban (legalábbis 2002 decemberéig), valamint a könyvelési csalások és a vezetői juttatások miatt kitört botrányok igazolják egyfelől a terrorista fenyegetés komolyságát, másrészt az amerikai gazdasági hatalom erkölcstelenségét.

(Reuters)

Ez persze kivételesen "látványos" akció volt, a fenti számok pedig csupán becslések, de a lényeget jól érzékeltetik: azt, hogy egy terrorista merénylet kis befektetéssel is igen nagy kárt okozhat. Más esetekben még ilyen becslésekkel sem rendelkezünk, de az általános következtetés kétségtelenül igaznak tűnik. Meglehet, hogy a terrorizmus elleni háború meghirdetése óta a terroristáknak nehezebb és drágább bizonyos helyekre eljutniuk vagy a határokon átkelniük, de mindez aligha változtat azon, hogy a fegyverek viszonylag olcsók, alkalmak pedig továbbra is adódnak. Nézzük most a motiváció kérdését.

Bin Laden nagy energiával keres támogatókat az ügyéhez. Videó- és magnókazettái indokokat gyártanak további terrorista támadásokhoz, illetve próbálják a már meglévőket erősíteni. Laden rendre hangoztatja megbotránkozását a nyugatiak jelenléte miatt az iszlám szent földjein, s dühét a palesztinok sorsa miatt. A muszlim országokban végzett közvéleménykutatások szerint az Al-Kaida ideológiája termékeny talajra hull; igen erős az Amerika-ellenesség. A Gallup 2001/2002 telén csaknem tízezer embert kérdezett meg kilenc, döntően muszlimok lakta országban (Indonézia, Irán, Jordánia, Kuvait, Libanon, Marokkó, Pakisztán, Szaúd-Arábia, Törökország). A többség egyetért azzal, hogy az Egyesült Államok "könyörtelen, agresszív, önhitt, könnyen provokálható és részrehajló". Az Amerikáról alkotott vélemény 53%-ban elítélő volt, csupán 22%-ban volt kedvező; Bush elnök megítélése még ennél is rosszabb Ez az ellenséges érzület egyike azoknak az indítékoknak, amelyek a terrorizmust táplálják.

SZÁMOS ORSZÁGBAN NINCS VAGY ALIG VAN TERRORIZMUS

A satírozás érzékelteti a nem állami terrorizmus eseteinek számát a 2002-es évben. Eszerint a terrorizmus bizonyos országokra, illetve régiókra korlátozódik, ami fölveti a helyi okok vizsgálatának szükségességét (lásd: 5. fejezet).

A helyi és regionális sérelmek gyakrabban játszanak szerepet, mint azok a globálisak, melyekre az Al-Kaida hivatkozik. Ezek sokszor igen tartósnak bizonyulnak, igen heves érzelmeket váltanak ki, és sokszor vezettek olyan fegyveres akciókhoz, melyeknek egy részét terrorizmusnak lehet minősíteni. A második világháború utáni gyarmati felszabadító harcokban több helyen is folyamodtak erőszakhoz civilek ellen is: így tett az FLN Algériában, a Mau Mau és a Land and Freedom Kenyában. Sri Lankán a tamilok, Izraelben a palesztinok, Spanyolországban a baszkok, Franciaországban a korzikaiak, Észak-Írországban a katolikusok, Irakban és Törökországban a kurdok, Indiában a szikhek egyaránt követtek el terrorakciókat nemzeti függetlenségük érdekében. Harcos iszlám csoportok is folyamodtak terrorista eszközökhöz Algériában, Egyiptomban, Libanonban, Palesztinában, Pakisztánban, Kasmírban, Afganisztánban, Szaúd-Arábiában, az Egyesült Arab Emirátusokban és másutt.

A MERÉNYLETEK SZÁMÁBAN LATIN-AMERIKA VEZET

A merényletek száma 1996-2001 között Afrikában, Ázsiában és Latin-Amerikában emelkedett, míg Európában, Eurázsiában, a Közel-Keleten és Észak-Amerikában csökkent. A táblázat nem foglalja magában a helyi és az állami terrorizmus adatait.
USA Külügyminisztérium: Potterns of Global Terrorism, az Antiterrorista Koordinációs Hivatal adata 2002. május 21. www.state.gOv/s/ct/rls/pgtrpt/2001 /htmlIIO267pf.htm

Számos más politikai vagy erkölcsi célkitűzés is volt már terrorista akciók indoka. Megemlíthetjük közülük az Egyesült Államok fehér felsőbbrendűségi vagy más jobboldali szélsőségeseit, a baloldali akcióbrigádokat Olaszországban, Németországban és Kolumbiában, helyi mozgalmakat Peruban és Ugandában. Tegyük még hozzá ezekhez a Hagana, az Irgun és a Stern szervezetet, amelyek ugyanilyen eszközökkel harcoltak Izrael állam létrehozásáért, valamint a Ciprus Görögországhoz való csatlakozásáért küzdő EOKA-t, s majdnem teljes képünk lesz a terrorizmus ideológiájának széles spektrumáról.

A terroristák indítékai tehát igen sokfélék. Alig van olyan ország, ahol ne jöhetnének

létre ilyen-amolyan okból terroristacsoportok.

MIÉRT OLYAN RITKA A TERRORISTA MERÉNYLET?

Aki végiggondolja a terrorista támadás lehetőségeit, átérezheti, milyen sebezhetők vagyunk nyilvános helyeken, munkahelyeken, de akár még otthonunkban is. A teljes biztonságot nem lehet megteremteni. Amennyiben az alkalomhoz és a fegyverzethez megvan az indíték is, akkor a terrorizmustól való félelem indokolt. Az ilyen eszközökkel is élő csoportok számára túl nagy a kísértés, hogy legalább fenyegetőzzenek.
A csoportos terrorakciók mégis viszonylag ritkák, s a leghalálosabbak néhány régióra szorítkoznak. A terrorizmus statisztikailag nem jelent komoly életveszélyt, sőt valahol a darázscsípés és a villámcsapás között helyezkedik el a listán. Vajon miért ilyen ritkák a terrorista támadások, és valószínű-e, hogy a számuk növekedni fog?
Az egyik válasz a kérdésre az, hogy ezek az akciók jobbára nem mozdítják elő a terroristák kitűzött céljait. Aki ugyanis ilyesmire adja a fejét, az többnyire nem csupán ártani és pusztítani akar, hanem megdönteni, vagy legalábbis korlátozni egy adott hatalmat. Másnak ártani ugyanis nagyon könnyű, politikai célokat ezzel az eszközzel elérni viszont többnyire igen nehéz. Aligha lehet olyan kormányzatot elképzelni, amely a terrorizmus hatására megváltoztatná a politikáját, vagy ha mégis, akkor nem éppen a terroristák által óhajtott irányban. A hatalom ellenáll, sokszor elszántan. Aki tehát terroristává lesz, vagy abban kell hinnie, hogy az ő ügye egészen kivételes, vagy hogy kudarc esetén is harcolni kell érte, mivel annyira fontos. Egyesek talán abban bíznak, hogy egy erőszakos válaszlépés kiprovokálása további embereket győz meg a harc szükségességéről.
Ám ha ez az okoskodás helyesnek is bizonyulna, a sikernek mindenképpen nagy ára van, és könnyű győzelemre nem lehet számítani, csupán elhúzódó konfliktusra. A politikai siker igen csekély valószínűsége már eleve elrettenthetné a politikai mozgalmakat a terrorizmustól. Erre mutattak rá azok a palesztin értelmiségiek is, akik 2002. június 20-án az öngyilkos merényletek leállítását követelték, mivel ezek “elmélyítik a gyűlöletet a palesztin és a zsidó nép között. Lehetetlenné teszik továbbá a két állam békés egymás mellett élését, s nem mozdítják elő nemzeti célunkat, a szabadságot és függetlenséget."
A terroristáknak ott van a legtöbb esélyük, ahol a hatalom a lakosság szemében már elveszítette a legitimitását. A legnagyobb sikereket a gyarmatosítók ellen küzdő felszabadító mozgalmak, illetve a nagyobb kultúra nyomása alól szabadulni kívánó szubkultúrák képviselői aratták. Mihelyt a gyarmattartó hatalmak rádöbbentek, hogy lehetetlen tovább fenntartani uralmukat, távozásukat sok erőszakos akció és fenyegetés is siettette.
A sajátos célokat (pl. az abortusz vagy a vegyes házasságok megakadályozása) kitűző terroristák talán már akkor is sikeresnek ítélhetik meg akcióikat, ha felhívták ügyükre a közvélemény figyelmét, és szereztek néhány új támogatót. Néhányukat pedig láthatólag az is elégedettséggel tölti el, hogy úgy véli: nehéz, de erkölcsös cselekedetet hajt végre.

ERKÖLCSI ÉS JOGI AKADÁLYOK

A terrorizmus minden erkölcsi kódex szerint helytelen, és a társadalom is korlátokat állít az útjába. Az erkölcs és a törvény általában már a magán- és köztulajdon megrongálását is tiltja, nemhogy az emberek megfenyegetését vagy megölését. A nagyobb vallások rendszerint tiltják az emberölést, miként a társadalmi csoportok többsége is. A törvényekben erős a fizikai elrettentés is, hiszen a terrorizmussal gyanúsított személyt letartóztathatják, bíróság elé állíthatják és hosszú börtönbüntetésre ítélhetik, sőt a vallatás során akár megkínozhatják vagy meg is ölhetik.
A civilek megtámadását, megsebesítését és megölését tiltó erkölcsi törvény tehát nem kedvez a “tettek propagandájának", mivel a közvéleményt inkább elrettenti a vérontás, mintsem a terroristák oldalára állítaná.

A terrorizmus áldozatai és egyéb halálokok 1996-1999

	1996	*1997*	*1998*	*1999*

Terrorizmus [1]				
Afrika	*80*	*28*	*5379*	*185*
Ázsia	*1507*	*344*	*635*	*690*
Egyesült Államok	*0*	*7*	*0*	*0*
Közel-Kelet	*1097*	*480*	*68*	*31*
Latin-Amerika	*18*	*11*	*195*	*9*
Nyugat-Európa	*3*	*17*	*405*	*16*
Volt szovjet birodalom	*20*	*27*	*12*	*8*
Világ összesen	*3225*	*914*	*6694*	*939*
Egyéb halálokok (csak USA) [2]				
Veszettség	*6982*	*8105*	*7259*	*n.a*
Közlekedési baleset (autósok)	*42065*	*42013*	*41501*	*41611*
Közlekedési baleset(gyalogosok)	*449*	*5321*	*5228*	*4906*

1: Az USA Külögyminisztériuma 2002. májusi kiadványa a terrorizmusról
2: R. D. Congleton cikke az Independent Review 2002. nyári számában.

ALTERNATÍVÁK

Az adott statisztikai, erkölcsi, törvényes és fizikai korlátokat figyelembe véve nem meglepő, hogy a legtöbb politikai aktivista a tiltakozás békésebb módozatait választja: választási harcot, sztrájkot, tömegtüntetést vagy éppen éhségsztrájkot. Ahol azonban a hatalom még az ilyesmit is üldözi, ott az aktivista könnyebben szánhatja rá magát az erőszak alkalmazására. A többség még akkor is a rendőrség, a kormány vagy a hadsereg elleni támadásokra korlátozza ezt, és békén hagyja a civileket. Sokak számára tehát a gerillaharc vonzóbb alternatívának tűnik a terrorizmusnál.
A terrorista módszerek alkalmazása komoly szakadásokat is előidézhet az ellenzéki mozgalmakban. Ellenzői rendre rámutatnak, hogy az effajta taktika csupán elvonja az energiát a politizálás más eszközeitől, és aláássa a legitim akciók hitelét. Az ártatlan emberek elleni erőszak pedig inkább ellenségeket szerez, mint támogatókat. A terrorizmus leghatékonyabb bírálói sokszor éppen azok, akik osztják a terroristák céljait, de azokat csupán békés eszközökkel akarják elérni.
A terrorista csoportoknak természetesen épp olyan szükségük van anyagi támogatásra, mint erkölcsire. Az ilyesmihez nem kell különösebben sok pénz, de a fegyverek és robbanóanyagok beszerzése, valamint a résztvevők beszervezése és kiképzése elég nagy erőfeszítést és rátermettséget igényel. Nemigen tudnánk felbecsülni az Al-Kaida költségvetését, de aligha lehet nagyobb egy kis állam katonai kiadásainál, holott egy időben voltak kiképzőtáborai Szudánban, Afganisztánban, a Fülöp-szigeteken és Indonéziában is épületekkel, komputerekkel, mobiltelefonokkal, fegyverrel és lőszerrel, laboratóriumokkal és orvosi rendelővel felszerelve, ám a szervezet számíthatott gazdag szaúdiak és egyes intézmények folyamatos támogatására is. Így aztán telt repülőjegyre a harcosoknak, ha kellett, tandíjra is, valamint megfelelő búvóhelyek fenntartására Spanyolországban, Németországban, Franciaországban, Belgiumban, Hollandiában, Olaszországban, Nagy-Britanniában és az Egyesült Államokban éppúgy, mint az olyan olcsóbb országokban, mint Pakisztán.
Ezzel szemben a Direct Action nevű, mindössze öttagú kanadai csoportnak több mint egy évébe telt az 1980-as évek elején, mire összelopkodták a szükséges fegyvert, robbanóanyagot és pénzt, elegendő információt szereztek a célpontokról, elkészítették az időzítő szerkezeteket és megtanulták a fegyverek kezelését, mielőtt felrobbantották volna az első pokolgépüket a vancouver-szigeti Dunsmuir áramellátó központban.[2]
A hidegháború folyamán a terrorista csoportok gyakran kaptak támogatást valamelyik - olykor mindkét - oldalról. A legtöbb csoport bizonyára még ma is valamilyen állami támogatást élvez. Erősebb országok jónak láthatják egy kisebb hatalom nemkívánatos

vezetőinek eltávolítását ezen a módon, de kisebb országok is így kívánhatják meggyengíteni a kellemetlen, túl erős szomszédot. Támaszkodhatnak persze a terroristák más forrásokra is: bizonyos üzleti körökre, a kábítószer- vagy gyémántkereskedelemre, emberrablásra, lopásra és hitelkártyacsalásra, végül önkéntes adakozásra is, például a diaszpórában élő nemzeti kisebbségek részéről. Mivel a terrorizmusnak mindig megvan a gazdasági aspektusa is, az anyagi források biztosítóinak igen nagy befolyásuk van a terrorakciók sikerére. Végül fennáll az a lehetőség is, hogy maga a terrorizmus is egyfajta üzleti vállalkozássá válik.

NEHEZEN VÉDHETŐ ÜGY

A számos akadály dacára mégiscsak léteznek terrorista csoportok, s némelyikük kiterjedt tevékenységet folytat, mint például a Sri Lanka-i LTTE (Liberation Tigers of Tamil Eelam). Ők az ország északi részét szeretnék önálló tamil állammá nyilváníttatni, s gerilláik dacolnak mind a hazai, mind az indiai hadsereggel. Ezzel nem érték be, hiszen több száz merényletet is elkövettek szingaléz politikusok és főtisztek, mérsékelt tamil politikusok, rivális tamil gerillavezérek, a muszlim kisebbség vezetői és nagy létszámmal dolgozó üzemek ellen is. 1983 óta elkövetett 150-200 öngyilkos merényletük között olyan látványos sikerek is voltak, mint Radzsiv Gandhi meggyilkolása 1991-ben, majd a Ranasinghe Predamasa Sri Lanka-i miniszterelnöké két évvel később. 1996-ban a szigetország központi bankja előtt robbantotta fel teherautóját egy sofőrjük, s a detonációnak 88 halálos áldozata és mintegy 1400 sebesültje volt. Az LTTE elnökének, Velupillai Prabhakarannak egyik kijelentése jól mutatja, milyen nehéz a nyilvánosság előtt megvédeni a terrorizmust. 2001. november 27-i beszédében azt állította, hogy szervezete egyáltalán nem terrorista, mivel “konkrét politikai cél érdekében" folyamodik az erőszakhoz. A terrorizmus ellen meghirdetett világméretű harcot pedig csak “az igazi terroristák" ellen kellene folytatni. Hozzátette még: “A nyugati demokráciáknak meg kellene állapodniuk a terrorizmus olyan definíciójában, amely különbséget tesz az önrendelkezés jogán alapuló függetlenségi harc, illetve a fanatizmusból elkövetett terrorakciók között."[3]

A TERRORIZMUS SIKEREI

“Ami a terrorizmus fölöslegességét illeti: ki állíthatná, hogy például a zsidó terrorizmus - Lord Moyne, majd Bernadotte gróf meggyilkolása, a robbantás a jeruzsálemi Dávid Király Szállóban, majd az arabok elűzése végett néhány palesztin faluban elkövetett mészárlás - nem járult hozzá a britek távozásához és az új zsidó állam megszilárdításához Izraelben? Természetesen az állam létrejötte nem csupán a terrorizmusnak volt köszönhető: a holokauszttúlélők jogos igényének erkölcsi súlya lényegesebb volt, de a terror ugyancsak fontosnak, sőt hatásosnak is bizonyult." (Michael Ignatieff: „The Lessons of Terror: Ali War Against Civilians Is Equal”, The New York Times Book Review, 2002. febr. 17.) “Bush elnök és szóvivői ismételten hangoztatták, hogy ha elszántak vagyunk, a terrorizmus nem kerekedhet felül. Igen ám, de a gerillaháborúk második világháború utáni története arról szól, hogy a gyarmatosítók végül mindig kénytelenek voltak tárgyalóasztalhoz ülni. Erre kényszerült a Brit Birodalom Kenyában, Cipruson, Dél-Jemenben és Írországban kétszer is; Franciaország Vietnamban, Algériában, sőt legutóbb még Korzikán is; Spanyolország a baszkokkal, a hollandok az indonézekkel szemben, s végül az amerikaiak is Vietnamban. Mi több, Amerika a XVIII. században ugyanezzel a stratégiával győzte le az angolokat. Épp ezért igen valószínű, hogy végül Izrael is ugyanígy jár majd a palesztinokkal." (John Downey: “The West against terrorism", www.opendemocracy.co.uk, 2002. ápr. 25.)

Nyíltabb és következetesebb álláspontot foglalt el Mahathir Mohamad malajziai miniszterelnök az OIC 2002. márciusi külügyminiszteri konferenciáján: - Mindegy, hogy a támadók a saját szakállukra cselekszenek vagy állami megrendelésre, hogy reguláris vagy irreguláris alakulatot képeznek; amennyiben az akció civilek ellen irányul, akkor ez mindenképpen terrorizmusnak minősül. - Az OIC sajnos nem tudta elfogadni Mahathir álláspontját, sem a terrorizmus bármilyen egységes definícióját. Végül abban maradtak, hogy elutasítanak “minden olyan kísérletet, amely a palesztin nép független államának megteremtéséért folytatott harcát összefüggésbe hozza a terrorizmussal".[4]

A terrorizmus védelmezői (akik persze gondosan kerülik magát a szót) egyéb érveket is felsorakoztatnak az “igazságos harc" mellett. Arra hivatkoznak, hogy másféle cselekvésre nincs lehetőség, vagy hogy a megtámadottak valójában nem is civilek (mondjuk például egy katonai diktatúra támogatóiként maguk is katonának tekintendők). Olykor azt állítják, hogy ezek az emberek - vagyis az áldozatok, gyilkosok vagy egyéb bűnözők, s nem is egészen emberek, mivel vadak, civilizálatlanok, elrettentőek, pogányok vagy gonoszok, így rájuk nem is vonatkoznak az általános emberi jogok. Egyes csoportok pedig egyszerűen csak letagadják, hogy civileknek (sőt: bárkinek) ártanának.
Az, hogy a terrorakciók erkölcsi vagy valamilyen gyakorlati alapon bajosan igazolhatók, megnehezíti az utánpótlás toborzását. Még egy eleve befogadó környezetben is sokféle erkölcsi alapot kell kitalálni a tömeges csatlakozáshoz. Az biztos, hogy könnyebb olyan embereknek érvelni, akik megalázottnak, gyengének, hátrányos helyzetűnek érzik magukat, s ezért nem látnak alternatívát az erőszakos cselekvéssel szemben.
A politika oldalvizén mindig is előfordulhatnak terrorakciók, hiszen egyetlen politikai hatalom sem korlátlan. Elég lehet egy politikai sérelem, elnyomás vagy félreállítás, a biztonság hiányossága vagy egy vallásos fellángolás ahhoz, hogy az emberek átlépjék a hétköznapi normák határait. Persze ha tudjuk is, hogy a terrorizmus bármikor lehetséges, ezzel még nem magyaráztuk meg, hogy egyes helyeken és korszakokban miért bizonyul annyira tartósnak. Arra sem adtunk kellő magyarázatot, miért kellene ezentúl mind az államoknak, mind a polgáraiknak örökösen ezzel a veszéllyel foglalkozniuk. Ezért megpróbálok rávilágítani a terrorizmushoz vezető, hosszan tartó konfliktusok lehetséges okaira.

Vallási fanatizmus

A terrorizmus legkorábbi példái gyakran vallási mozgalmakhoz kötődnek. Már jóval a modern, világi nemzetállamok létrejötte előtt konfliktusokhoz vezetett, ha egy vallási elkötelezettségnek egyben politikai kifejezést is akartak adni, s ez a probléma súlyos teher volt a pluralista államok és birodalmak számára. Ezt a legjobban a zelóták, az asszasszinok és a thugok testesítik meg. (Angolul mindhárom szó elvont fogalommá vált: a zealot “fanatikust", az assassin “orgyilkost", a thug pedig “banditát" is jelent - a ford.)
Zelóták. A zelóták az ortodox zsidó vallás radikális védelmezői voltak, s önállóságot követeltek Izraelnek Júdea római megszállása után. Szembenálltak a jogkövető, tanult farizeusokkal és az elitista szadduceusokkal, akik kompromisszumot kötöttek a római uralommal. Gerilla- és terrorista hadviselést folytattak a megszállók, illetve a kollaboránsok ellen. *Asszasszinok. A* név a “hasisszívó" értelmű “hasasin"-ból származik; ezzel gúnyolták ellenfeleik az iszmaili szekta nizári ágának követőit. (Annak a népi etimológiának, miszerint ők nevezték magukat “asszasszijun"-nak arra utalva: hívek az “asszassz"-hoz, azaz az iszlám alapjaihoz, nincs valós alapja).[5] A szekta a XI. század végén különült el az iszlám síita ágából, amely megalapította a bagdadi szunnita Abbászidáékkal versengő kairói kalifátust.
Két évszázadon keresztül kétségbe vonták mindkét kalifátus legitimitását, s ellenálltak a szeldzsuk-török hatalomnak is. Alapítójuk, Hasszan Szabbah vezetésével elfoglalták Alamut hegyi erődjét Szíriában. Innen csaptak le a karavánokra, és sarcolták meg őket. Ortodox iszlám felfogásuk hangsúlyozta az engedelmesség erényét, s jogosnak tartotta az ellenség vezetőinek kivégzését. Jól képzett merénylőik egy szál tőrrel felfegyverezve támadtak, és el vontak szánva rá, hogy elfogják és kivégzik őket vallási meggyőződésből elkövetett tettükért.
Thugok. Amikor India gyarmati kormányzata az 1830-as években konszolidálódott, folyamatosan küzdenie kellett a rablások és a gyilkosságok problémájával. A brit rendőrség az elkövetett bűnök nagy részét a thugoknak, azaz a hindu halálisten, Káli titkos szektája híveinek tulajdonította. A britek azt is megállapították, hogy a szekta előírása szerint a tagjainak utazókat kellett rituálisan meghatározott módon, fojtogatással megölnie - ez a fajta gyilkosság idővel önálló rítussá vált, melyben háttérbe szorult az eredeti politikai indíték. A fennmaradt dokumentumok szerint a thugok szektája volt minden idők legeredményesebb terrorista szervezete, hiszen 400 év alatt mintegy félmillió emberrel végzett.[6]
A modern idők néhány legelszántabb és legrégebben működő terrorista csoportja is vallási alapon áll. A zelótákhoz és asszasszinokhoz hasonlóan egyes harcos

keresztények, szikhek, muszlimok, hinduk és zsidók is meg vannak győződve arról, hogy vallási elhivatottságuk megköveteli a harcias védekezést minden ellenséggel szemben. Ezért amit a közvélemény ártatlan civilekkel szemben elkövetett terrorcselekménynek tart, az az ő szemükben a jó igazságos harca a gonosszal szemben. Feltűnő a hasonlóság a régi idők terrorizmusával, egy fontos különbség mégis van: az eredeti zelóták, asszasszinok és thugok olyan korban és helyen működtek, ahol a világi politika még nem volt az államvallás reális alternatívája, így a konfliktus csupán azt volt hivatva eldönteni, hogy melyik vallási szekta diadalmaskodjék. A nagyobb vallások híveinek zöme persze nem támogatja a terrorizmust. Ezért a harcias hívőknek kétféle ellenféllel kell megküzdeniük: nemcsak a más vallásúakkal, hanem azon hit-sorsosaikkal is, akik ellenzik az erőszakot. Mindkét csoport gyakran vált terrorakciók célpontjává.

A TERRORIZMUS ÖNIGAZOLÁSAI

Timothy McVeigh az Oklahoma City-i robbantásról: "Szemétség volt, amit a kormány Wacónál és Ruby Ridge-nél művelt; én csak egy kicsit visszafizettem a szemétséget Oklahoma Cityben." (ABC News)
Egy Izraelben bebörtönzött terrorista: "A fegyveres akciónak célja van. Ha civilek halnak meg, az nem azért van, mert mi olyan vérszomjasak vagyunk, hanem mert az ilyesmi a szabadságharcban elkerülhetetlen. Mi nem azért ölünk meg civileket, mert ez a célunk, hanem mert a dzsihádot folytatni kell." Qerrold Post, az ABC ausztrál hírügynökség újságírójának interjúja 2001. okt. 22-én)
Az Iszlám Világfront nyilatkozata a zsidók és keresztesek elleni szent háborúról: "Az amerikaiak és szövetségeseik - katonák és civilek - megölése minden olyan muszlim szent kötelessége, aki olyan országban él, ahol erre lehetőség van. Célja pedig az Al-Aksza mecset és a szent (mekkai) mecset visszaszerzése a hitetlenektől, valamint katonáik teljes eltávolítása az iszlám földjéről, hogy ne fenyegethessenek többé egyetlen muszlimot sem. Ez összhangban áll a mindenható Isten szavaival: "harcoljatok a pogányok ellen, miképpen ők is harcolnak ellenetek" (Korán, 9,36). (A nyilatkozatot aláírta: Oszamaibn Mohamed bin Laden sejk, a dzsihád egyiptomi emírje; Abú Jászír Rjfáí Ahmad Táhá, Egyiptom; Mír Hamza sejk, a Dzsámiat-ul-Uamá e Pakisztán szervezet titkára; Fazur Rahmán, a bangladesi dzsihád mozgalom emírje, 1998. febr. 23.)
Paul j. Hil, John Britton orvos és James Barrett önkéntes segítő gyilkosa egy abortuszt végző kórházi osztályon: "Emlékszem még, milyen nyomasztó volt, amikor rádöbbentem, hogy nem tudom megvédelmezni felebarátaimat Krisztus előírásai szerint... Csak azért hajtottam nyakamat a zsarnoki kormányzat igájába, mert féltem az üldöztetéstől... Össze kellett szednem az akaraterőmet még ahhoz is, hogy engedelmeskedjem az Úrnak. De amikor leráztam magamról a zsarnokság igáját, lelkemet megnyugvás töltötte el, ezért a börtöncellámat egy újonnan felszabadított királyságnak látom." (Levél a bebörtönzött abortuszellenzők nevében, 1997. dec. 22-én)

Az Egyesült Államokban két terrorista csoport is keresztény ideológiát vall magáénak. Az egyik az abortusz ellen harcol. Egyik képviselője, Michael Bray lelkész négy évet ült börtönben, amiért hét abortuszt végző kórházi osztályt rombolt szét Washington körzetében az 1980-as években. "A Time to Kill" című könyve "védekezésnek" nevezi az abortusz elleni erőszakos fellépést. Ideológiája, melyet Isten országa tanának nevez, leszögezi, hogy Isten országának kell fölváltania a politika és a társadalom világát. Más abortuszellenzők az ún. rekonstrukciós tant követik, melynek célja egy teokratikus keresztény állam megalapítása Amerikában. Ők Kálvint tekintik prófétájuknak.
A másik, terrorista eszközökkel is élő amerikai keresztény mozgalom a Christian Identity (lásd a 4. fejezet keretes anyagát), mely az általuk feltételezett cionista megszálló hatalmat (angol rövidítése: ZOG) kívánja megdönteni, s "fajtiszta" társadalmat akar, mely a bibliai törvények szerint élne. Alapítottak új településeket is, így Elohim Cityt Oklahomában (a kultúrtörténet egyik paradoxona, hogy egy lényegében antiszemita szervezet éppen félig héber nevet választ a mintavárosa számára - a ford.), ahol prédikálnak, tanaikat terjesztik, és készülődnek a közelgő nagy háborúra. Kapcsolatban állt velük Timothy McVeigh is, akit kivégeztek, mert 1995-ben 168 ember halálát okozta egy bombamerénylettel Oklahoma Cityben.[8]
Afrika, holott itt még elevenen él az ősök tisztelete és más törzsi kultuszok is, a

profetikus keresztény mozgalmak termékeny táptalajának bizonyult, s némelyik csoport - olyan országokban, ahol ingatag a kormányzat hatalma - erőszakos eszközökhöz is nyúlt. Uganda északi részén például az Alice Lakwena vezette profetikus keresztény mozgalom lázadó katonákkal együtt 1986-ban megalapította a Szentlélek Mozgó Haderőt (HSMF). Ez egy ideig komoly gondokat okozott az ugandai hadseregnek, s idővel délen is toborzott katonákat, de átmenetileg meggyengült, miután Lakwenát Kenyába száműzték, viszont új erőre kapott, amikor új próféta, Joseph Kony állt Lakwena helyére, s egy második militáns csoportot szervezett az Úr Ellenálló Hadserege (LRA) néven. Több tucat falut, iskolát és magtárat romboltak le, és gyerekek ezreit rabolták el, majd a fiúkat katonává, a lányokat pedig nemi rabszolgává nevelték. A mozgalom idővel teljesen el is veszítette vallásos jellegét; maradt a vezetők kényét-kedvét szolgáló terror, amely mellesleg kapóra jön a szudáni kormánynak is, mivel az LRA sakkban tarthatja a dél-szudáni lázadókat és a nem éppen baráti ugandai kormányt egyaránt.[9]

Azok a mozgalmak, amelyek akár erőszakkal is terjeszteni akarják saját elképzeléseiket a keresztény tanokról, vagy a saját, teokratikus államuk megteremtésére törekszenek, feltehetően mindig is kisebbségben maradnak, s legfeljebb egy-egy régióban törnek uralomra. A kereszténységhez hasonlóan az iszlám is több szektára oszlik, amely előtérbe akar kerülni a másik rovására. Az iszlám eszmék politikai érvényesítésének igénye a második világháború után újult meg Egyiptomban és Pakisztánban, mivel sokan ellenezték az új világi nacionalizmust. Egyiptomban az ötvenes-hatvanas években Gamal Abdel Nasszer elnök elnyomta az olyan muszlim értelmiségieket és aktivistákat, mint Haszan Al-Banná, a Muszlim Testvérek megalapítója vagy Szajjid Qotb, aki a “tiszta" iszlám szószólója és ismert író volt. Maulana Maudúdíval, a pakisztáni Iszlám Tanács vezetőjével egyetértésben ők azt szerették volna, ha a muszlim világ önerejéből fejlődik tudományosan és technikailag, hogy megalapíthasson egy olyan államot, amely Mohamed tanítása szerint rendezkedik be. Számukra Izrael megalapítása, a palesztin menekültek áradata, a munkanélküliség és a szegénység magas aránya a muszlim társadalmakban egyaránt a közel-keleti világi nacionalizmus nyilvánvaló kudarcát bizonyította. Maudú-dít főként a muszlim identitástudattal és a pániszlám egységgel szembeni, gyarmatosító (brit és francia) fenyegetés nyugtalanította, s azt a világi nacionalizmust, amit Indiában Gandhi és Nehru, Indonéziában pedig Szukarno képviselt, csupán a nyugati befolyás egy újabb változatának tekintette. Qotb és Maudúdí az iráni Khomeini ajatollahhal karöltve kidolgozta az iszlám új, gyakorlati formájának elképzelését, amelyet útmutatónak szántak a néha zavaros változásokat átélő országok számára. Szerintük a Koránt, Mohamed személyes példáját és a korai muszlimokat érdemes követni és a muszlim politikának is csak az iszlám törvénye lehet a helyes alapja. Az iszlám kebelében kell végrehajtani a társadalmi forradalmat és a tudományos haladást, nem pedig nyugati mintákat követve. Az igaz iszlám társadalom megalakításához mind egyéni, mind politikai szinten szükség van a dzsihádra egy olyan világban, amelyet megmételyezett a tudatlanság, a kapzsiság és az erkölcstelenség. Ezt az áldatlan állapotot nevezte Qotb “dzsahilíjjá"-nak. Azok a muszlim hatalmak, amelyek nem tudnak érvényt szerezni a sárijának (az iszlám törvényének) és az igaz iszlámnak, éppen úgy a dzsahilíjja állapotában leledzenek, mint a nyugati társadalmak, amelyek már a keresztes hadjáratok óta kártékony hatást gyakoroltak az iszlámra.[10]

A modern idők törekvései a tiszta és politikus muszlim közösség megteremtésére némiképp emlékeztetnek a vahabiták purista mozgalmára, amelyet 250 éve alapított Muhammad ibn Abd Al-Wahháb, s amely ma Szaúd-Arábia államvallása. Az iszlám aktivisták ugyan bírálják a szaúdi vezetőket, amiért vizet prédikálnak és bort isznak, de nincs kifogásuk az ellen, hogy a szaúdi kormányzat iskolák és egyéb intézmények százait tartsa fenn a vahabizmus terjesztésére Afrikától Indonéziáig.

Az 1960-as '70-es években több reformista iszlám vezető és szervezet nyúlt az erőszak eszközéhez Egyiptomban, Libanonban és Palesztinában is az általuk az iszlám árulójának tartott hatalommal szemben. Az 1967-es arab-izraeli háború után, mely az arabok számára számottevő területi és presztízsveszteséggel járt, egyre ádázabb ellenállást tanúsítottak a hatalom gyakorlóival szemben, és egyre erőszakosabb akciókat hajtottak végre.

Az iszlámot megtisztító mozgalom nemzetközi változata nagy lendületet kapott 1979 után, tehát az iráni forradalom évében, amikor sor került az amerikai követségen végrehajtott túszejtő akcióra Teheránban. Mégis, az Egyesült Államok maga is a

mozgalom egyik fő támogatójává vált azon igyekezetében, hogy az iszlám megújodást a szovjet hatalom meggyengítésére használja fel Közép-Ázsiában. Pervez Amir Ali Hoodbhoy erről a következőket írja: “Miután a pakisztáni Ziaul Hakk lett Amerika egyik fő szövetségese, a CIA nyíltan is katonákat kezdett toborozni a dzsihádra Egyiptomban, Szaúd-Arábiában, Szudánban és Algériában. A szélsőséges iszlám úgyszólván túlpörgött, amikor az újdonsült szövetséges nagyhatalom támogatni kezdte a mudzsaheddineket: Ronald Reagan lakomát is adott a tiszteletükre a Fehér Ház kertjében. A tervet erősen támogatta Szaúd-Arábia, valamint a pakisztáni hírszerző szervezet, az ISI is. Amerika kettős hasznot remélt mindettől: egyrészt az oroszok feltartóztatását Afganisztánban, másrészt a militáns arabok figyelmének elterelését a Közel-Keletről és átirányítását Belső-Ázsiára.[12] Fordulópontot jelentett 1989 februárja, amikor a Szovjetunió kivonult Afganisztánból. Ami akkor a militáns iszlám elterelésére és ellenőrzésére irányuló amerikai-szaúdi politika fényes győzelmének tűnt, az valójában egy új, nemzetközi terrorista haderő megszületését jelentette.

Mindennek tetejébe más országokban is gombamód szaporodtak az új iszlám szervezetek és mozgalmak, melyet a városlakó, többnyire szegény fiatalok türelmetlenségére, valamint arra alapoztak, hogy ennek a rétegnek a helyzetén a hazájuk nem képes segíteni. Csak két példa: az intifáda során, amely 1987-ben kezdődött Palesztinában, a keményvonalas Hamasz komoly riválisává vált Jasszer Arafat világias PFSZ-ének. Algériában pedig az 1990-es évek elején az Iszlám Megváltó Front a nacionalista kormányzat erős politikai ellenfelévé vált még a választásokon is, s hatalomra jutását csupán egy katonai puccs és a nyomában kitörő polgárháború akadályozta meg. A hatalom eleinte - ellensúlyozni akarván azokat a mozgalmakat, amelyektől leginkább tartott - gyakran még támogatta is némelyik szélsőséges iszlám szervezetet. Szadat egyiptomi elnök is így tett a baloldali mozgalmak ellensúlyozására, ám 1981-ben éppen egy radikális iszlám csoport követte el ellene a gyilkos merényletet. Izrael is kígyót melengetett a keblén, amikor támogatta a Hamasz elődjét Gázában, Arafat Fatahjának a meggyengítése végett: 1987-től éppen a Hamasz az izraeli állam legádázabb ellenfele.

Afganisztánban muszlim ifjak tízezrei tanultak meg harcolni, ami elősegítette a terrorizmus nemzetközi fellendülését. Bár a kiképzőtáborokat igyekeztek Qotb, Maudúdí és a vahabizmus szellemében létrehozni, a gyakorlatban a katonai jelleg dominált, s a kiképzés végső soron egy olyan erő létrehozására irányult, melynek tagjai egyaránt hűségesek, engedelmesek és hatékonyak, legyen szó akár az iszlám világ korrupt kormányzatai, akár az amerikai és európai globalizmus elleni harcról. A kiképzés, a harc és a győzelem egységbe kovácsolta ezt a nemzetközi erőt, és lehetővé tette ambiciózus és harcias vezetőknek, hogy új lehetőségekről is álmodozzanak “a gonosz erői" elleni harcban, s elképzeléseiket immár meg is valósíthassák.

HAZÁTLAN HAZAFIAK

A nacionalizmus éppúgy ébreszthet politikai szenvedélyeket, mint a vallás. Egész sor politikai konfliktus származott abból, hogy a birodalmakból nemzetállamok alakultak előbb Európában, majd a volt gyarmatokon. Sok helyütt még mindig vitatott, hogy egy adott nép vagy csoport alkothat-e nemzetet. A legtöbb mai állam sem kulturálisan, sem nyelvileg nem egységes. A kisebbségek között pedig sokfelé akadnak olyanok, amelyek úgy érzik: őket is megilletné egy saját haza.

A nemzetté válást célul kitűző mozgalmak rendszerint eleve egy önálló államhoz hasonlóan szerveződnek: van kormányzatuk, bürokráciájuk és katonaságuk is. Mindezt persze nem nézi jó szemmel az az állam, amelyben élnek, így elkerülhetetlen az olykor erőszakos konfliktus. Ez többnyire a gerillaháború formáját ölti, de mindig fennáll a terrorizmus lehetősége is, és helyenként meghatározóvá, sőt jellemzővé válik.

Nyugat-Európa és Észak-Amerika nemzetállamai viszonylag nagy múltra tekinthetnek vissza, némelyikükben mégis erős nacionalista mozgalmak léteznek. A civileknek mindeddig legtöbbet ártó szervezetek az IRA (Ír Köztársasági Mozgalom), és az ETA (Baszk Haza és Szabadság), de folyamodott időnként terrorista eszközökhöz az FLQ (Québeci Felszabadítási Front) és az FLNC (Korzikai Nemzeti Felszabadítási Front) is.

Az ETA jó példa a “hazafias" terrorizmus megszületésére. Elődje az 1894-ben alapított Baszk Nemzeti Párt volt, amely a spanyol, illetve franciaországi baszk tartományok

részleges autonómiájának fenntartásán fáradozott. Csakhogy Franco rendszere még ennyi önállóságot sem tűrt meg Spanyolországban: a diktátor eltörölte a baszk autonómiát, és a párt vezetői Párizsba emigráltak. Miután a békés tüntetések és egyéb erőszakmentes módszerek nem vezettek semmi eredményre, fiatal hazafiak 1959-ben megalapították az ETA-t, mert úgy gondolták, hogy a gyarmatokon bevált taktikával talán ki lehetne csikarni a baszk függetlenséget is. Amíg a szervezet Franco fasiszta rendszerével állt szemben, addig nemcsak otthon, hanem egész Spanyolországban, sőt külföldön is akadtak támogatói. A szervezet ennek ellenére nemzeti, illetve szocialista forradalmi frakcióra bomlott szét; az utóbbiak tartották célravezető eszköznek a szabotázst és a politikai gyilkosságot. Főként a kormány tagjait, más politikusokat és katonatiszteket vettek célba.
Az ETA legnagyobb fegyverténye az volt, amikor 1973-ban meggyilkolta Franco várható utódját, Luis Carrero Blanco admirálist, s ezzel feltehetően siettette a diktatúra bukását. Ezzel vette kezdetét az a folyamat, amelyet az ETA az “akció-megtorlás-akció" névvel illet. A rendszer ugyanis katonaságot vezényelt a tettesek megbüntetésére, így elhúzódó polgárháború vette kezdetét. Majd egy évtizeden át folytak a terrorista akciók is. Az ETA legvéresebb évében, 1980-ban 188 emberrel végzett. Amikor aztán Spanyolországban helyreállították a demokráciát, és a baszk körzet is kapott részleges autonómiát, az ETA elveszítette támogatóit, és még inkább megoszlott. Egy részük továbbra is a teljes autonómiát tűzte ki célul, és elszántan harcol tovább, elutasítva az amnesztiára tett ajánlatokat is.

TŰZSZÜNET

Az IRA példáját követve 1998 szeptemberében az ETA is tűzszünetet jelentett be, és felszólította a baszk függetlenségi mozgalom politikai szárnyát, hogy békés úton vívja ki az önrendelkezés jogát. Addigra az ETA-nak már csaknem 800 halálos áldozata volt, ennek több mint a fele spanyol katona vagy rendőr. A spanyol kormány folytatta a letartóztatásokat, az ETA viszont vagyon és fegyvertárak elleni támadásokra szorítkozott. Nem egészen egy év múlva a szervezet lefújta a tűzszünetet, mert “megrekedt és megmérgeződött", s bejelentette, hogy 1999. december 3-ával újrakezdi a fegyveres harcot. A szervezetnek ma már csupán mintegy 20 harcosa és 100 támogatója van, mégis a tűzszünet végétől könyvem írásáig 38 embert öltek meg. Ma már minden ilyen támadásra tüntetés a válasz.[14] 2002. március 2-án ötvenezer fős tömeg tüntetett Portugaletében, Bilbao kikötővárosában egy ETA-nak tulajdonított merénylet miatt: egy bevásárlókocsiba rejtett bomba megsebesítette Esther Cabezudo politikusnőt és testőrét, Enrique Torrest.
A nemzetállam megteremtésének eszméje azért olyan problematikus, mert a világon ma létező mintegy 190 önálló állam ennél jóval több népet és kultúrát foglal magában. Az elnyomott népek és kultúrák pedig nemcsak a hangjukat hallatják, hanem olykor terrorizmushoz is folyamodnak önállósági igényeik elérése végett: ilyenek a kurdok Törökországban, Irakban és Iránban, a szikhek Indiában, az acehiek (atjehiek) Indonéziában és az albánok Koszovóban.

BALOLDAL ÉS JOBBOLDAL

Vannak olyan, politikai eszmék vezérelte mozgalmak is, amelyek nem az országhatárokat kívánják átrajzolni, hanem a létező hatalom módszereit akarják megreformálni, vagy képviselőit valaki mással helyettesíteni. Kormányzat és ellenzék szembenállása teljesen hétköznapi konfliktus, csakhogy egyes ellenzékiek időnként a terrorizmus eszközeihez is nyúlnak. A hidegháború alatt például számos nyugati kapitalista országban akadtak szabotázsakciókat, orgyilkos merényleteket és robbantásokat elkövető brigádok.
Olaszországban például az 1970-es években került sor igen sok erőszakos cselekményre. A Vörös Brigádok szervezet azzal hívta fel leginkább magára a figyelmet, amikor 1978. március 16-án foglyul ejtette a Kereszténydemokrata Párt vezetőjét, a korábban öt ízben is miniszterelnök Aldo Morot. Azért éppen ekkor, mert ezen a napon kötött egymással „történelmi kompromisszumot" a kereszténydemokrata és a kommunista párt (PCI), amit a magukat forradalmi marxistának tartó Vörös Brigádok

hevesen elleneztek. Az 1970-ben, Milanóban Renato Curcio és Margherita Cagol alapította Vörös Brigádok a Trentói Egyetem egy marxista tankörébõl alakult meg. Erőszakos tevékenységüket ipari célpontok robbantgatásával kezdték, csak később tértek rá az emberrablásra, az áldozatok összeverésére, végül a gyilkosságra. Moro elrablása, majd meggyilkolása jelentette a baloldali erőszakhullám tetőzését Olaszországban, bár terrorista akciókra még a nyolcvanas években is sor került. 1970-82 között a Vörös Brigádok mintegy 2000 illegális akciót hajtott végre, melynek 161 halálos áldozata volt.
A Vörös Brigádokon kívül még 537, bár többnyire kérészéletű hasonló csoport működött Olaszországban. Ezeknek a jelzett időszakban együttvéve is alig volt több áldozatuk, mint a Vörös Brigádoknak: összesen 199. A nyolcvanas évek közepére az “élenjáró" szervezet is meggyengült a letartóztatások, belvillongások, ideológiai ellentétek és az amnesztiát elfogadók kiválása miatt. 1984-ben a mozgalom négy bebörtönzött vezetője nyílt levélben tiltotta be a további fegyveres harcot azzal az indoklással, hogy “a harcunkhoz kedvező nemzetközi helyzet immár nem áll fenn".[15]
Mindazonáltal a Vörös Brigádok nem szűnt meg teljesen: 2002 márciusában profi módon meggyilkolták a jobboldali olasz kormány egyik gazdasági tanácsadóját, s ennek nyomán hosszú közlemény jelent meg az interneten, melyben a “Vörös Brigádok a Harcos Kommunista Párt Megalakításáért" vállalta magára a felelősséget a “kivégzésért". Ugyanez a csoport már 1999-ben is elkövetett egy merényletet. Az olaszok attól tartanak, hogy manapság a Vörös Brigádok új generációja bontogatja a szárnyait.
A Vörös Brigádok annak a baloldali terrorizmusnak az iskolapéldája, amelyik illett a hidegháború ideológiai csatározásaihoz. Ide sorolható szervezet volt a Vörös Hadsereg Frakció (ismertebb nevén Baader-Meinhof csoport) Németországban, a Weather Underground Amerikában és a Direct Action Kanadában. Az utóbbi kettő főként magántulajdon elleni erőszakra szorítkozott, és tagjai általában nem is tartották magukat terroristának. Ezek a szervezetek azonosultak a marxista baloldallal, de szakítottak azzal az alapelvvel, hogy az akciókat az osztályellentétek elemzésére alapozva, a munkásosztály támogatásával kell folytatni. A régi, hagyományos baloldal elutasította a naiv “voluntarizmust", ami az új baloldaliak számára egyszerűen gyávaságnak tűnt olyan helyzetekben, amikor a társadalmi viszonyok cselekvést követelnek.
Az Egyesült Államokban a baloldalinál sokkal elterjedtebb volt a jobboldali terrorizmus. A “fehér faj" felsőbbrendűségét hirdető Ku-Klux-Klan és az Aryan Nation és a hozzájuk hasonló fegyveres csoportok többek között abban a meggyőződésben cselekedtek, hogy a “zsidó kommunista kapitalisták" kezében mind az amerikai kormány, mind az ENSZ az elnyomás eszközévé vált. Louis Beam, a fehér felsőbbrendűség egyik hirdetője dolgozta ki a “vezető nélküli ellenállás" taktikáját, miszerint az egyedi vagy kisebb “fantomsejtekbe" tömörült ellenállóknak elegendő hírlevélben vagy interneten tartaniuk egymással a kapcsolatot. Az effajta mozgalomnak nincs vezetősége, csak egyenrangú tagjai, akik egyetértenek céljaikban és módszereikben. Ennek a kapcsolattartásnak az az előnye, hogy hatóságilag nehezen megfigyelhető és ellenőrizhető.[16]
A leggyilkosabb jobboldali merényletet 1980. augusztus 2-án hajtották végre a bolognai vasúti pályaudvaron. Ennek 80 halálos áldozata és több száz sérültje volt, és a Terza Posizione (“Harmadik Hadállás") nevű újfasiszta szervezet követte el. Ugyanebben az időben Németországban is követtek el (kevesebb halálos áldozatot követelő) merényleteket neonáci csoportok. A rendőrség állhatatos munkával évekre háttérbe szorította ezeket a szervezeteket, ám a '90-es évek elején a bőrfejűek és neonácik Németországban, Ausztriában, Franciaországban és egyes volt kommunista, kelet-európai államokban bevándorlókkal és cigányokkal erőszakoskodtak. Egyre többen hangoztattak rasszista, idegengyűlölő és kormányellenes gondolatokat. Az ilyen terroristák célpontjai zsinagógák, mecsetek, keresztény templomok, vegyes házaspárok, muszlimok, zsidók, abortuszt végző orvosok, bevándorlók, cigányok vagy melegek voltak. Hogy éppen melyik, az persze a helyi adottságoknak megfelelően különböző, de számos ilyen támadásra került sor Oroszországban, Indiában, Magyarországon, Nagy-Britanniában és az Egyesült Államokban egyaránt. 1999-ben például jobboldali merényletet követtek el egy moszkvai zsinagógában, London egy feketék lakta külvárosában (Brixtonban) és egy antifasiszta aktivista ellen Svédországban.

A jobboldali terrorista csoportok nemegyszer szoros kapcsolatban állnak a kormányzattal vagy a hadsereggel, mint ezt a következő fejezetben taglalni fogom. Guatemalában például a Mano Blanca (“Fehér Kéz") és más halálbrigádok általában az ellenzékieket célozták meg, Argentínában pedig az AAA (Argentin Antikommunista Szövetség) rajtuk kívül a zsidókat is.
Ami a baloldali terrorizmust illeti, az az utóbbi évtizedekben lehanyatlott, részint mert a rendőrségeknek sikerült beférkőzniük csoportjaikba s vezetőiket letartóztatniuk. A Szovjetunió szétesésével az antikapitalista eszme egyik fő ösztönzője (és támogatója) is megszűnt, a gyarmatosítók elleni küzdelem győzelme után pedig az egykori forradalmárokból hivatásos politikusok vagy egyenesen bürokraták lettek. A baloldaliságnak szinte már semmi politikai programja nem maradt. Megmaradt néhány nagyobb baloldali szervezet, mint például a kolumbiai FARC, de ma már az sem tűnik különösebben baloldalinak, hanem inkább olyan bűnszövetkezetnek, amely a hatalomból kívánna részesedni. Akadnak aztán olyan zárványok is, mint a görög November 17. mozgalom, amely talán már csak megszokásból folytatja a tevékenységét. Egyesek ugyan felvetették, hogy akár a globalizmus ellenzői és a környezetvédők is választhatnák a terrorizmus útját, de erre egyelőre semmilyen konkrét jel nem utal. A kriminológusok szerint egy adott társadalomban a bűnözéstől való félelem nem áll szoros összefüggésben azzal, hogy az ember milyen valószínűséggel eshet áldozatául annak. Ráadásul a rendőrség olykor - a kormányzat vagy a közvélemény nyomására - módosítja egy-egy bűncselekmény definícióját, s ezzel összefüggésben azt is, hogy milyen lelkiismeretesen regisztrálja. A terrorizmustól való félelem is inkább a politikusok kijelentéseinek és egyes, látványos eseteknek a hatására változik, mintsem aszerint, hogy a valóságban mekkora eséllyel válhatunk terroristák áldozatává.

TERROROLOGIA

A szeptember 11-i merényletek előtt az amerikai külügyminisztérium terrorszakértői kétféle tendenciáról beszéltek: egyfelől a terrorista cselekmények számának folyamatos csökkenéséről az 1987-es tetőzés óta, másfelől az elkövetett akciók pusztító erejének növekedéséről.[17]
Már Bill Clinton néhány szakértője megpróbálta előtérbe helyezni a terrorizmus veszélyét. A nairobi és Dar es Salaam-i amerikai nagykövetségeknél elkövetett 1998-as robbantások után kiterjesztették a terrorizmusellenes tevékenységet, de ekkor még az amerikai közvélemény úgy gondolta, hogy a lehetséges veszedelmek - háború, természeti csapások, környezeti ártalmak, járványok - listáján a terrorizmus meglehetősen hátul helyezkedik el. A világ más részein, így Európában is az emberek megszokták a terrorizmusnak azt a szintjét, amivel számolniuk kellett, különösen, miután a veszély általában csökkent. Ott, ahol a terrorizmus mindennapi valóság - így Izraelben, Kolumbiában vagy Sri Lankán -, a lakosságot természetesen jobban izgatta ez a kérdés.
A New York és Washington elleni támadások után viszont az amerikai és néhány más kormány a politikai program elejére helyezte a terrorizmust, és nagy erőfeszítéssel igyekszik ott is tartani. Szinte minden külpolitikai kérdésben fontolóra veszik, miként viszonyul ez vagy amaz a döntés a terrorizmus elleni harchoz.
Ám vajon valóban olyan nagy a veszély? Kormányhivatalnokok és szakértők úgy vélik, hogy a terrorizmus nemzetközi hálózata terjeszkedőben van, s kommunikációja, szervezése, kiképzése és toborzása egyre profibb. Ezenfelül olyan terrorista csoportok, melyeknek célja korábban csupán Egyiptom, Szaúd-Arábia vagy Indonézia kormányának megdöntése volt, mára egyesültek az Al-Kaidában, s immár az Egyesült Államok és támogatóinak hatalmát kívánják megnyirbálni.
Újabban a szakértők azt mondják, hogy a veszély radikálisan megnőtt, mert mára technikailag lehetségessé vált, hogy a terroristák himlőjárványt idézzenek elő, megmérgezzék egy nagyobb város ivóvizét, vagy nukleáris bombát robbantsanak föl. Sokszor elhangzik, hogy az NBC-fegyverek és a nemzetközi Amerika-ellenes szervezetek együttes megléte elegendő ok arra, hogy a nyugati hatalmak és polgáraik komolyabban vegyék a terrorizmust.
Ezeket a kijelentéseket bizonyos tények is alátámasztják, csakhogy az a bökkenő, hogy a

terrorizmus veszélyeinek gyakori emlegetése önbeteljesítő jóslattá is válhat. Igaz, a világ fegyverzete általában tökéletesedik, s ebből a fejlődésből a terroristák is részesedhetnek. De miért nem beszélünk arról, miként állhatott elő ez az új helyzet? Vajon hány terrorista kapta meg alapkiképzését a CIA-től - éppen az antiterrorizmus jegyében? Az új fegyverek közül, melyeket a terroristák (is) bevethetnek, vajon hány származik kormányok által fenntartott kutatólaboratóriumokból és raktárakból? Vajon mennyiben járul hozzá a nyugat politikája ahhoz, hogy egyes régiókban nő az elégedetlenség, ami könnyen elvezethet a terrorizmus ideológiájához? Vajon Bush elnök "antiterrorista háborúja", már pusztán a megfogalmazása által is, nem kölcsönzi-e egy igazságos ügy harcosainak rangját a terroristáknak? Ha alaposabban megvizsgáltuk az állami terrorizmust és a terrorizmus-elhárítást, felkészültebben válaszolhatunk ezekre a kérdésekre.

1. Brian Whittaker a Guardian 2002. márc. 4-i számában.
2. Lásd: Ann Hansen: "Direct Action: Memoirs of an Úrban Guerrifla", Toronto, Between the Lines,
2001.
3. Id. The Hindu, 2001. nov. 27.
4. Kuala Lumpur-i nyilatkozat a nemzetközi terrorizmusról, 2002. ápr. 1-3.
5. Amin Maalouf: Samarkand, London, Abacus, 1994.
6. David Rapoport: "Fear and Trembling: Terrorism in Three Religious Traditions", American Political
Science Review 78. (1984. szept.)
7. Michael Bray: A Time to Kill: A Sttidy Concerning the Use of Force and Abortion, Portland, Oregon,
Advocates for Life, 1993.
8. Jon Ronson: "Conspirators", The Guardian. 2002. máj. 5.
9. Rosa Ehrenreich: "The Sears of Death: Children Abducted by the Lord's Resistance Army in Uganda", New York-i Emberjogi Bizottság, 1997-
10. John L. Esposito: Unboly War: Terror in the Name oflslam, New York, Oxford University Press, 2002., 52/53. o.
11. Pervez Amir Ali Hoodbhoy: "How Islam Lost Its Way", The Washington Post, 2001. dec. 30.
12. Gilles Kepei: "The Trail of Politlcal Islam", Open Democracy.Net, 2002. júl. 3.
13. Zeev Schiff és Ehud Yaari: Intifada: The Palestinian Uprising - Israel's Third Front, New York, Simon and Schuster, 1989.
14. BBC, 1999. nov. 28.
15. Id. a Nemzetközi Antiterrorista Intézet (IPICT) közleménye a Vörös Brigádokról.
16. Ely Karmon: "Right-Wing Terrorism on the Rise", IPICT, 1999. aug. 12.
17. "Patterns of Global Terrorism - 2001", az USA külügyminisztériumának 2002. máj. 21-i közleménye

3. ÁLLAMI TERRORIZMUS

A terrorizmus mindig is ott volt a hatalom gyakorlóinak fegyvertárában. A bűnüldözés és a hadviselés folytatására alkalmas fegyvereket és fegyveres testületeket bármikor be lehet vetni az állami terrorizmus céljaira is. A hidegháború befejeződésével a kommunista és antikommunista állami terrorizmus is hanyatlott. Ezzel szemben az új, globális terrorizmustól való félelem olyan harcias antiterrorizmust hívott életre, amelynek ugyancsak megvannak a maga veszélyei.

Valamikor a történelme folyamán a legtöbb állam szert tett valamilyen új területre, s ekkor új népességre terjesztette ki a hatalmát. Ehhez eleinte erőszakra volt szükség azok ellen, akiket később saját állampolgárainak akart vallani.
Az állami terrorizmus is ősi múltra tekint vissza, modern változata pedig ahhoz fűződik, hogy az európai államhatalmat kiterjesztették más kontinensekre is. Spanyolország, Portugália, Hollandia, Nagy-Britannia, Franciaország, Németország, Olaszország és Japán számára egyaránt magától értetődő volt, hogy nyugodtan folyamodhat erőszakhoz a birodalomteremtés során, s ugyanezt tette Oroszország is kelet felé, az Egyesült Államok pedig nyugat felé terjeszkedve. Az ehhez szükséges hadviselésnek gyakorta voltak civil áldozatai is. Már biológiai fegyver bevetésére is elég korán sor került, amikor himlővel fertőzött takarókat osztogattak észak-amerikai indiánoknak.[1]
Ahol az európaiak megtelepedtek, mint például Amerikában és Dél-Afrikában, a bennszülöttek rendre megtámadták a telepeseket, akik közönséges polgároknak tekintették önmagukat, az őslakók szemében viszont fegyveres betolakodók voltak, akik az ő földjüket és vadászterületüket akarták elrabolni. A telepesek ezzel indokolták, hogy az őslakókat elűzték szülőföldjüktől, s vagy kiirtották, vagy rezervátumokba kényszerítették őket.
A gyarmatosító hatalmaknak hatalmuk fenntartásához, továbbá munkaerő és katonák toborzásához, valamint új termőföldek és bányaterületek elfoglalásához is szükségük volt az erőszakra. Amikor pedig egy újabb területet szemeltek ki kiaknázásra, azt gyakran magántársaságoknak adták át kezelésre. A terrorizmus legriasztóbb tetteinek némelyikét az ilyen társaságok követték el, amikor az erőforrások hatékony kiaknázásara törekedtek. Lipót király Belga Kongójában például a kaucsuk gyűjtése legalább annyi áldozatot szedett, mint korábban a rabszolga-kereskedelem. Ugyanennek a tevékenységnek számos halottja volt az Amazonas őserdeiben is.

GYARMATI TERROR

Richard Gott arról, ami szerinte az ötkötetes, “Oxford History of the British Empire" (A Brit Birodalom története) című munkából kimaradt:
“A britek felderítő és pusztító csapatokat küldtek ki, Közép-Indiában 1817-ben, hogy lemészárolják a Chituban fosztogató pindarikat... George Fitzclarence ezredes, Bengália kormányzójának hadsegéde azt írta ezeknek a hadműveleteknek a céljáról, hogy a pindarik »közönséges banditák«, épp ezért »a kiirtásukra törekedtünk, nem pedig a puszta legyőzésükre szabályos hadviselés során«.
Hosszú irtó hadjáratot folytattak a XIX. század elején a bozótlakó burmai san nép ellen is. Itt több százezer hektár területet foglaltak el a fehér telepesek, és 1825-re a sanoknak csak írmagjuk maradt. Egy angol azt írta 1821 -ben egy határ menti városból, miután találkozott többekkel, akik részt vettek a kommandóakciókban, hogy »úgy beszélnek ezekről a bozótlakókról, mintha csak vadállatok lennének«.
- Ugyan hogy civilizálhatnánk a maorikat? - kérdezte John Guard kapitány, volt fegyenc, akinek hajója 1834-ben szenvedett hajótörést Új-Zéland északi-szigeténél. - Le kell őket lőni! Ezt az országot csak puskagolyóval lehet civilizálni.
William Cox ezredes (egy ausztrál nagybirtokos) ezt mondta a nyilvánosság előtt 1825-ben, Beaufortban: - A legjobb lenne a feketéket mind lelőni, és tetemükkel megtrágyázni a földet, mert úgysem jók semmi egyébre. Le kell lőni a nőket és a gyerekeket is, sőt elsősorban őket, hogy ezt a fajt kiirtsuk."
(“Shoot them to be sure", London Review of Books, 2002. ápr. 25.)

Elizabeth Fenn az állami terrorról Nagy-Britannia amerikai gyarmatain:
“1763-ban Jeffery Amherst kijelentette, hogy a bennszülött amerikaiak ellen totális háborút kell folytatni. Azt írta: »Teljes eltörlésük csekélyke kárpótlás lenne azon véres és embertelen tettekért, amiket elkövettek.«"
“Biological Warfare in Eighteenth-Century North America: Beyond jeffery Amherst", Journal of American History, 2000. márc.
Mark Lynas publicista, környezetvédelmi és gazdaságfejlesztési témák szakírója.

Amikor a gyarmati kormányzatok már megszilárdultak, és a megszálló katonaság a lázadók többségét leverte, a terror alábbhagyott, de nem tűnt el teljesen. Ezt mutatja be például Ousmane Sembene szenegáli író és rendező filmje, az „*Emitai"* (1971), amely a francia gyarmatosítás egyik epizódját dolgozza fel: a második világháború alatt a franciák Nyugat-Afrikában kampányt indítottak katonák toborzására és a gabonakészlet elkobzására, mire a nők elrejtették a rizst, a fiatal férfiak pedig elbujdostak a bozótba. A tragédia akkor következik be, amikor a gyarmati rendőrség mészárlást rendez a szabadságuk és élelmük megőrzésére törekvő fekete falusiak között. Néhány gyarmati tisztviselőnek ugyan van emiatt lelkifurdalása, de az eseményeket nem képes leállítani.
A gyarmati időkben mindennapos probléma volt az erőszak bevetése vagy fenyegetés olyan civilek ellen, akik ellenálltak a gyarmatosítóknak, vagy csupán nem tettek valamiben a kedvükre. A gyarmatosításnak persze voltak olyan pozitívumai is, mint a gazdasági és kulturális fejlesztés, a jobban szervezett közigazgatás és egyes politikai jogok biztosítása, de ezzel együtt a gyarmati uralom mindig zsarnoki, diszkriminatív és erőszakos maradt.
Mindez nem csupán a hódítók katonai szemléletének kiterjesztése volt, hiszen még demokratikus gondolkodók is egyetértettek vele. John Stuart Mill például, aki Angliában a politikai szabadságjogokért folytatott harc vezéralakja volt, támogatta a gyarmati önkényuralmat, mint afféle jó szándékú zsarnokságot, mivel műveltséget és felvilágosodást biztosíthat az elmaradott embereknek, anélkül pedig szerinte nincs demokrácia. Francia barátja, Alexis de Tocqueville pedig röviddel a híres *Democracy in America* második kötetének megjelenése után az algériai “pacifikálásért" folytatott francia terror szószólója lett. Az 1840-es években a Nemzetgyűlésben Thomas Bugeaud tábornok mellé állt, akit akkoriban sokan bíráltak brutális módszereiért. 1841 októberében, Algériából visszatérve, Tocqueville ezt írta: “Franciaországban gyakran hallottam olyanoktól, akiket tisztelek, de nem értek egyet velük, hogy bírálják a termés elégetését, a magtárak kiürítését és fegyvertelen férfiak, nők és gyermekek elfogását. Szerintem az ilyesmi szükséges rossz az arabok elleni harcban. Hiszem, hogy a háború törvényei feljogosítanak bennünket akár arra, hogy elpusztítsuk a termést aratáskor, akár a férfiak és nyájaik elleni rajtaütésekre."[2]
Tocqueville-hez hasonlóan más európai liberálisok és demokraták a nemzet becsületét, meg a fegyelem és lojalitás katonai erényeit akarták megvédelmezni, s rendre azt hangoztatták, hogy a fehér ember fajilag vagy kulturálisan felsőbbrendű. Kevesen voltak annyira őszinték, mint Tocqueville, amikor nyíltan támogatta a gyarmati terrort - talán mert maguk is ráébredtek, hogy a gyarmatosítás dicsőítése ellentmond az egyenlőség elvének. Az állami terrorizmus későbbi gyakorlói már másfajta ideológiákat kerestek tetteik igazolására.

ABSZOLÚT TERROR

Az állami terror leghírhedtebb példái Hitler Németországa és Sztálin Szovjetuniója. Mindkettőben a rendőrségen túl még külön államvédelmi hatóság is üldözte a megbízhatatlannak és nemkívánatosnak tartott elemeket, éspedig eladdig példátlan könyörtelenséggel és hatékonysággal. Ezekben a diktatúrákban a politikai konformizmus alapkövetelmény volt, melyet akár terrorral is ki kell csikarni. Kategóriákba sorolták tulajdon állampolgáraikat, s egyes kategóriákat pusztulásra ítéltek. Az állami terrorizmust arra is felhasználták, hogy az embereknek ne csak a tetteit, hanem még a gondolatait is irányítsák. Hosszú éveken át sikerrel tartották őket rettegésben és bizonytalanságban, s félreállították mindazokat az egyéneket vagy csoportokat, akik megszervezhették volna az ellenállást.
Egy tanulmány megdöbbentő képet fest a náci terror működéséről. Szerzője ezt egy

Thalburg nevű, elképzelt (de a valóságból merített) városon illusztrálja. Thalburgban a nácik mintegy fél évvel azután jutnak hatalomra, hogy Hitlert 1933-ban kinevezik Németország kancellárjává. Náci irányítás alatt a rendőrség és a helyi barnainges mozgalom meglepetésszerű letartóztatásokkal, házkutatásokkal és megfélemlítéssel tartja sakkban a lakosságot. Mihelyt a náci párt többségbe jut az önkormányzatban is, szép lassan eltávolítja a többi párt képviselőit. A nácik szép lassan, egyenként kezükbe kaparintják még a sportklubokat és más polgári egyleteket is a városban.
Egy ma népszerű elmélet szerint az ilyen egyesületeknek igen nagy szerepük lehet a demokrácia gyakorlatában és a demokratikus gondolkodásban. Eszerint a német városokban is a számos egyesület lehetett volna a nácikkal szembeni ellenállás központja. A náci állami terror hatékonyságát bizonyítja, hogy mégsem válhattak azzá. Egyszerűen nem volt olyan pillanat, amikor a szervezett ellenállás erőt gyűjthetett volna a harcra. Elszigetelten, szervezetlenül, magányosan és félelemmel telve nem lehetett semmi esélyük. A potenciális szervezőket az elsők között semlegesítették - vagy száműzték, vagy koncentrációs táborba küldték őket.
A nácik rátették a kezüket minden újságra, s megszabták, miként hangozzanak a hírek. Beférkőztek az iskolákba is, ahol ugyancsak az ő eszméiket kellett hirdetni, beleértve az antiszemitizmust. Hitlert és a nácizmus megnyilvánulásait sok ceremónia és csinnadratta is kísérte. A terror néhány hónap alatt konszolidálta a fasiszta uralmat, a terror eszközei rutinná váltak, így a nyílt erőszakból visszavettek, de sosem szűnt meg teljesen: a Harmadik Birodalmat mindvégig a terror, a háború és a népirtás jellemezte.
A Szovjetunióban Sztálin már Hitlernél korábban a terror eszközéhez nyúlt. Amikor az 1930-as évek elején a parasztság ellenállt a kolhozosításnak, az engedetleneket letartóztatták, megkínozták és kényszermunkára küldték. A munkatáborokba a rabok újabb tömegei érkeztek az évtized végén, amikor fel akarták gyorsítani a kollektivizálás ütemét. Ehhez járult még a hadvezetés elitje és a hatalom gyakorlói elleni terror, hiszen Sztálin időnként nagy “tisztogatásokat" végzett a kommunista párt vezetésén belül is. Olyanokat szemelt ki áldozatul, akikben vetélytársat szimatolt. A hírhedett kirakatperek, melyekben a korábbi hősök maguk ellen vallottak, csupán a jéghegy csúcsát képezték, hiszen a terror célba vette az ipari vezetőket, művészeket, írókat és tudósokat is, és sokukat kivégezték vagy a Gulagra küldték.
Igen eltérőek a becslések az áldozatok számáról, de legalább tízmillió embert hurcoltak a táborokba a harmincas-negyvenes években. Itt a rabok embertelen körülmények közt sínylődtek. Sztálin 1953-as halála után a táborok létszáma drasztikusan csökkent, s 1956-ban a legtöbbet föl is számolták. Létezése során a Gulagon sok millió ember halt meg, egy részüket meggyilkolták. Ennek a terrornak az volt a célja, hogy a rendszer minden ellenzőjét sakkban tartsa és megfélemlítse. Az aktív terror a náci Németországhoz hasonlóan idővel a Szovjetunióban is fokozatosan csökkent és a diktatúra intézményesített részévé vált.

“NEMZETBIZTONSÁGI" ÁLLAMOK

Az 1970-es években több latin-amerikai országban is létrejött az ún. nemzetbiztonsági állam. Ezeknek katonai diktátorai az államhatalmat teljes erővel az állítólag kommunista mozgalmak és a társadalmi reform hívei ellen irányították, mivel szerintük a nemzeti egységet fenyegették. Főként a rendőrségre és a katonaságra támaszkodtak, melyek a jobboldali, független halálbrigádok segítségével terrorizálták a lakosságot, különösen a gyanúsnak tartott csoportokat. Chilében például az 1973-as katonai puccs után, amelyben Salvador Allende elnök helyett Augusto Pinochet tábornok jutott hatalomra, az új rendszer egybegyűjtötte az ellenállókat, s közülük több mint háromezret kivégzett. Argentínában két évtizeden át tartott azoknak az anyáknak a mozgalma, akik szerették volna kideríteni, mi történt gyermekeikkel. 1976-83 között 13-15 ezer embert nyilvánítottak “eltűntnek" az országban.
A latin-amerikai nemzetbiztonsági rendszerek többnyire az Egyesült Államok bábáskodásával jöttek létre. 1964-ben Brazíliában éppúgy, mint a nyolcvanas években Közép-Amerikában az USA jóval többet nyújtott általános diplomáciai támogatásnál: részt vett a katonaság és a rendőrség kiképzésében. A leghíresebb kiképzőközpontban, az Amerikai Iskplában (School of the Americas, 1946-84 között Panamában, azóta a georgiai Fort Benningben működött) mintegy hatvanezer latin-amerikai katona kapott

továbbképzést. Az iskola kézikönyvei tartalmazták a politikai hatalom gyakorlásának ajánlott módszereit, melyek közül nem maradt ki a gyilkosság és a kínvallatás sem.[4]
Az iskola akkor vált hírhedetté, amikor az amerikai kongresszus vizsgálata hat salvadori pap, a házvezetőnőjük és annak lányai meggyilkolásának ügyében kiderítette, hogy a 26 gyanúsított közül 19 ennek az intézetnek a diákja volt. A széles körű tiltakozás hatására az amerikai kormány olyan titkos dokumentumokat hozott nyilvánosságra, melyek "tartalmazták az utóbbi ötven év legbrutálisabb latin-amerikai diktátorainak teljes listáját. Köztük volt a panamai Manuel Noriega és Omar Torrijos, a nicaraguai Anastasio Somoza, az argentin Leopoldo Galtieri, a guatemalai Hector Gramajo és Manuel Antonio Callejas tábornok; a bolíviai Hugo Banzer Suárez és a salvadori halálbrigád-parancsnok, Roberto D'Aubuisson. A közzétett névsor alaposabb vizsgálatából kiderül, hogy a katonai akadémia volt diákjai közül legalább ötszázan felelősek a régióban a polgárháborús időszakban és azóta elkövetett legelrettentőbb atrocitásokért".[5]
A kongresszusi bírálat és az iskola bezáratására tett kísérletek csupán annyit értek el, hogy az intézmény 2001-ben új, hangzatos nevet kapott: Nyugati Félteke Biztonsági Együttműködési Intézete (Western Hemisphere Institute for Security Coope-ration, WHISC).

AZ ELNYOMÁS ARZENÁLJA

A kommunista, náci és nemzetbiztonsági államok, amelyek mindennapi gyakorlattá tették a terrorizmust a saját állampolgáraikkal szemben, többféle ideológiát sorakoztattak föl ennek a gyakorlatnak az igazolására. Az effajta terror nem spontán alakult ki. Az ideológia szerint a népnek, a pártnak és az államnak vannak gonosz, megbízhatatlan és erőszakos ellenségei, akik alá akarják ásni és el akarják pusztítani mindazt, aminek megteremtésén és megőrzésén a hatalom fáradozik. Ezek az ellenségek az egyes államalakulatokban lehettek zsidók, kapitalisták, "különutasok", kulákok, kommunisták, felforgatók vagy gerillák, akiket megvetéssel, erőszakkal és likvidálással kellett sújtani.
Minden ilyen ideológia kitermelte a terror sajátos fegyvertárát. Egyes elemek valamennyi rendszerben fellelhetők ugyan, mint például a rajtaütésszerű házkutatás, ítélet nélküli letartóztatás, kínzás, koncentrációs táborok, a család megfenyegetése, elbocsáttatás a munkahelyről, de mindegyiknek megvolt a maga specialitása is. A nácik találmánya a zsidók, cigányok, melegek (és más kisebb csoportok) megsemmisítése az e célra létesített haláltáborokban, részint gázkamrákban; a sztálinizmus védjegye a kirakatper, a termőföld kisajátítása és a szándékosan előidézett éhínség volt; Latin-Amerikára a halálbrigádok és a rendszeres kínzások voltak jellemzők, továbbá az áldozatok tengerbe hajítása repülőgépről.
Az utóbbi években több államhatalom is terrorista eszközökhöz nyúlt egyes népcsoportokkal szemben. Mianmar (a volt Burma) katonai kormányzata már 1962 óta üldözi az etnikai kisebbségeket, különösen a san, karen, karenni és rohingja népcsoportot. Az ENSZ különleges megbízottja, Rajsooner Lallah 2000. évi jelentésében ítélet nélküli kivégzésekről, továbbá nemi erőszakról, kínzásokról és kényszermunkáról számolt be. Az atrocitások áldozatai gyakran nők voltak. Mianmarban az állami terrorizmus már évtizedek óta folyik, s elnyomják az Aung San Suu Kyi vezette Nemzeti Demokrata Ligát is, amely 1990-ben ugyan megnyerte a választást, de mégsem kerülhetett hatalomra.[6] Indonéziában Szuharto elnök negyedszázados uralma során Kelet-Timorban mintegy 200 ezer embert öltek meg, azaz a lakosság egynegyedét. A terror ismét tetőzött, miután 1999-ben Kelet-Timor lakossága népszavazáson mondta ki függetlenségét; ezt újabb ezrek lemészárlása követte.
A legutóbbi idők állami terrorizmusának leghírhedtebb példái Kambodzsa és Ruanda. A kambodzsai kommunisták, a Vörös Khmerek Pol Pot vezetésével azután jutottak hatalomra, hogy 1969-73 között az Egyesült Államok intenzív titkos bombázásaival (a vietnami háborúnak mintegy melléktevékenységeként) destabilizálta az országot. Pol Pot rendszere 1975-78 között a tisztán paraszti és khmer társadalmat akarta megvalósítani. Ennek érdekében a városlakókat falura száműzték, és legalább 200 ezer embert megöltek vagy azért, mert vietnami volt, vagy mert "megfertőzték az imperialista eszmék". Értelmiségiek, köztisztviselők, a kultúra vezéralakjai sorra áldozatul estek a terrornak. A mezőgazdasági kényszermunkatáborokban és az

útépítéseken további másfél millió ember halt bele az éhezésbe vagy valamilyen betegségbe. Végeredményben minden ötödik kambodzsai elpusztult. Ez a kormányzat egészen addig garázdálkodott, amíg 1979-ben a vietnamiak el nem űzték.[7]

Az 1994-es ruandai állami népirtás újabb példa arra, amikor “egy modern elit szándékosan a gyűlöletre és a félelemkeltésre támaszkodva próbálja megőrizni a hatalmát". Ez, sajnos, politikai program is lehet. Míg a Vörös Khmerek a khmer sovinizmus mellett marxista-leninista, illetve maoista eszméket vallottak, a ruandai ideiglenes kormányzatnak semmi más célja nem volt, mint minél többet megölni a tuszi kisebbségből, s megújítani az országot az ősi, tisztán hutu társadalom mitológiája alapján. A többségében hutu kormányzatnak már egy ideje sok kellemetlenséget okozott a tuszik vezette Ruandai Hazafias Front (RPF), melynek tagjai Ugandába emigráltak. 1993-ban a Juvenal Habyarimana elnök köré tömörülő hutu vezetők, értelmiségiek és katonatisztek tervet kovácsoltak a tuszik módszeres kiirtására. Ennek egyik legfontosabb eszközéül az I*nterahamule* nevű ifjúsági elitalakulatot szánták, amelyik már a saját szakállára is intézett támadásokat a tuszik ellen. Tervezték ezenfelül egy “polgári véderő" megalakítását is, amely gyorsan akcióba léphetne, ha jelt kap a mészárlásra.

A terv megvalósítására 1994. április 6-án látták elérkezettnek az időt, amikor mindmáig azonosítatlan tettesek lelőtték a béketárgyalásokról hazatérőben lévő Habyarimana repülőgépét. Az elnök köre emiatt döntött úgy, hogy akcióba lép. Legelőször is a kormányzat ellenzéki - főleg hutu - tagjaival végeztek, azokkal, akik nem támogatták volna a népirtást. A tényleges hatalmat az elnöki testőrgárda parancsnoka, Bagosora tábornok vette át. Ideiglenes kormányt alakított, amely főként a népirtást irányította. A katonaság puskával és kézigránáttal öldökölt, de a polgári erők egyszerű machetékkel és egyéb hagyományos kézi fegyverekkel is. Arra is rájöttek a milicisták, hogy nem elég hatékony módszer, ha házról házra járva gyilkolnak, hanem célszerűbb, ha összeterelik a kiszemelt áldozatokat mondjuk egy templomba vagy iskolába, amit aztán rájuk gyújthatnak, vagy egyszerűen halomra lőhetik őket. A hadműveleteket rádióadón át irányították, s menet közben toborzást is folytattak részint az áldozatok elkobzott javainak ígéretével, részint fenyegetésekkel. Dokumentálható, hogy a hadművelet vezetői parancsba adták az áldozatul kiszemelt nők megalázását, megerőszakolását és megcsonkítását.

Idővel a népirtás szervezői az egész államgépezetet a gyilkolás szolgálatába állították. Az ellenállást felmorzsolták. Nemcsak az döbbenetes, hogy gyakorlatilag az egész hadsereg és bürokrácia részt vett mindebben, hanem hogy a nemzetközi közösség gyakorlatilag tétlenül szemlélte. 13 hét alatt félmillió ember, a tuszi kisebbség háromnegyede esett áldozatul. Egy idő után a nép már nem támogatta az ideiglenes kormány népirtó akcióit, s a nemzetközi közösség is fellépett ellene, de a gyilkos rezsimet végül is az RPF döntötte meg.[8]

SZÓRVÁNYOS ÁLLAMI TERRORIZMUS

Számos kormányzat nem ilyen szisztematikusan, hanem csak hellyel-közzel élt a terrorizmus módszereivel, de a legtöbbnek van olyan szervezete, amelynek erre felhatalmazása van, és a legtöbb ország történelmében volt olyan időszak, amikor a terrorizmus a politikai élet előterébe került. Franciaországban például már jóval a forradalom előtt - amikor a mozgalom vezetői egymást küldték a guillotine alá - létezett állami terror: az egyház a XIII. században üldözni kezdte a katarokat (más néven albigenseket), akik szót emeltek a papi korrupció ellen. Az észak-francia nemesség is támogatta az egyházat az eretnekekkel szemben. A párizsi szerződésben a katarok mellé álló déli nemesség vezére, a toulouse-i gróf meghódolt a király és az egyház előtt, de az eretnekmozgalmat nem sikerült teljesen megsemmisíteni; erre csak később került sor az inkvizíció kifejezetten terrorista eszközeivel: besúgókkal, házkutatásokkal, kínvallatásokkal.

Az Egyesült Államokban a polgárháborúban vesztes déli ültetvényesek folyamodtak terrorhoz a volt rabszolgák ismételt alávetése érdekében. Amíg fennállt a rabszolgaság, addig a mindenképp velejáró erőszak foka az adott rabszolgatartók személyén múlott. A volt rabszolgatartók polgárháború után megalakult szervezete, a Ku-Klux-Klan (KKK) viszont egységesen ellenzéki programmal lépett fel, s Észak-Carolina, Tennessee és Georgia államokban nagy szerepe volt a fehérek politikai hegemóniájának

fenntartásában. A felszabadított négereket részint a terror, részint korlátozó törvények segítségével tartották távol a politikai életből. A KKK volt ezekben az államokban a helyi érdekek erőszakos érvényesítésének eszköze. Titkos összejöveteleik, szertartásaik, keresztégetéseik célja a megfélemlítés volt, de ez önmagában nem lett volna elég a gyilkosság és közvetlen terrorizálás nélkül. Ez vezetett a Jim Crow-törvény megszavazásához is, amely kimondta a négerek gyülekezési tilalmát, és a szavazati jogot műveltségi szinthez kötötte.
A hatalomnak gyakorta vannak olyan “kihelyezett" erőszakszervezetei, mint a KKK, melyek az állampolgárokat tartják sakkban. Dél-Afrika fajüldöző kormányzata például Buthelezi főnök Inkatha pártjának “rohamosztagaira" bízta az Afrikai Nemzeti Kongresszus (ANC) tagjainak megtámadását - számos terrorista akciójának egyikét.[9] Előfordul azonban az is, hogy a hatalom gyakorlói nem mind támogatják az ilyen akciókat, s olykor nem is mind tudnak róluk. Az Egyesült Államokban a kormány például elegendő nyomást gyakorolt a helyi törvényhozásra ahhoz, hogy a KKK-t kellőképpen korlátozza.
Az állami terrorizmus kirekesztő politikája és az erőszakos eszközökhöz való vonzódása mögött az a cinikus hozzáállás húzódik meg, melyet Adolf Hitler fogalmazott meg a legtömörebben: “A kegyetlenség imponál. Kegyetlenség és a nyers erőszak. Az utca emberére csak brutális erővel és könyörtelenséggel lehet hatni. A politikának a terror a leghatékonyabb eszköze." Tegyük hozzá: egyben olyan eszköz is, amely megakadályozza a tárgyalások útján folytatott normális politizálást.

HATÁRON TÚLI ÁLLAMI TERRORIZMUS

Az állami terrorizmus egy másik válfaja az, amikor egy kormányzat erőszakos eseményeket támogat a határain túli, tehát egy másik állam polgárainak bántalmazása, elpusztítása vagy megfélemlítése végett. Általában ilyesmire utal a sajtó, ha “terrorista államot" emleget. Az ilyen ország kormánya olykor ugyan hivatalosan lép fel más országok (vagy azoknak bizonyos mozgalmai) ellen, de gyakrabban folyamodik bizományosokhoz, hogy a saját szerepét lehetőleg ne hozza nyilvánosságra. A nemzetközi állami terrorizmus célja többnyire egy másik, ellenségesnek ítélt hatalom meggyengítése, amely esetleg emennek az országnak a terroristáit támogatja. Ezért kölcsönösen is elhangozhat a szomszédban folyó terrorizmus támogatásának vádja, és akár kölcsönösen igaz is lehet. A fajüldöző Dél-Afrika például szívesen folyamodott ilyen eszközökhöz a régió gyarmati felszabadító mozgalmainak ellenében. Amikor pedig Angola és Mozambik függetlenségi harca mégis sikerrel járt, déli szomszédjuk továbbra is terrorizmussal próbálta megingatni az új, független államok kormányzatát - amellett, hogy nyílt háborút is viselt ellenük. Ez a “totális honvédelmi" stratégia igen hasonlított a dél-amerikai “nemzetbiztonsági" államok politikájához. 1976-tól a dél-afrikai hadsereg támogatta a mozambiki Renamo szervezetet, amely terrorista módszerekkel állt ellen a Frelimo *(Mozambiki Felszabadítási Front)* alakította független kormánynak. A Renamót eredetileg a rhodesiai (ma Zimbabwe) titkosszolgálat szervezte meg a Frelimo disszidens tagjaiból.

AZ INKVIZÍCIÓ

Anne Baring ismertetője Michael Baigent és Richard leigb The Inquisition c. könyvéről (Viking, New York, 1999):
1208-ban III. Ince pápa meghirdette az albigensek elleni keresztes hadjáratot, hogy kiirtsák ezt az eretnekségnek bélyegzett sajátos szubkultúrát. Ha békén hagyták volna ezeket az »eretnekeket«, akik a muszlimok és a nők iránti megbecsülést hirdették, nőket is pappá szentelték, és nagyra tartották a költészetet, a zenét és általában a szépséget, Európa talán megmenekülhetett volna a számtalan vallásháborútól, boszorkányüldözéstől és népírtástól, amit a későbbi évszázadokban a vallási és ideológiai türelmetlenség diktált.
A domonkosok rendjét 1216-ban alapították a katar papok tanításai elleni szellemi küzdelem céljából. Amikor aztán egy 1231 -es pápai bulla ezt a szerzetesrendet bízta meg az eretnekség megsemmisítésével, a domonkosok lettek az inkvizíció fő támaszává,

s akár a püspöki hatalom megkerülésével is eljárást folytathattak a gyanúsítottak ellen. A domonkosok hozták létre a nyomozás, perbe fogás, kínvallatás és kivégzés hírhedett rendszerét. Az inkvizíció elkobozhatta mindazok vagyonát, akiket eretnekségben bűnösnek talált. Még az eretneknek tartott halottak tetemét is kiáshatták és máglyán elégethették. Maguk a domonkosok eleinte nem végezhettek kínvallatást, de 1252-ben erre is pápai engedélyt kaptak; a kivégzendőket azonban ezután is át kellett adniuk a világi hatóságnak. A gyanúsítottakat egy hétig naponta kétszer is vallathatták olyan módszerekkel, melyek kerülték a vérontást, de igen nagy fájdalmat okoztak, s ezeket ismételgették mindaddig, amíg beismerő vallomást nem csikartak ki. Ugyancsak a vérontás elkerülése végett lett az inkvizíció bevett kivégzési módszere a máglya."

A szervezet elhíresült a civilek elleni támadásainak brutalitásáról, s hogy az országutakon, elektromos és olajvezetékeken kívül iskolák és kórházak ellen is indított támadásokat.
A terrorizmus és antiterrorizmus kölcsönös erőszakossága olykor a szomszédos államok egész külpolitikájára rányomja a bélyegét: mindkét kormány támogatja a másiknak a területén a terrorista és gerillatevékenységet. India és Pakisztán például kölcsönösen egymást vádolja a terrorizmus szításával a vitatott hovatartozású Kasmírban.
A Közel-Keleten az izraeli palesztin terroristákat több arab állam is támogatja: Szaúd-Arábia, Szíria, Irak és Irán. Az izraeli kormány szerint lényegében az izraeli ideiglenes arab államot képviselő Palesztin Hatóság a felelős azokért az öngyilkos merényletekért, amelyeket a Hamasz, az Iszlám Dzsihád, a Tanzim vagy az Al-Aksza Mártírjai csoport vállal magára. Az izraeli kormány terrorizmusa abban nyilvánul meg, hogy katonaságot vet be olyan civilek ellen, akik szerinte felelősek a terrorista akciókért, s katonai ellenőrzés alatt tartja a Jordán nyugati partvidékének palesztin településeit és menekülttáborait. Ennek során sok civil esett a hadműveletek áldozatául.

A HIDEGHÁBORÚ ÉS A TERRORIZMUS

A hidegháború során mindkét szembenálló fél rendszeresen támogatta a másiknak a terroristáit. A két szuperhatalom, az Egyesült Államok és a Szovjetunió már csak azért is bele akart avatkozni lehetőleg minden helyi konfliktusba, nehogy azt a másik aknázza ki.
A nemzetközi terrorizmus fentebb említett eseteiben is találunk amerikai vagy szovjet beavatkozásra utaló jeleket. A nagyhatalmak hol közvetlen, hol közvetett támogatást nyújtottak a terrorizmus eszközével gyakran élő szervezeteknek, például gyakorta ők képezték ki a harcosaikat. Ez a körülmény cáfolja azt a gyakran hangozatott kijelentést, miszerint a terrorizmus “a gyengék fegyvere" - sokszor inkább az erősek eszköze arra, amit a gyengékkel akarnak maguk helyett elvégeztetni.
Az Egyesült Államok a kommunizmus terjedésétől való hisztérikus félelmében veszedelmesnek látta többek között a gyarmati felszabadító mozgalmakat is. Kennedy kormánya sokáig próbálta megbuktatni Fidel Castro kubai rendszerét. Miután az 1961-es disznó-öbölbeli inváziós kísérlet kudarcot vallott, Amerikában kiképzett ellenzéki kubaiak ismételten erőszakos akciókat indítottak a szigetország ellen. Még az 1990-es évek közepén is követtek el robbantásokat, hogy megbénítsák Kubában a kommunizmus bukása után fellendülő turizmust.[10] (Ugyanezek a csoportok többször intéztek támadásokat a Miamiban élő, az anyaországgal üzletelő kubai emigránsok ellen is.[11])
Az 1980-as években a Reagan-kormányzat bejelentette, hogy a Szovjetunió “terrorhálózatot" tart fenn az amerikai és általában a nyugati érdekek ellen az egész világon, de különösen Afrika déli felében, Közép-Amerikában, a Közel-Keleten és Közép-Ázsiában. Az instabilitás félelme és a nemzeti érzelmű kormányokkal vagy mozgalmakkal szembeni gyanakvás az Egyesült Államok kormányzatát olykor az emberi jogokat semmibe vevő kormányok, terrorista szervezetek támogatására ösztönözte. Angolában, Nicaraguában, Afganisztánban és Kambodzsában például olyan felkeléseket támogatott (vagy egyenesen szervezett meg), melyeket aztán a demokrácia védelmezőiként próbált meg feltüntetni, holott egyszerűen csak terrorista mozgalmak voltak.
Természetesen a Szovjetuniónak sem voltak erkölcsi aggályai az erőszak támogatása miatt, de az az igazság, hogy a legtöbb gyarmati felszabadító mozgalom békés eszközökkel harcolt, ahol pedig mégis jellemző volt az erőszak, akár marxista alapon és

szovjet támogatással is, de többnyire a katonaság és rendőrség elleni gerillaháború formáját öltötte. Terrorista akciókra csak kivételesen került sor, mint pl. a dél-afrikai ANC esetében.
A Szovjetunió is támogatott ugyanakkor terrorista államokat, így Muammar Al-Kadhafi Líbiáját és Mengisztu Haile Mariam Etiópiáját. Más kommunista országokban, így Kubában, Kambodzsában, Észak-Vietnamban, Kelet-Európában és Kínában a kommunista kormányok jobbára csak hatalmuk konszolidálásának időszakában éltek az állami terror eszközével, de a sztálinizmus példája kétségtelenül ösztönzőleg hatott arra, hogy a tisztogatások, politikai gyilkosságok és bebörtönzések gyakorlata érvényesült a pluralizmussal és a kölcsönös alkalmazkodással szemben.

ÁLLAMCSÍNYEK

1953-54 során az amerikai kormány a CIA-n keresztül megszervezte a nemzeti és reformista kormány megbuktatását Iránban és Guatemalában, s olyan rendszereket ültetett a helyükre, amelyek terrorral fojtották el a politikai ellenállást, s a helyi kommunista pártokat illegalitásba kényszerítették. Ezekre a rendszerváltásokra készülvén a CIA terjedelmes anyagot gyűjtött össze a potenciális barátokról és ellenségekről, röplapokon propagandatevékenységet folytatott, manipulálta a sajtót, és a szovjet közreműködés látszatát keltő hamis bizonyítékokat gyártott. A CIA választotta ki a lehetséges új vezetőket is, s harcra biztatta őket anyagi és diplomáciai támogatás ígéretével.[12] 1953-ban a CIA a brit titkosszolgálattal, az SIS-szeL karöltve vezényelte le a Mohammed Moszaddeq miniszterelnök elleni államcsínyt Iránban, hogy megakadályozzák a British Petroleum Company államosítását és a kommunista Tudeh párt szerintük növekvő befolyását. Jelöltjük is volt az ország új irányítójára Záhedi tábornok személyében. Ők vették rá Reza Pahlavi sahot is, hogy a politikus álláspontját föladva támogassa a kormányváltást. A CIA kommunistának álcázott ügynökei azzal provokáltak tüntetéseket, hogy a muszlim papoknak “szigorú büntetést" helyeztek kilátásba, “ha szembeszállnak Moszaddeqkel", s a nagyobb nyomaték kedvéért egy bombamerényletet is elkövettek. Ezek az amerikai ügynökség közvetlen terrorista akciói voltak."
1954-ben Amerika hasonló taktikához folyamodott Guatemalában. A közép-amerikai banánüzletet kezében tartó United Fruit Company (melyben a Dulles fivéreknek, a külügyminiszter John Fosternek és a CIA-igazgató Allennek komoly érdekeltségük volt) erőteljes propagandahadjárata után Eisenhower amerikai elnök áldását adta egy újabb külföldi rendszerváltásra. A CIA megszervezte a Hondurasba emigrált guatemalai ellenzékiek hadseregét, hogy megbuktassák a földreformot végrehajtó, magasabb vállalati adókat bevezető és az egyetemeket a szegény származású diákok előtt is megnyitó Jacobo Arbenz Guzmán elnököt, akit sem az UFC, sem a helyi arisztokrácia nem nézett jó szemmel. Aggódtak azért is, nehogy a kommunisták befolyása erősödjék Guatemalában. Az Egyesült Államok légi támogatást nyújtott a támadáshoz, a CIA pedig nagyarányú dezinformációs kampánnyal túlozta el az invázió jelentőségét és eredményességét. Az USA támogatta néhány kereskedelmi hajó elfoglalását és bizonyos szárazföldi célpontok bombázását is az országban.[14]
Maga a terrorizmus mindkét esetben csak az államcsíny sikere után lépett a színre, amikor az új rendszerek letartóztatták, megkínozták és megölték az ellenzék tagjait. A CIA segítette az új hatalom biztonsági szolgálatának kiképzését, s a továbbiakban is szoros kapcsolatban maradt velük. Az iráni titkosszolgálat, a SAVAK hírhedett lett arról, milyen messzire elér a keze. Csupán az Egyesült Államokban 13 állandó megbízottja volt, akik az ott tanuló mintegy 30 ezer iráni diákot tartották szemmel. Ez a szervezet eleinte csupán a Tudeh tagjainak letartóztatására alakult meg, de idővel hatékony titkosszolgálattá fejlődött, amely amerikai segítséggel a legkorszerűbb hírszerzési módszerekkel dolgozhatott, s a sajtót, a szakszervezeteket, a paraszti és egyéb civil szövetségeket állandó megfigyelés alatt tartotta. Voltak saját börtönei is, ahol rendszeresen brutálisan kínozták a foglyokat. Semleges megfigyelők szerint az 1978-as tüntetések nyomán a SAVAK 13-15 ezer iráni állampolgárral végzett, s a súlyos sérültek száma meghaladta az ötvenezret.[15] A szervezetet működése során mindvégig támogatta a CIA. Az iráni államcsínyről készült CIA-jelentésből leginkább az derül ki, hogy a szervezet vezetői majd' mindenütt rendelkeztek a nemkívánatos személyek listájával.[16]

Nem volt ez másként Guatemalában sem, ahol a “kommunisták és szimpatizánsok" listája már a puccs előtt készen állt. A rendőrség ennek alapján tartóztatott le és ölt meg százakat a rendszerváltás után, mellyel a véres elnyomás időszaka köszöntött be Guatemalában: civil ruhás, de a titkosrendőrségnek engedelmeskedő halálbrigádok garázdálkodtak. Az indiánok (gyengécske) ellenállásával és a kommunizmus fenyegetésével megideologizált terrornak negyven év alatt mintegy 100 ezer polgár esett áldozatául. Az Egyesült Államok ebben a korszakban szinte mindvégig támogatta a guatemalai kormányt, többek között egy antiterrorista kommandó megszervezésével, katonai tanácsadók és felszerelés biztosításával."

AZ AMERIKAI KORMÁNY ÉS A TERRORIZMUS

Guatemalában az 1980-as évek elején tetőzött az állami terrorizmus és a maja indiánok pusztítása, éppen amikor az Egyesült Államok félig titkos kampányt indított a Sandinista (*Fronté Sandinista de Liberación National - FSLN*) mozgalom kormányzatának a megdöntésére Nicaraguában, akik 1979-ben kerültek hatalomra az Amerika támogatta Anastasio Somoza diktátor megbuktatásával. Reagan elnök kormánya a kommunista befolyás erősödésétől tartott Közép-Amerikában, mivel a gerillahadviseléssel hatalomra jutott sandinisták is baloldali elveket vallottak. A Nemzetbiztonsági Hivatal (NSA) a CIA-vel karöltve kidolgozta az “alacsony intenzitású hadviselés" taktikáját, hogy a sandinistákat konzervatív és Amerika-barát hatalommal válthassa fel.
Ennek az volt a lényege, hogy gerillahadsereget szerveztek a megbuktatott Somoza Nemzeti Gárdájának tagjaiból, illetve a sandinistáktól elpártolt Edén Pastora követőiből. A nemrégiben meghozott amerikai törvény a tájékoztatás szabadságáról hozzáférhetővé tette azokat a dokumentumokat is, melyek szerint Nicaraguában az ún. kontrákat az Egyesült Államok szervezte meg és irányította mindvégig. Amerikai utasításra csaptak le olyan “puha" célpontokra, mint a mezőgazdasági termelőszövetkezetek, s némelyiküket amerikai szakértők vagy kézikönyvek igazították el abban, miként éljenek a “szelektív erőszakkal", illetve hogyan kell “kényszerítő eszközökkel vallomásra bírni az ellenállókat". A kontrák nemcsak megtámadták a civileket, hanem időnként összeterelték és lelőtték őket.

ALGÉRIA

“A mai kiélezett vita az öngyilkos merényletek etikájáról Izraelben felidéz egy hasonló vitát, amely az 1950-es évek Franciaországában zajlott. Ekkoriban szakított Albert Camus a másik nagy egzisztencialistával, Jean-Paul Sartre-ral, aki a francia gyarmatosítás ádáz ellenzője volt, mivel Camus nemcsak a francia, hanem az algíri oldalon is elítélte az erőszak válogatás nélküli alkalmazását. Camus álláspontja erkölcsileg kifogásolhatatlan volt, csakhogy, mint Sartre rámutatott, politikai szempontból tarthatatlan. Szerinte az elnyomás legtragikusabb következménye az, hogy szabadságuk védelmében olykor az elnyomottak is kénytelenek olyan brutális eszközökhöz folyamodni, mint amilyeneket velük szemben alkalmaznak.
Girolamo Pontecorvo 1967-ben készült népszerű, a gerillaháborút híven bemutató, neorealista filmjében. Az algíri csatában van egy jelenet, amelyben Ben Hamidit, az FLN foglyul ejtett vezetőjét arról faggatja egy francia újságíró, hogyan adhatott parancsokat ártatlan francia civilek meggyilkolására. Az arab vezér - arra utalva, hogy a franciák az arab falvak szőnyegbombázásától és a napalm bevetésétől sem riadtak vissza - így válaszol: - Tudja, mit? Cseréljünk! Maguk ideadják a bombázóikat, mi meg átadjuk a pokolgépeinket.
Az algíri francia hadviselés az irreguláris erők elleni küzdelem iskolapéldája volt. Az FLN hálózatának tönkretétele céljából francia ejtőernyősök körülkerítették a Kaszbát (Algír városának arab része - a ford.), és arab férfiak ezreit fogdosták össze minden konkrét vád nélkül. Később a franciák bírósági ítélet nélkül kínozták és ölték meg fiatal arab férfiak és nők ezreit. Ez a taktika ideiglenesen bevált, mert a városi gerillák szervezetét sikerült felszámolni...
Algéria 1962-ben elnyerte függetlenségét... Húszezer francia áldozta értelmetlenül az

életét azért, hogy az ország megmaradjon gyarmatnak. A másik oldalon egymillió arab áldozta életét a szabadságért."
(John Sanbonmatsu: Were the Battle for Jerusalem Become the Battle of Algiers? Suidde Rombings and Coloniaiism - Then and Now, 2002. ápr.)

A kontrák még így sem bizonyultak eléggé hatékonynak, ezért az amerikaiak, a nicaraguai gazdaságot megbénítandó, maguk intéztek támadásokat például olajraktárak ellen, majd hagyták, hogy ezekért a kontrák vállalják a felelősséget. Intenzív propagandát fejtettek ki annak érdekében, hogy a kontrákat félelmetesebbnek láttassák a valóságosnál. Reagan elnök egyenesen arra ragadtatta magát, hogy az USA alapító atyáihoz hasonlította őket. Az amerikai hadsereg elaknásította a kikötőket Nicaragua mindkét tengerpartján, hogy megemelje a biztosítási díjakat, s ezzel lehetetlenné tegye az ország létfontosságú külkereskedelmét.
Az Egyesült Államok kormányzatának más országokban is szerepe volt olyan kormányok megdöntésében, melyek megítélése szerint a rossz oldalra sodródtak a hidegháborúban. Erre volt példa 1961-ben, Kongóban Patrice Lumumba meggyilkolása, majd Joseph Mobutu hatalomra juttatása, akivel korrupt és zsarnoki kormányzás kezdődött az országban. Miután 1965-ben Szuhartóval váltották föl Szukarnót Indonéziában, tömeggyilkosságokra került sor, melyeknek legkevesebb félmillió (egyes becslések szerint egymillió) áldozata volt. 1973-ban, Chilében a CIA szorosan együttműködött a puccsista tisztekkel Salvador Allende kormányának megdöntése érdekében, ezért igyekeztek “semlegesíteni" a hatalom legfőbb támaszát, René Schneider hadseregparancsnokot, aki az alkotmányosság híveként a demokratikusan választott elnököt támogatta. Amikor a CIA-vel együttműködő tisztek egy csoportja 1970-ben meggyilkolta Schneidert, a gyilkosokat az USA védelmezte meg.[18] Chilében 1837 óta ez volt az első politikai gyilkosság.
A kormányváltások persze összetett folyamatok, s a külső beavatkozás többnyire titokban zajlik, s nem is egyetlen országból ered. A beavatkozók rendre azokra a helyi társadalmi és katonai erőkre támaszkodnak, amelyek elégedetlenek az adott helyzettel. Amerika ezekben az esetekben a bűntárs és felbujtó szerepét vállalta magára a terrorizmusban, amikor irányítást, pénzt és fegyverzetet, valamint kész feketelistákat biztosított, valamint beígérte a további támogatást is.
A fenti eseteknél még jellemzőbb az, hogy az Egyesült Államok katonai és biztonsági szakemberei más országokban rendre segítették a biztonsági szolgálatok kiépítését, s kiképezték a helyieket a hatékony vallatásra és a “felkelőellenes" hadműveletekre. A hatalom birtokosai Amerikában nagyon jól tudják, milyen könnyű az így tanultakat a nép elnyomására és állami terrorizmusra felhasználni.

BUMERÁNGHATÁS ÉS BIZONYTALANSÁGI TÉNYEZŐ

Az amerikai stratégák két nagy veszélytől tartanak: a bumeránghatástól és a bizonytalansági tényezőtől. Bumeránghatásnak a titkos hadműveletek nemkívánatos, előre nem látott lehetséges következményeit nevezik. Gyakran emlegetik olyan szervezetek akcióival kapcsolatban, melyeket az Egyesült Államok hozott létre, később viszont Amerika vagy valamelyik szövetségese ellen fordultak. Jó példa erre, hogy Amerika pénzelte, képezte ki és fegyverezte fel a tálibokat és egyéb iszlám fundamentalista csoportokat Pakisztánban és Afganisztánban - még a szovjet agresszorok elleni harcra. Aztán a szovjet hadsereg távozott, majd maga a Szovjetunió is szétesett, Afganisztánban pedig a tálibok kerültek hatalomra. Amikor aztán a tálibok tanítványai pokolgépeket kezdtek robbantani Szaúd-Arábiában és Egyiptomban, Amerika azonnal a bumeránghatást emlegette: mihelyt az Egyesült Államok szövetségeseit tették meg célpontnak a korábban nyugati célokat szolgáló harcosok, nyugatellenes terroristának minősültek. Ennek a bumerángnak a hatása csak súlyosbodott, amikor a tálibok az Al-Kaidát is támogatni kezdték.
A bizonytalansági tényező is elősegítheti a terrorizmust. Amikor egy nagyhatalom titkos beavatkozással rendszerváltást kezdeményez egy kisebb országban, akkor természetesen azt feltételezi, hogy az új katonai kormányzat a nagyhatalomtól átvett biztonsági módszerek segítségével képes lesz majd meg is őrizni hatalmát. Ám a frakcióharc, a tapasztalatlanság és a számos belpolitikai feszültség mind a stabilitás

ellen dolgozik. Jó példa erre, amikor Amerika 1970-ben Szihanuk herceg ellenében Lon Nolt segítette hatalomra Kambodzsában: a stabilitásra való törekvés hozzáidomult a bumeránghatáshoz és az elnyomáshoz. Amerika érdeke az ilyen esetekben mindig az volt, hogy egyre több támogatást nyújtson az új kormányzat elnyomó apparátusának és elnézze, sőt olykor szándékosan támogassa a terror alkalmazását.

A TERROR MINT TANANYAG

A CIA-nek volt két titkos kézikönyve a latin-amerikai katonák és titkos ügynökök továbbképzésére a vallatás művészetéből. Az egyiknek „KUBARK — vallatás az elhárításban" (1963) volt a címe, a korszerűsített változatnak pedig "Az emberi erőforrás kihasználásának kézikönyve" (1983). Mindkettőt kivonták a titkosítás alól 1997 januárjában, miután a Eaitimore Sun a tájékoztatás szabadságáról hozott törvényre hivatkozva perrel fenyegetőzött. A Sun 1997. január 27-én az alábbi címmel közölt le cikket három szerző tollából: „A CIA oktatta a kínvallatást". A Sun kiemelte az 1963-as kézikönyvnek azt a részletét, hogy kínzókamra tervezésekor "az elektromos vezetéket előre fel kell mérni, hogy szükség esetén rendelkezésre álljanak transzformátorok vagy egyéb áramátalakító berendezések". A Sun megállapította, hogy erre csakis "a foglyok elektromos árammal való kínzása érdekében" lehetett szükség.
Volt az 1963-as kézikönyvnek egy hírhedett, 22 oldalas fejezete "Ellenállók kényszerítő vallatása az elhárításban" címmel, amelyben többek között ez áll: "a drogokat (és az ebben a fejezetben tárgyalt egyéb segédeszközöket) nem szabad rendszeresen alkalmazni a megtörés utáni vallatás során. Ezeknek célja a fogoly megtörése, tehát eljuttatása az ellenállás állapotából a kooperációba. Mihelyt erre a váltásra sor került, a kényszerítő eljárásokat be kell szüntetni — részint erkölcsi megfontolásból, részint mert a továbbiakban fölöslegesek, és akár nemkívánatos hatásuk is lehet."
(Tom Blanton: The CIA in Latin America, Nemzetbiztonsági Hivatal archívuma, Book No. 27)

ÁLLAMI TERRORIZMUS A HIDEGHÁBORÚ ÓTA

A második világháborút követő négy évtizedben mind az amerikai állami terrorizmus, mind a terrorizmust alkalmazó más államok támogatása a hidegháborúval és annak egyik fő jelszavával, a "fékentartás" (mármint a Szovjetunió fékentartása - a ford.) politikájával függött össze. A hidegháború óta számos diktatórikus kormányt választott kormányzat váltott fel, így Dél-Amerika déli részén, Közép-Amerikában, Dél-Afrikában és Indonéziában is. Ezt nemcsak a népi mozgalmak hatékonysága tette lehetővé, hanem az is, hogy az Egyesült Államok immár kevesebb támogatást nyújtott az elnyomó kormányzatoknak. Hasonlóképpen a vasfüggöny túloldalán is (a Szovjetunió széthullásával és Kelet-Európa szovjet irányításának megszűntével) mintegy húsz országban szűnt meg az állami terrorizmus az NDK-tól egészen Kazahsztánig.
Az állami terrorizmus azonban továbbra is valóság és potenciális veszély. Ilyen a ruandai mészárláson kívül Robert Mugabe elnyomó politikája Zimbabwében, valamint az oroszok politikája a csecsenekkel szemben. Nem lehet tehát az elmúlt időszak állami terrorizmusát teljesen a hidegháború nyakába varrni. Az Egyesült Államok ugyan már kevésbé hajlamos a terrorista államok támogatására, mint a hidegháború alatt, de a New York és Washington elleni merényletek egy új lehetőséget vetettek fel. Az antiterrorista harc ürügyén és az "aki nincs velünk, ellenünk van" jelszavával az USA könnyen támogathat olyan állami terrorakciókat, melyek az adott ország saját népe vagy egy szomszédos állam ellen irányulnak. Oroszország (Csecsenföldön), Pakisztán (Kasmírban), Üzbegisztán, Tádzsikisztán és Kirgizisztán példája is ebbe a mintába illik bele.[19]
Az a lehetőség, hogy az Egyesült Államok a jövőben is fog támogatni a terrorizmus eszközével élő államokat vagy szervezeteket, egy súlyosabb kérdést is fölvet: vajon az azóta megszűnt hidegháború dinamikájával magyarázható-e ez, vagy a Nyugat globális gazdasági érdekeivel? Másképpen fogalmazva: az antikommunizmussal inkább, vagy az imperializmussal? Nem lehetséges-e, hogy az új, a "jó demokraták" és "gonosz terroristák" ellentétéről szóló ideológia tudatos leplezése csupán annak a törekvésnek, amely támogatja a globalizációs törekvésekkel egyetértő kormányokat és politikákat

még akkor is, ha azok elnyomják a hiteles népi mozgalmakat? Nem fog-e hasonló logikához folyamodni például Oroszország, és saját egykori érdekszférájában támogatni a terrorizmust?
A jelenleg is folyó állami terrorizmus és annak további lehetősége nem meglepő, ha a kormányok fokozódó fegyverkezési szintjét tekintjük. Éppen elegendő fegyverhez és robbanóanyaghoz juthatnak a gengszterbandák, terrorista szervezetek, gerillahadseregek, üzleti vállalkozások, sőt magánszemélyek is, de mindez eltörpül az állami arzenálok mellett. Ráadásul minden kormányzat egyik legfontosabb szempontja az, hogy megvédje hatalmát riválisaival és ellenségeivel szemben. Nem csoda, ha a hatalmon lévők erős kísértést éreznek rá, hogy pénzüket és ismereteiket terrorizmusba fektessék, s ilyen eszközökkel is próbálják megszilárdítani hatalmukat.
Az adott körülmények között szinte már az a meglepő, hogy a jelenlegi hatalmak milyen kevéssé élnek a terrorizmus eszközével, ami talán a bumeránghatás félelmével magyarázható. A szabadságjogokért és a kormánytevékenység átláthatóságáért folytatott politikai küzdelem kétségkívül eltántoríthat politikusokat a terrorizmustól, s erősítheti a nyílt politizálás kultúráját.

EGYES KORMÁNYOK ES AZ *AL-KAIDA* ***FEGYVERKEZESE***

Az alábbi közleményből arra lehet következtetni, hogy az Al-Kaida évente legfeljebb 200 millió dollárból finanszírozza a működését, s ennek csupán a felét költi a hadműveletekre. Ha ezt a lentebb megadott katonai költségvetésekhez viszonyítjuk, kiderül, hogy a terrorszervezet hadi kiadásai az Egyesült Államokénak a négyezred, Szudánénak a hatodrészét teszik ki.
Az ENSZ-közlemény szerint, mely meg nem nevezett kormánykörökre és terrorszakértőkre hivatkozott, legálisnak álcázott üzletek továbbra is folynak az Al-Kaida javára Észak-Afrikában, a Közel-Keleten és Ázsiában másutt, de Európában is, különböző becslések szerint 30-300 millió dollár értékben. Az Al-Kaidának vannak befektetései Mauritiuson, Szingapúrban, Malajziában, a Fülöp-szigeteken és Panamában, s azonosítatlan bankszámlái Dubaiban, Hongkongban, Londonban, Kuala Lumpurban és Bécsben. Egyesek évi 156 millióra becsülik az Al-Kaida számláira átutalt magánadományok összegét, s ez állítólag "nem mutat csökkenő tendenciát".
(Evelyn Leopold, Reuters, 2002. aug. 29.)
Az USA Honvédelmi Tájékoztató Központja szerint az alábbiakban becsülhetők meg az évi katonai kiadások néhány országban:

Egyesült Államok	*396 milliárd $*	*Törökország*	*5 milliárd $*
Oroszország	*60 milliárd*	*Pakisztán*	*3 milliárd*
Szaúd-Arábia	*27 milliárd*	*Kolumbia*	*2 milliárd*
India	*16 milliárd*	*Fülöp-szigetek*	*1 milliárd*
Izrael	*9 milliárd*	*Kuba*	*700 millió*
Spanyolország	*7 milliárd*	*Szudán*	*600 millió*

1. Elizabeth A. Fenn: „Biological Warfare in Eighteenth-Century North America: Beyond Jeffery
Amherst", Journal of American History, 2000. márc.
2. Olivier Le Cour Grandmaison: "Liberty, equality and colony", Le Monde Dipíomatique, 2001. júl. 11.
3. Robert Putnam: "Bowling Alone", Journal of Democracy, 1995. jan.
4. Robert Parry: "Lost History: Project X and School of Assassins", The Consortium of Independent Journalism
5. Christine Toomey: "The Killing Fields", Sunday Times Magazine, 2001. nov. ! 8.
6. Rajsoomer Lallah: "Situation of Human Rights in Myanmar", ENSZ-jelentés, 2000.
7. Ben Kiernan: The Pol Pot Regime: Race, Power, and Genocide in Combodia Under the Khmer Rouge, 1975-79, New Haven, Yale University Press. 1996.
8. Human Rights Watch: "Leave None to Tell the Story: Genacide in Rwando", 1999.
9. Norm Dixon: "New evidence: apartheid terror ordered from the top", Green Left Weekly, 1996.

jún. 9.
10. Saul Landau: "A Double Standard on Terrorism", in These Times, 2002. márc. 4. FBI: „Cuban Anti-Castro Terrorism", 1990. máj. 16-i jelentés.
12. William Blum: The CIA: A Forgotten History, London, Zed Books, 1986.
13. "The CIA in Iran", The New York Times on the Web.
14. Blum: "The CIA".
15. FAS (Amerikai Természettudósok Szövetsége)
16. Donald N. Wilber: "Clandestine Service History: The Overthrow of Premier Mossadeq of Iran November 1952-August 1953", Washington, CIA, 1969.
17. Nemzetbiztonsági Archívum Elektronikus Kézikönyve I í: "US Policy in Guatemala, 1966-96".
18. USA-kormányközlemény: "CIA Activities in Chile", 2000. szept. 18.
19. Ahmed Rashid: "They're Only Sleeping", The New Yorker, 2002. febr. I I.

4. ERKÖLCS ÉS TÖRTÉNELEM

Mióta Bush elnök meghirdette a terrorizmus elleni háborút, a világ szinte minden országában burjánzik az antiterrorista retorika, konferencia, publikáció, karikatúra és törvényhozás. Sokan akarják meggyőzni a közvéleményt arról, hogy ez fontos dolog. Ha áttekintjük az ennek alátámasztására felhozott, részint erkölcsi, részint történelmi érveket, könnyebben kialakíthatjuk a saját álláspontunkat.

A leghangosabb megnyilvánulásokok a terrorizmusról általában erkölcsi kérdéseket feszegetnek. Van mit mondaniuk a terroristáknak éppúgy, mint az antiterroristáknak, s a szembenállást mindkettő igyekszik a jó és a rossz harcaként feltüntetni. Mind a terrorizálók, mind az áldozatok úgy érzik, ők állnak a jó oldalon. Ennek rövid távon van némi politikai haszna: a szónokon látni, hogy rendkívül erkölcsös álláspontot foglal el, a hallgatóság meg úgy értelmezheti a retorika általánosságait, ahogyan éppen akarja. Ez a taktika hosszú távon azonban nem válik be, mert éppen az erkölcsi kérdéseket nem világítja meg, csupán meglévő előítéletekre játszik rá, s kerüli a terrorizmus okairól és következményeiről folytatott nyílt vitát.
A terrorizmus erkölcsi elítélésében három alapgondolatot különböztethetünk meg: van egyfelől az erkölcsi közösség, aztán az emberi jogok, végül a tettek következménye. Könnyebb megérteni és állást foglalni is, ha tisztázzuk, milyen alapelvekről is van szó. A tisztánlátást tovább nehezíti, hogy a vita részben arról folyik, melyik a megfelelő erkölcsi alap, míg a kommentátorok ezeket gyakorta váltogatják aszerint, hogy “mirólunk" vagy az ellenségről van szó.

Erkölcsi közösség

Mind a terrorizmus vállalása, mind annak elutasítása az erkölcsi közösség érzetéből fakad, egy olyan közösségéből, melynek tagjai készek egymást megvédelmezni. Az érzést a közösség múltjáról szóló történetek táplálhatják, melyekben igen nagy szerepet kaphat a terrorizmus és az ellene folytatott harc. Az Egyesült Államok alapításának történetéhez például egyaránt hozzátartoznak a gyarmati időszak indián háborúi, illetve az angolok elleni függetlenségi harc. A reguláris hadviseléshez mindkét esetben terrorizmus is párosult. Gyilkos bandák egész családokat irtottak ki, és falvakat égettek fel. Hasonlóképpen Izrael történetében egyaránt benne van a holokauszt során elszenvedett terror és az állam megalapításához kapcsolódó terrorista akciók: a honfoglaláshoz az őslakó palesztinok falvaiban elkövetett mészárlások is társultak. A jeruzsálemi Dávid Király Szállónál elkövetett bombamerényletnek több tucat brit áldozata volt, ami hozzájárult ahhoz, hogy a britek visszavonják csapataikat, s az izraeliekre bízzák a terület fölötti ellenőrzés megszervezését. A mai India és Pakisztán is vérben született: miután az eredeti angol gyarmatot kettészakították, számos hindut legyilkoltak Pakisztánban, illetve muszlimot Indiában, bár ennél a kölcsönös terrorizmusnál is több áldozata volt annak az erőltetett lakosságcserének, melynek során 14 millió ember vándorolt át a határ “megfelelő" oldalára.
Ha Palesztina is elnyeri egyszer államiságát, születésében nagy szerepe lesz a terrorizmusnak. Az ír, baszk, korzikai, tamil, kurd, albán és egyéb függetlenségi mozgalmak is abban hisznek, hogy adott körülmények között igazolható a civilek elleni erőszak, ha ez az önálló államiság elnyerésének a feltétele. Algériában, Angolában, Kenyában a terrorizmus is nagyban hozzájárult a nemzeti függetlenség megteremtéséhez. Franz Fanon, a gyarmatosítás és a hamis felszabadítás nagy bírálója 1959-ben azt mondta, hogy a telepesek elleni támadások segíthetnek összekovácsolni egy népet, melyet a gyarmati elnyomás brutalitása megosztott. Fanon szerint az erőszakos - eleinte kétségbeesett és szervezetlen - küzdelem fokozatosan megteremtheti az egység érzetét a parasztok, munkások és városi munkanélküliek között, s együtt aztán működőképes politikai közösséget alkothatnak.[2]
Fanonnak volt némi igaza, hiszen ma, több mint 40 évvel később megállapíthatjuk, hogy a nemzeti érzést ma már nemcsak a háború, hanem a terrorizmus is erősítheti a közösen vállalt véráldozat révén. Az mindazonáltal kérdéses, hogy mennyire lehet értelmes

politikát alapozni a terrorista hagyományokra, vagyis Fanon alábecsülte a terrorizmus pusztító hatásait. Az olyan mai nemzetállamok, mint Algéria, amelyek a kölcsönös erőszak ördögi körében születtek meg, nem bizonyultak annyira működőképesnek politikailag, mint azok, amelyek a tárgyalóasztalnál nyerték el függetlenségüket.
Az állami terrorizmusnak is leggyakrabban alkalmazott ideológiája a nemzet erkölcsi közösségére való hivatkozás. Amikor a náci németek zsidókat, romákat és melegeket gyilkoltak, ezt az “árja" nép védelmeként tüntették fel a faji és erkölcsi degenerálódás ellen. Hasonló ideológia állt a Kambodzsában, Ruandában vagy Boszniában folyó etnikai tisztogatások mögött is. Sztálin az orosz “haza anyácskán" kívül a nemzetközi munkásosztály közösségére hivatkozva is irtotta az ellenségeit.
Az erkölcsi közösség érzése meghatározza a terrorizmusra adott választ is, miként a “jó közösség" védelmében folytatott háborúval is gyakran indokolják az államhatalom rendkívüli megnövelését. Az amerikai kommentátorok gyakran kifejezik a felháborodásukat afölött, hogy a terroristák éppen a demokratikus szabadságjogokkal visszaélve követik el halálos támadásaikat, s úgy állítják be őket, mint a közerkölcs különösen elvetemült ellenségeit, akik ezáltal kizárták magukat a közösség tagjait megillető jogokból. Az amerikai kormány mindenféle gyakorlati következtetést vont le ebből az erkölcsi álláspontból. A hazafiságról szóló törvény értelmében a szövetségi hatóságoknak jogukban áll idegen állampolgárokat minden vád nélkül fogva tartaniuk. Ezt az indokolja, hogy ők nem tartoznak az amerikaiak közösségéhez, márpedig az alkotmány csak ennek tagjait védi, és őket sem mindig: ha a hatóság arra gyanakszik, hogy egy amerikai állampolgár együttműködött az Al-Kaidával vagy bármilyen más ellenséggel, akkor “kollaboránsnak" minősíthető és fogva tartható, amíg az adott konfliktus véget nem ér. Az ilyen személy tehát eljátssza a közösséghez tartozásból eredő jogait, s a hatalom megvonja tőle az alkotmány biztosította védelmet.
Az olyan politikai vezetők, akik szerint államuk hadat visel a terrorizmus ellen, elmerészkedhetnek a harcban odáig, hogy az ellenséggel kapcsolatban álló civileket öletnek meg. Egyesek szerint például Izrael hadviselése a palesztinok ellen már átlépte azt a határt, amely a törvényes antiterrorizmust elválasztja az állami terrorizmustól. Számos izraeli elkötelezettsége hazájának védelme iránt abból a meggyőződésből fakad, hogy Izrael modern államát a zsidók kiszolgáltatottságának megszüntetése végett hozták létre - arról a kiszolgáltatottságról van szó, amely a holokausztot lehetővé tette Európában. Izrael honvédelmi politikájának számos támogatója úgy véli, hogy ez a körülmény kellőképpen indokolja a rendkívüli intézkedéseket.
Nem sokban különbözik ettől a palesztinok érvelése sem, hiszen ők is azt a jogot hangoztatják, hogy önálló állam védelmére van szükségük ősi szülőföldjükön. Harcukat válasznak fogják föl földjük elrablására, amire Izrael megalapításához volt szükség, de ezzel őket fosztották meg a nemzetállam alakításának jogától. Számos család őrzi az iratokat, melyek a földhöz való jogukat bizonyítják, s megvan még számos lerombolt ház kulcsa is. A Jordán bal partján élő palesztinok harcát az izraeli megszállás megaláztatásaitól és keserveitől való szabadulás vágya is szítja. Az pedig, hogy az izraeli hadsereg óriási technikai és erőfölényben van velük szemben, számos palesztin szerint indokolttá teszi az izraeli civilek elleni akciókat is.
Ma számos politikai mozgalom szerint csakis a vallás lehet egy erkölcsi közösség szilárd alapja, miként minden vallásban is benne rejlik a hit politikai megtámogatásának lehetősége. A vallások nagy igazságokat szögeznek le a jó és a rossz kérdéséről, s lefektetik az emberi kapcsolatok szabályait. Minél erősebbnek érzi a közösség ezeket a parancsokat, s minél veszedelmesebbnek látja a gonosz erőit, annál erősebb az ösztönzés a hit politikai formába öntésére, ami magában foglalhatja az ellenség elsöprésére és a hit védelmére irányuló erőszakot is. A politikai vallások hívei, akik rengeteget vitatkoznak a vallási tanokon, abban rendre egyetértenek, hogy a világi politika erkölcsileg korrupt. Megdöbbentően hasonló módon szokták elítélni a világhatalmat bitorló, anyagias ellenséget. Bizonyos fajta keresztény vagy iszlám eszméket valló csoportok ugyanígy utasítják el az állítólagos zsidó-kommunista-kapitalista-szabadkőműves “összeesküvést", melynek élén szerintük az USA kormánya és az ENSZ áll.
Konfliktushelyzetekben az erkölcsi közösséghez tartozás gyakran a hadba vonulás fő igazolása. Ilyen alapon nyilvánította ki ifj. Bush is az Egyesült Államok jogát arra, hogy lesújtson a terrorista államokra és csoportokra. Hiszi, hogy az amerikai erkölcsi közösség

ellenségeivel folytatott harc igenis védelmi jellegű és igazságos. Ha pedig egy kormányzat vagy csoport a saját véleménye szerint az általa képviselt közösség védelmében folytat háborút, innen már igen kis lépés rábólintani olyan fegyverek bevetésére, amelyek sok civillel is végezni fognak, vagy a foglyok kínvallatására, ha fontos információkról van szó, esetleg egy öngyilkos merénylő bevetésére is. Az Oszama bin Laden meghirdette dzsihád túl van ezen a kis lépésen, mióta a terrorista vezér meghirdette a küzdelmet nemcsak az amerikai katonaság, hanem a civil lakosság ellen is. Az ilyen nyilatkozatoknak persze gyakorta inkább csak elvi, mint gyakorlati jelentőségük van, mindazonáltal a céljuk az erkölcsi közösség érzetének megerősítése a követők között.

Az adott csoporthoz való erkölcsi odatartozás természetesen valódi érték is lehet, hiszen megkönnyítheti a közösség tagjainak együttműködését és törvényesítheti a hatalmat. Esetleg arra is adhat alapot, hogy más közösségek jogait elismerjék. Az igazán következetes hazafinak például el kell ismernie, hogy más népeknek is joguk van a maguk hazájához. Az effajta kölcsönösség lehetne a legjobb alapja a konfliktusok megoldásának. A palesztinok és a zsidók például megegyezhetnének az “egy föld, két állam" elve alapján. Mindkét félnek van erkölcsi joga önálló államra, önálló kormányzattal és saját területtel azon a földön, amelyen a nagyhatalmaknak sikerült egyetlen tollvonással összezsúfolniuk Izraelt és Palesztinát. Kérdés, hol vonják meg a belső határt, és miként garantálják a kölcsönös biztonságot. Az erkölcsi közösség ragaszkodása bizonyos területekhez persze megnehezíti a megoldást. A Jordán nyugati partján élő számos zsidó gondolja úgy, hogy ehhez a földhöz ősi, istenadta joga van, s ha a palesztinoknak haza kell, az csakis másutt lehet.

Ezzel szemben egyes palesztin szervezetek, így a Hamasz is Izrael minden területi igényét jogosulatlannak tartják. Szerintük a zsidóknak kellene valahol másutt hazát teremteniük, nem azon az araboktól ellopott földön, melyet ma elfoglalnak. Az erkölcsi közösség kivetítése egy adott területre szerte a világon igen sok konfliktus békés rendezésének gátja és a terrorizmus szülője.

Akik a politikai értékeiket a kereszténységből vagy az iszlámból merítik, azaz valamelyik, az egyetemesség igényével fellépő világvallásból, könnyen úgy hihetik, hogy az ő erkölcsi szabályaik a világon minden emberre érvényesek, függetlenül kinek-kinek a maga hitétől. Az ilyen vakbuzgó hívők szerint a hitetlenekre rákényszeríteni az igaz erkölcsöt Istennek tetsző cselekedet. Annak idején a gyarmati tisztviselők azzal az indoklással sajátították ki a bennszülöttek földjeit, és dolgoztatták őket ingyen, hogy a keresztény civilizációt terjesztik, vagyis azon a jogon, mellyel a fejlettebb közösség a primitívebbel szemben szerintük eleve rendelkezik.

A HAMASZ ALAPOKMÁNYÁBÓL

Az Iszlám Ellenállási Mozgalom szerint Palesztina földje iszlám waqf (hitbizomány), melyen a muszlimok nemzedékeinek kell élniük egészen az Utolsó ítélet napjáig. Talpalatnyit sem szabad belőle eladni vagy föladni.

Az Iszlám Ellenállási Mozgalom felfogásában a nacionalizmus a vallási hit része, és a nacionalizmus lehető legfontosabb ügye az, amikor ellenség lép muszlim földre. Vele szemben az ellenállás minden mohamedán férfi és nő szent kötelessége. Akármelyik nő vállalhatja ezt a harcot akár a férje engedélye nélkül is, vagy a szolga a gazdája engedélye nélkül.

Mivel Palesztina földjét a zsidók bitorolják, magasra kell emelni a dzsihád zászlaját. Ehhez szükség van az iszlám tudatosság terjesztésére a tömegek között, minden szinten.

Szükséges, hogy a tudósok, professzorok és tanárok, írók és újságírók és minden tanult ember, de különösen az ifjak és az iszlám mozgalmak sejkjei részt vállaljanak a tömegek tudatra ébresztésében.

A kölcsönös társadalmi felelősség azt jelenti, hogy mind anyagi, mind erkölcsi segítségben kell részesíteni a rászorulókat, és részt kell vállalni a feladatok teljesítéséből. Az Iszlám Ellenállási Mozgalom tagjai tekintsék a tömegek érdekeit a saját érdekeiknek, s ezeknek elsajátításán és megtartásán erejüket nem kímélve fáradozzanak. Meg kell akadályozniuk a jövendő nemzedékek jövőjének kockára tételét, s minden mást is, ami a társadalomnak kárára van. Az ellenség már hosszú ideje nagy

ravaszsággal és ügyességgel fáradozik azon, amit idáig el ért. Hatalmas anyagi forrásokat halmozott föl annak érdekében, hogy álmait megvalósítsa. Megvásárolta az egész világsajtót, minden hírügynökséget, könyvkiadót, rádióadót és más médiát. Ő állt a nagy francia forradalom és a kommunista forradalom mögött, miként a legtöbb mai forradalom mögött is. A pénzén titkos társaságokat alapított, így a szabadkőművességet, a Rotary és Lion klubokat a világ minden részén azzal a céllal, hogy szabotálja a társadalmat, és előmozdítsa a cionista érdekeket. A pénzzel nyomást gyakorolt az imperialista társadalmakra, és számos ország gyarmatosítására ösztönözte őket, hogy azokat kizsákmányolják és korrumpálják.
Ők álltak az első világháború mögött, melynek során az iszlám kalifátus elpusztult. Ők álltak a második világháború mögött is, melyből ismét csak meggazdagodtak a fegyverkereskedelem révén, s ezzel a gazdagsággal ismét csak államuk alapítását egyengették. Ők kezdeményezték a Népszövetség felváltását az ENSZ-szel, hogy annak Biztonsági Tanácsán keresztül uralhassák az egész világot.
A cionisták étvágya végtelen. Palesztina után szeretnék behabzsolni a Nílus és az Eufrátesz közötti egész területet is. Amikor pedig azt is már csontig rágták, újabb földekre nő meg az étvágyuk, és így tovább a végtelenségig. Tervük benne van "A Cion bölcseinek jegyzőkönyvé"-ben, s mai magatartásuk bizonyítja, hogy mindaz, amit mondunk, igaz.
(www.mideastweb.org/hamas)

Az iszlám kulcsszava, a "dzsihád" összetett jelentésű szó, de a lényege a "küzdelem". Utalhat az egyén küzdelmére is, amelyet az iszlám teljes igazságának befogadásáért folytat.

A DZSIHAD

A „dzsihád" szó küzdelmet jelent. Eredeti jelentése belső, lelki harcra utal, melyet az ember azért folytat, hogy megszabaduljon a rossz cselekedetektől és hajlamoktól, s kitartóan próbáljon erkölcsösebben élni. Mivel azonban az iszlám nem korlátozódik az egyénekre, hanem kiterjed a társadalom, általánosabb értelemben pedig az egész emberiség jólétére is, az egyén nem zárkózhat el attól, ami szűkebb közösségében és a világban zajlik; a Korán előírja a muszlim hívőknek, hogy élvezzék a jót, de akadályozzák meg a rosszat. Ez a kötelesség nemcsak a muszlim hívők közösségére vonatkozik, hanem az egész emberiségre is, amely a Korán szerint Isten helytartója a földön. A muszlimok azonban különösképpen nem bújhatnak ki ez alól a kötelezettség alól, még ha mások megteszik is. Ennek számos módszere lehetséges, a modern világban mindenféle törvényes, diplomáciai, gazdasági és politikai eszköz elképzelhető. Ha azonban mindez nem elegendő, akkor az iszlám nem zárja ki az erőszakot sem a rossz elleni küzdelem eszközei közül. A kollektív biztonság és kollektív beavatkozás ENSZ-alapokmányban lefektetett alapelvének előfutára megtalálható a Koránban is, amikor előírja, hogy mindig a békére kell törekedni, ám ha az egyik fél nem tesz le az agresszióról, akkor a másiknak is harcolnia kell ellene, amíg vissza nem tér isten útjára.
A katonai akció tehát a dzsihádnak csak egy része, nem az egésze. Mohamed próféta is azt hangoztatta egy hadjáratból hazatérve: "Ma visszatértem egy kis dzsihádból (háború) a nagy dzsihádhoz (önfegyelem és Önnevelés).
(www.unn.ac.uk/socleties/islamic/index)

Egyes muszlimok értelmezésében jelentheti az iszlám erőszakos védelmezését is a hitetlenekkel, illetve az iszlám hamis változatainak hívőivel szemben. A keresztes hadjáratok és az inkvizíció során a keresztények is ugyanilyen erőszakosan védelmezték a maguk vallásfelfogását, és folyamodtak a terrorizmus eszközeihez. Annak a számos embernek viszont, aki kívül áll ezeknek a vallásos "igazságoknak" a körén, az egyetemesség érvénye hamisnak és eleve agresszívnek tűnik. Az általuk vallott erkölcsi értékek nagy, de persze szintén nem egyetemes érvényű közösségek értékei.

A CHRISTIAN IDENTITY POLITIKÁJA

Elohim Cityben vagyunk, Oklahoma keleti részén, az Ozark-fennsík egy isten háta mögötti vallásos településén. A kis közösség vezetője egy kanadai származású, volt mennonita prédikátor, a szakállas Robert Millar. Hetvenöten élnek itt férfiak, nők, gyerekek, mind a Christian Identity {"keresztény azonosságtudat") hívei.
A mozgalom hívei újraértelmezték a teremtés bibliai legendáját, s ebben találták meg a rasszizmus egyetemes érvényű ideológiáját. Szerintük az ázsiai és afrikai "fajokat" Isten nem is embernek, hanem állatnak teremtette, így alacsonyabb rendűek Ádámnál, akit az Úr "a maga képére és hasonlatosságára" alkotott. Ádám eszerint nem egyszerűen az első ember, hanem az első fehér ember volt. A Cl értelmezése szerint a kígyó - fehér embernek álcázva magát - bejut az Édenkertbe és elcsábítja Évát, aki így a Sátán gyermekét hordozza méhében: Káint. A "keresztény azonosak" őt tartják a zsidók ősének. A nyugati kultúrában nem újdonság a zsidók démonizálása, ám a mai rasszisták számára a Christian Identity azt a megnyugtató állítást tartogatja, hogy a zsidóság "a Sátán magva". Ők a maguk bizonyítékát még hitelesebbnek tartják, mint a „Cion bölcseinek jegyzőkönyvé"-t - ez a XIX. századi hamisítvány a zsidók világméretű összeesküvését akarta bizonyítani. A Cl egyenesen a Bibliára vezeti vissza a maga antiszemitizmusát és rasszizmusát.
A Christian Identity ritkán áll szóba a sajtóval, viszont ideológiai támogatást nyújt az olyan szervezeteknek, mint az Aryan Nation ("árja nemzet"), mely Amerika nyugati hegyvidékéről szeretné száműzni a nem fehéreket, valamint a Midwestern Posse Comitatus nevű militáns földalatti csoport, melynek elképzelése szerint a helyi seriff testesíti meg a főhatalmat, valamint azok a Freemen ("szabadok") csoportok, melyek sakkban tartották 1996-ban a hatóságot Montanában.
A Cl a hétköznapok szintjén menedéket biztosít a mozgalom aktivistáinak az ország számos pontján, az észak-idahói Hayden Lake-től az Oklahoma és Arkansas határán fekvő Elohim Cityig.
(James Ridgeway, Institute for First Amendment Studies, 1997. júl./aug.)

Az erkölcsi közösség fogalma általában feltételez egy vitathatatlannak tekintett axiómát, amely mindenféle eszközt szentesíthet: ha mi vagyunk a jók, akkor minden ellenfelünk csak rossz lehet. Ebből az alapállásból minden konfliktus elvezet a kívülállók elutasításához, gyakran pedig a háborúsághoz is. Aki nincs velünk, az ellenünk van. És nem kell különbséget tenni vezetők és követőik, katonák és civilek, felbujtók és (többnyire akaratlan, de legalábbis tudatlan) követők között. Ebben a leegyszerűsített és eltorzult világban igen könnyű megideologizálni a terrorizmust azokkal szemben, akik az "igazi erkölcsi közösségen" kívül állnak. Így lesznek erkölcstelen módszerek az erkölcs védelmezőivé.

Egyetemes jogok

Egy nyitottabb erkölcsi felfogás szerint sokféle különböző, egymással versengő erkölcsi közösség is létezhet egyszerre. Ez a felfogás a politikai legitimitást nem köti konkrét valláshoz vagy kultúrához, és egyéni szabadságjognak tekinti az ilyenek közötti választást. Az erkölcsi kérdéseket pedig nem egy adott közösség nézetei, hanem egyetemes értékek alapján dönti el.
Az Egyesült Államokban néhány befolyásos értelmiségi nyilatkozatot tett közzé a szeptember 11-i terrorakció gonoszságáról és a tettesek ellen meghirdetett háború igazságáról, az egyetemes erkölcs nevében. Szerintük az Egyesült Államoknak védelmeznie kell az olyan alapelveket, mint az állampolgári szabadság, a vallásszabadság és az egyes emberek biztonsághoz való joga. A háború erkölcsileg szükséges, ha ártatlan embereket kell megvédelmezni, akiket támadás fenyeget, és önerőből nem képesek védekezni ellene. Az ilyen háborút is csak legitim hatalom folytathatja, és az is csupán a veszéllyel arányos mértékben folyamodhat erőszakhoz. A nyilatkozat leszögezte, hogy az Egyesült Államoknak nem minden kulturális értéke, társadalmi tendenciája és politikai célkitűzése érdemes a támogatásra, de az alapvető amerikai értékek változatlanul és egyetemesen érvényesek. Ezeket az értékeket terroristák ellen megvédelmezni igazságos háború. De az ilyen háború sem vehet célba civileket, ugyanakkor ártatlan áldozatok mindig is lesznek.
A fenti érvelés elvont értelemben igen meggyőzően hat. Egy emberi jogok iránt

elkötelezett világi állam igenis kerülhet olyan helyzetbe, hogy meg kell védelmeznie ezeket a jogokat. A gyakorlatban az érvelésből konkrét politikai döntések is következnek. Ahogyan a *Wall Street Journal* szerkesztője, Robert Hartley fogalmazta a lap 2002. június 17-i számában, az Egyesült Államok hívei szerint az országnak lehet sok hibája, mégis “a jó erejét képviseli a világon". Úgy tűnik, hogy a nyilatkozat aláírói egyetértenek azzal, amit Bush elnök mondott a West Point-i katonaiskola kadétjainak 2002. június 1-jén: - Amerika nem akar birodalmat teremteni, és utópiákat sem kerget. Mi csupán ugyanazt kívánjuk másoknak is, amit magunknak: erőszakmentes, biztonságos életet, a szabadság örömeit és a jobb élet reményét.
Bush mindazonáltal elveszíthette a nyilatkozat némelyik aláírójának rokonszenvét, amikor ugyanebben a beszédében azt is kijelentette: kormánya fenntartja magának a jogot, hogy támadást indítson bármely olyan kormány vagy szervezet ellen, amelyik akár az Egyesült Államokat, akár valamelyik szövetségesét fenyegeti. Fölmerül az a kérdés, kinek áll jogában meghatároznia az egyetemes emberi jogokat, illetve kikényszerítenie azok érvényesítését. Az Egyesült Államok rendre nem ismeri el a nemzetközi szervezeteknek ezt a jogát.
Így aztán éppen azok az egyetemes jogok, melyekért az Egyesült Államok harcol, szolgáltatják az alapot a terrorizmus elleni háború kritikájához is, gyakran éppen amerikai állampolgárok részéről. Ők is elfogadják a demokratikus kormányzás, valamint a polgári és emberi jogok alapját képező alkotmányos és erkölcsi alapelveket, de ezekből eltérő politikai következtetést vonnak le, és úgy látják: mindent összevetve az Egyesült Államok mégsem a jó letéteményese a világban. Az olyan kritikusok, mint Noam Chomsky, előszeretettel sorolják az ellenbizonyítékokat: a választott kormányzat megdöntése Iránban, Guatemalában, Indonéziában és Chilében, a kontrák kiképzése és finanszírozása Nicaraguában, Szuharto támogatása Kelet-Timor sok emberáldozattal járó elfoglalásában, anyagi segítség Szaddam Huszeinnek az iraki kurdok elleni gáztámadás során, végül együttműködés Pakisztánnal és Szaúd-Arábiával a tálibok kiképzésében és felfegyverzésében az afgán kormány megdöntése végett. Chomsky szerint a világ legerősebb hatalma rutinszerűen folyamodik erőszakhoz gazdasági érdekeinek védelmében, s ennek során éppen hogy megfosztja a világ népeinek többségét “a jobb élet reményétől". Végkövetkeztetése szerint a legtöbb, amit az Egyesült Államok tehetne a terrorizmus felszámolásáért, az, hogy ő maga nem vesz részt benne.

AMERIKAI ÉRTELMISÉGIEK A HÁBORÚ MELLETT

Miért harcolunk?

A háborúnak erkölcsi igazolást keresni annyi, mint megvédeni az igazságos alapokon álló civil társadalom és világközösség lehetőségét.
Az igazságos háború elve kimondja, hogy az agresszív és terjeszkedő háború sohasem lehet igazságos. Nem lehet háborút viselni a nemzeti dicsőség növeléséért, múltbeli sérelmek megtorlásáért, területi nyereségért vagy bármely más, nem honvédelmi jellegű célból.
A háború elsődleges erkölcsi igazolása az ártatlanok védelme valamely meghatározott ártalom ellen... Amikor egyértelműen bizonyítható, hogy ártatlan emberek, akik önmagukat nem képesek megvédelmezni, súlyos kárt szenvednek, hacsak erővel meg nem állítják az őket fenyegető agresszort, akkor a felebaráti szeretet elve az erőszak alkalmazásáért kiált.
Ha az ártatlanok élete bizonyosan veszélyben forog, különösen ha az ellenségük kibékíthetetlen - azaz ha célja nem a mi alkalmazkodásunk és tárgyalókészségünk biztosítása, hanem az elpusztításunk -, akkor ellene a megfelelő mértékű erőszak alkalmazása erkölcsileg igazolható.
Igazságos háborút csakis legitim hatalom folytathat, a közrend védelmét szem előtt tartva. Az ötletszerű, megalkuvó és önző erőszak erkölcsileg mindig elfogadhatatlan.
Igazságos háborút csakis fegyveresek ellen lehet folytatni... A civilek megölése bosszúból, vagy akár az ellenség támogatóinak elrettentése végett erkölcstelenség. Bizonyos körülmények között és bizonyos határokon belül ugyan erkölcsileg igazolható az olyan katonai akció is, amely néhány civil nem szándékos, de előre látható halálával is együtt jár, de civilek elpusztítása nem lehet egyetlen katonai akció célja sem...
Ezek az elvek próbálják visszatükrözni és megőrizni még a háború embertelen

körülményei között is azt az erkölcsi alaptételt, miszerint “mások" is - akik számunkra idegenek, más rasszhoz tartoznak, más nyelvet beszélnek, számunkra hamisnak tűnő vallásban hisznek - ugyanolyan joggal rendelkeznek az élethez és annak emberi méltóságához, mint mi magunk.
(A 2002. február 12-én keltezett kiáltványt számos amerikai akadémikus és író írta alá.)

Különösen éles az “egyetemes jogok" e kétféle értelmezésének szembenállása. Abban megegyezik a két fél, hogy minden embernek eredendő joga van a szabadsághoz, a biztonsághoz és a demokráciához, s még abban is egyetértenek, hogy az Egyesült Államok története e szabadságjogok védelmezésében nem egészen makulátlan, miként abban is, hogy akik lerombolták a WTC-t és megrongálták a Pentagont, azok veszedelmes emberek, s meg kell őket fékezni. A két fél csak abban nem ért egyet, hogy vajon az Egyesült Államok mindenkori kormányának tiszte-e eldönteni, ki veszélyezteti az egyetemes emberi jogokat és ki nem. Amerika bírálói inkább a nemzetközi bíróságokra szeretnék átruházni a döntés jogát, s olyan testületeket hoznának létre, melyek e döntéseknek érvényt szerezhetnének. Amerika támogatói szerint viszont hosszú távon és mindent összevetve az Egyesült Államok ezt egyedül is elég jól csinálja.

Haszonelvűség

Sokakat, akik a terrorizmus erkölcsi kérdéseit feszegetik, nem az egyes terrorakciók vagy antiterrorista intézkedések elvont helyessége vagy helytelensége érdekel, hanem azt feszegetik, milyen érdekeket szolgálnak. Mindent a várható következmények fényében néznek. Vegyük egy elkötelezett terrorista csoport akcióit, amelyek egy nemes cél elérésére, például egy zsarnoki diktátor hatalmának terrorista terrori megdöntésére irányulnak. Vagy olyan államellenes intézkedéseket, melyeket egy igen veszedelmes és hatékony politikai szekta ellen foganatosítanak. Vajon a cél nem szentesíti-e mindkét esetben az eszközöket? Vajon nem elhanyagolható-e néhány haláleset és bizonyos emberek ideiglenes rettegése ahhoz képest, hogy az eredmény a nagyobb közösség nagyobb biztonsága? Vajon nem egyértelműen megéri-e mindez?
Mindez egész jól hangzik, de azért ellen kell vetnünk, hogy senki sem lát a jövőbe, így aztán a haszonelvűség is inkább csak utólag alkalmazható, mint előre. Könnyű volt például Barrington Moore szociológusnak a XX. században levonni azt a következtetést, hogy a francia forradalomnak, beleértve a jakobinus terrort is, végső soron jótékony hatása volt, mivel felszámolta azokat a társadalmi egyenlőtlenséget és kizsákmányolást megtestesítő intézményeket, melyek nap nap után milliók szenvedését, kétségbeesését és halálát okozták. Mindez Moore szerint történelmi perspektívából megérte a véráldozatot.[3] Ilyen ítéleteket azonban még visszamenőleg sem könnyű meghozni, nemhogy a dolgok természetes folyamatában, azaz hogy előre. A bizonytalan kimenetelre alapozott erkölcsi ítélet csakis ingatag lehet, ám sajnos a politikusoknak minduntalan éppen ilyen ítéleteket kell hozniuk.
A politikai vezetők számos kérdésben kénytelenek haszonelvűen gondolkozni. Ha például egy duzzasztógát felépítéséről döntenek, azt kell mérlegelniük, több embernek fog-e használni, mint ártani. Próbálják mérlegre tenni a várható nyereséget és veszteséget, miközben természetesen súlyosabban esnek a latba a különböző befolyásos hatalmak szempontjai és saját karriercéljaik is. Ugyanilyen szempontok alapján lehet megítélni az erőszak alkalmazását is. A háborúk stratégái próbálnak az ellenségnek a lehető leghatékonyabb módokon kárt okozni, miközben lehetőleg tekintetbe veszik a civileknek okozott veszteségek lehetséges következményeit is. Amikor például az amerikai hadvezetés kiadta a parancsot Drezda lebombázására, tudta, hogy nagy tűzvész keletkezik majd és a civilek tízezrei fognak odaveszni. De ugyanakkor talán elrettenti a német főparancsnokságot, amely így hamarabb megadja magát, s ezzel nemcsak számos szövetséges, hanem németek életét is meg lehet menteni? Egy öngyilkos merénylet Tel-Avivban tucatnyi ártatlan zsidót fog megölni, melyre válaszul az izraeli hadsereg lecsap egy Jordán menti falura, és ugyancsak ártatlan palesztinokat tizedel meg, másfelől viszont újabb öngyilkos merénylőket toborozhat, megerősítheti a radikális palesztin frakciót a mérsékeltekkel szemben, s előmozdíthatja az Izrael elfoglalta palesztin területek visszaadását - valahogy így gondolkodnak azok, akik szerint a terrorakciók következménye teszi megbocsáthatóvá a civilek megölését.

Eredményesen vethető be a haszonelvűség a terrorizmus ellenében is. Még az olyan állami terror esetében is, amely egy demokratikus állam megerősítésére vagy éppen egy rossz kormányzat meggyengítésére irányul, az ellenzők azt mondhatják: ezzel inkább csak még több ellenséget lehet szerezni, s a bevetett erőket másutt több sikerrel lehetett volna alkalmazni. Így érvelnek például azok a palesztinok, akik ellenzik az öngyilkos merényleteket, de az antiterrorista háború ellenzői is.
A terrorizmusról folyó vita haszonelvű változata gyakran feszegeti az államhatalom növelésének erkölcsi fontosságát. Machiavelli jelentette ki, hogy az államhatalom növelésének célja szentesíti az erőszak alkalmazását olyanokkal szemben, akik ezt a hatalmat gyengítenék. Számára az államhatalom nem csupán öncél volt, hiszen az teszi lehetővé a közrendet és a társadalom erkölcsiségét. Akik egy adott állam hatalmának növekedését látnák szívesen, azok ma is követik Machiavelli gondolatmenetét. Támogatják az állami terrorizmust is, mint elkerülhetetlen rosszat a hosszú távú előnyök elérésének érdekében. Akik viszont ellenzik az államhatalom kiterjesztését, azok a csoportos terrorizmussal szemben elnézőbbek, mivel szerintük az egyes emberek így elszenvedett kára még mindig kevesebb, mint amennyit az erős állam okoz.

HÁROM ALAPESZME

A terrorizmusról folytatott vitákat a történelmi eszmék és az erkölcsi álláspontok egyaránt átszínezik. A terrorizmus magyarázatára szolgáló elméletekről gyakran kiderül, hogy a jelenkori történelem valamelyik alapfelfogásával függenek össze. Ha ezeket megismerjük, jobban megérthetjük a terrorizmus elleni háború kommentárjait is, de legalábbis némi betekintést nyerhetünk a terrorizmus kontextusaiba. Ezek az alapeszmék persze nemcsak emiatt érdekesek, hanem azért is, mert minden ingatagságuk ellenére sokszor ezek irányítják mind a terrorista akciók kitervelőit, mind az antiterrorista politika irányítóit.

A fejlődés zsákutcája

A leggyakrabban hangoztatott ilyen alapeszme szerint az emberiség fejlődése zsákutcába jutott: számos országban nem sikerült a nagyobb jólét útjára lépni egy világi, tudományra alapozott, demokratikus rendszerben sem. A felvetés két variációja általában két ellentétes értelmezést szül. A neokonzervatívok azt mondják, hogy a fejlődés útja elvileg minden ország előtt nyitva áll. Lám, Tajvan, Dél-Korea és Szingapúr egy-két emberöltő alatt termelékeny, viszonylag magas életszínvonalú, szabadpiaci társadalommá érett. Ahol ez nem sikerült, ott az a vezetés (vagy nép) a felelős, amely nem volt képes eltanulni a nyugattól a legújabb módszereket. Vegyük még hozzá ehhez a felszámolhatatlan korrupciót, valamely helytelen ideológiát, ősi helyi konfliktusokat, s máris megmagyarázható, miként maradhatott le valaki a globalizáció vonatáról. Akad olyan ország is, amely végképp megreked a fejlődésben, s kormányzata még a legelemibb funkciókat sem képes ellátni. A bekövetkező szegénység és politikai bizonytalanság aztán frusztrációkhoz vezet, változásért kiált, s ezzel beköszönt az erőszak és a terrorizmus, melynek kitűnő melegágya, hogy a városokban anarchia uralkodik, vidéken meg a kiskirályok.

NOAM CHOMSKY: A TERROR ES AZ IGAZSÁGOS VÁLASZ

Akik nem tudnak fölemelkedni arra a minimális erkölcsi szintre sem, hogy ami másokra érvényes, az rám is, azokat aligha lehet komolyan venni, amikor a jogos válaszról, helyesről és helytelenről, jóról és rosszról papolnak.
Vegyünk egy olyan esetet, amely messze nem szélsőséges, de nem is vitatható; legalábbis azok nem vitatják, akik legalább valamelyest figyelembe veszik a nemzetközi jogot és a szerződéses kötelezettségeket. Nicaragua bombázásáról van szó, amikor az Egyesült Államok figyelmen kívül hagyta a hágai nemzetközi bíróság felszólítását, hogy hagyjon föl "az erőszak törvénytelen alkalmazásával", és fizessen tetemes összegű kártérítést, majd a nemzetközi terrorista tevékenységet hivatalosan is kiterjesztette védtelen civil célpontokra is, s ezek után megvétózta a Biztonsági Tanács határozati

javaslatát, amely minden államot felszólított a nemzetközi jog betartására. Amerika az ENSZ-közgyűlésben egymaga (vagy talán egy-két szolgalelkű támogatóval együtt) szavazott az ilyen jellegű határozatok ellen. Az Egyesült Államok azon az alapon utasította el a hágai bíróság döntését, hogy más országok nem értenek vele egyet, ezért "fenn kell tartania azt a jogot, hogy elbírálja, vajon egyes konkrét esetekben alá kell-e vetnie magát Hágának avagy sem", valamint hogy "mi számít az *Egyesült Államok belügyének" -jelen esetben például a Nicaragua elleni terrorakciók - Nem is tudom elgondolni, mi lehetne jobb példa a hivatalosan megideologizált nemzetközi terrorizmusra...*
Szeretném fölidézni azokat az érveket, melyekkel Afganisztán brit és amerikai bombázását igyekeztek megindokolni. Nem azt firtatom, hogy volt-e értelme, hanem az erkölcsi jogalapot, már amennyiben az egyenlő elbírálás elvét alkalmazzuk. Christopher Greenwood (nemzetközi jogászprofesszor) szerint az Egyesült Államoknak joga van az "önvédelemre" azokkal szemben, "akik halált és pusztítást okoztak, vagy azzal fenyegetőztek", s mondta mindezt a hágai bíróság Nicaraguával kapcsolatos döntése ügyében. A paragrafus, amelyre ő hivatkozik, egyértelműbben vonatkozik Amerika Nicaragua elleni háborújára, mint a tálibokra vagy az Al-Kaidára, ezért ha ilyen alapon akarjuk igazolni az Afganisztán elleni amerikai légi és szárazföldi támadásokat, sokkal indokolhatóbb lett volna, ha Nicaragua intéz hasonló támadásokat az Egyesült Államok ellen...
Ugyanez áll a terrorizmusra adott megfelelő válaszról szóló árnyaltabb javaslatokra is. Michael Howard hadtörténész például azt javasolja, folytassanak "rendőri akciót az ENSZ égisze alatt... egy bűnszövetkezet ellen, melynek tagjait el kellene fogni és nemzetközi bíróság elé kellene állítani, ahol igazságos elbánásban lehetne részük, és ha bűnösnek találnák őket, megkapnák méltó büntetésüket." Ez idáig rendben is volna, ám elgondolhatatlan, hogy ugyanezt a javaslatot mindenkire alkalmazzák, aki megérdemelné... (Znet 2002. júl. 2., www.zmag.org)

Az újkonzervatívok szerint még a legfejlettebb gazdaságok és a legerősebb politikai és katonai hatalmak sem tudják visszafordítani vagy megoldani a modernizáció, a fejlődés csődjét. A legtöbb, amit tehetnek, az önvédelem: a veszélyes régiókat szemmel kell tartani, a terroristákra pedig azonnal lecsapni, mihelyt felütik a fejüket. Minden kormányzatnak - de elsősorban azoknak, amelyek az ilyen veszedelmes emberek gyűjtőhelyei - kötelessége keményen elbánni velük.
A modernizáció zsákutcájának baloldali változata szerint a modernizáció eszméje eleve hibás, mivel csupán a gazdag országoknak használ - a szegények kárára. A modernizáció egyes helyeken, így Afrika és a Közel-Kelet nagy részén, egyszerűen nem időszerű, és az ott uralkodó egyenlőtlenség, instabilitás és szegénység mindig is a terrorizmus jó táptalaja lesz. A gazdagoknak és hatalmasoknak a modernizáció eszméjét kellene átértelmezniük, s nem kellene sajnálniuk a pénzt és az erőfeszítést, hogy a legrászorultabb országokat és régiókat támogassák. Ez a politika csökkentené a terrorizmust tápláló dühöt és frusztrációt - mindemellett persze szükség lenne a határozott fellépésre a meglévő terrorista szervezetek ellen.
A fejlődés zsákutcájának elmélete azonban - bármilyen szomorú is ez a hívei számára - a terrorizmus számos esetére nem ad magyarázatot. Mit mondjunk a terrorizmusról a fejlődés olyan iskolapéldáiban, mint Japán *(Aum Sinrikjo)* vagy Nyugat-Németország (Vörös Hadsereg Frakció)? Vagy miért éppen Sri Lankán tombol az utóbbi években a szeparatista terrorizmus, nem pedig Malajziában? (A szerzőnek ez a példája kifejezetten rossz, mivel Malajzia gazdasági fejlettsége messze meghaladja a Sri Lankáét, még ha Amerikából nézve mindkettő egyformán a béka feneke alatt van is - a ford.) A Karib-tenger gazdasági nehézségekkel küszködő szigetországaiban vajon miért ritkább a terrorizmus, mint a szárazföldi Közép-Amerikában? Az persze kétségtelen, hogy a modernizáció útja rögös, de ezzel a terrorizmust nem lehet megmagyarázni - ez így túl átfogó és általános. Valójában csak akadályozza a megértést.

Kultúrák ütközése

Szokás a terrorizmus fő táptalajának tekinteni a kultúrák ütközését is - a kifejezés Samuel Huntington 1993-as cikke, majd azonos című 1996-os könyve nyomán terjedt el.

Eszerint a kommunizmus összeomlásával a világ polarizálódása az addigi politikai-ideológiai helyett immár kulturális jelleget öltött. E nézet hívei történelmi példákkal is élnek, miszerint ugyanilyen szembenállás volt a középkori Európában, amikor a muszlimok behatoltak Ibériába, s megpróbáltak tovább terjeszkedni francia földre is, vagy amikor a keresztes lovagok megpróbálták visszafoglalni Jeruzsálemet a muszlimoktól. De nem is annyira a múlt foglalkoztatja őket, hanem a jövő: “A jövőben főként a Nyugat arroganciája, az iszlám türelmetlenség és a kínai agresszivitás okozhat konfliktusokat" - állítja Huntington. Az elmélet nyíltan nyugati szemszögből fogalmazódik meg, és a politika befolyásolását célozza. Lényege az, hogy a nyugatiak visszatérő konfliktusokra számíthatnak az iszlámmal, illetve az ázsiai politikai hatalmakkal szemben. Nincs az a modernizáció, melynek során “ők" olyanná válhatnának, mint “mi" vagyunk, és úgysem fogják átvenni azokat az alapértékeket, amelyeket mi egyetemesnek tartunk.[4]
Elfogadhatjuk éppen, hogy korunkban szó van a kultúrák ütközéséről is, csakhogy ez sem ad magyarázatot arra a számtalan okra, amelyből a terrorizmus ered. Kétségtelen, hogy a kulturális különbségek gyakran válnak konfliktusok forrásaivá, de nem gyakrabban, mint az olyan természeti erőforrások, mint a kőolaj, a víz és a termőföld. Ezenfelül az emberek a kultúrájuktól teljesen függetlenül érzékenyek lehetnek arra, ha a hazájukban a hatalom korrupt kezekben összpontosul, s megvonja tőlük az alapvető emberi jogokat. A Huntington emlegette nagy kultúrákon belül számos ellentét feszül, hogy csupán a nemzetiségeket említsük. És akkor még nem is beszéltünk a kultúrákon belüli növekvő különbségről az egyes társadalmi rétegek jövedelme között, ami továbbra is ébren tartja a jobb- és baloldali mozgalmakat. A legutóbbi idők terrorista akciói közül soknak semmi elképzelhető köze nem lehet a kultúrák ütközéséhez: vegyük csak az európai szélsőbal akcióit, a baszkokat Spanyolországban, a kurdokat Törökországban, a Fényes Ösvény forradalmárait Peruban, vagy éppen az abortusz harcos ellenzőit az Egyesült Államokban. A kultúrák ütközésének elmélete tehát - más merész általánosításokhoz hasonlóan - nem ad kielégítő magyarázatot a terrorizmusra.

Elsődleges és másodlagos terrorizmus

A harmadik átfogó eszmét Edward Herman és Gerry O'Sullivan fejtette ki *“The Terrorism Industry"* című művében, mely inkább az állami terrorizmust helyezi előtérbe, míg a csoportosat elhanyagolja.[5] Megpróbálja a terrorizmus problematikáját tágabb történelmi kontextusba helyezni: eszerint az “elsődleges terrorizmus" a Nyugat imperialista terjeszkedése volt, amely gazdasági és politikai domináns helyzetében ma is tovább él. Ez váltotta ki aztán a “másodlagos terrorizmust" az elsődleges igazságtalanságaira adott válaszként. Ez az elemzés nem próbálja mentegetni a másodlagos terrorizmust, de a történelmi felelősséget egyértelműen az elődleges terrorizmus nyugati elkövetőinek tulajdonítja. A terrorizmus fő előidézője eszerint a nyugati civilizáció terjeszkedése, majd törekvése a gazdasági és politikai hegemónia megőrzésére. Ebből a nézőpontból jogosnak tűnnek az elmaradott világ népi mozgalmainak azok a gyakran hangoztatott érvei, miszerint a gyarmati uralmat felszámoló politikai egyezmények igazságtalanok voltak, és hogy a felszabadulás utáni kormányzatok is elsősorban a nyugati gazdasági és politikai érdekeket szolgálják. A végkövetkeztetés az, hogy a nyugat igazságtalanságainak kiküszöbölése meg fogja szüntetni a terrorizmus fő okát.
Ez a nézet kétségtelenül ráirányítja a figyelmet a jelenkori történelemnek arra a vonulatára, amelyről a terrorizmus szakírói rendre megfeledkeznek: a nyugati gyarmatosító törekvések eredendő, olykor egészen szélsőséges erőszakosságára, s hogy a visszavonult gyarmatosítók sem éppen erőszakmentesen próbálják megőrizni befolyásukat. Az elmélet alapjául főként azok az esetek szolgálnak, amikor az Egyesült Államok terrorista eszközökhöz folyamodott, így a nicaraguai kikötők elaknásításakor, ám figyelmen kívül hagyja a terrorista akciók és csoportok okainak rendkívül széles palettáját a második világháború óta. Ez sem ad magyarázatot az ETA spanyolországi vagy a Vörös Brigádok olaszországi tevékenységére, amikor pedig a latin-amerikai, ázsiai és afrikai terrorizmus okait firtatja, akkor is feltűnően Európa- és Amerika-centrikus. Az állami terrorizmusért Brazíliában, Argentinában, Chilében és Indonéziában egyaránt az Egyesült Államokat teszi felelőssé. De vajon a helyi kormányzatok ártatlanok voltak-e mindebben?

Ott is, ahol az Egyesült Államok nem lépett föl az állami terrorizmussal szemben, és ott is, ahol pénzzel és kiképzéssel támogatta az ilyesmiben a helyi biztonsági szolgálatot, mindenképpen maradt valamennyi önálló hatalma és döntési joga az úgynevezett "bábkormányoknak" is. Ahol pedig támogatott, de "bábnak" semmiképpen sem nevezhető kormány van hatalmon, mint például Mianmarban vagy Zimbabwében, ott annak a döntésén múlik, vajon él-e az állami terrorizmus eszközeivel. Igaz, hogy a legtöbb volt gyarmat és domínium zsarnoki kormányzatot és súlyos gazdasági és politikai nehézségeket örökölt a gyarmati időkből, a terrorizmus a többségükre mégsem jellemző, miként a csoportos terrorizmust sem lehet automatikus összefüggésbe hozni a gyarmatosítók erőszakosságával és igazságtalanságával. Végső soron tehát az elsődleges és másodlagos terrorizmus elmélete sem ad kielégítő magyarázatot az egész jelenségre. Sok esetet jól megmagyaráz ugyan, de általánosan nem alkalmazható.
A fentieknél kevésbé egyetemes érvényű, ezért a gyakorlatban meggyőzőbben alkalmazható magyarázat a nyugat tetteire adott terrorista válaszra, de még az állami terrorizmus keletkezésére is az az elmélet, amelyre a harmadik fejezetben már utaltam, és amelyet a terrorológusok gondosan kerülnek: a bumeránghatásé. Ezt a szót a CIA is főként belső használatra tartogatja az egyes akciók nemkívánatos következményeinek jellemzésére. A legkirívóbb példa az, hogy az Egyesült Államok eleinte támogatta Szaddam Huszein rendszerét, mint Irán ellensúlyozóját, csakhogy az iraki diktátor a maga megnövekedett hatalmát később a hazai kurdok, majd Kuvait ellen fordította. Hasonlóképpen segítette az Egyesült Államok a tálibokat is a pakisztáni titkosszolgálaton keresztül (és talán közvetlenebbül is) Afganisztán szovjet megszállóival szemben, ők pedig először remekül helytálltak, aztán az agresszor elvonultával tapasztalataikat átadták az Al-Kaidának és más iszlám terrorista szervezeteknek. A "bumeráng" mindkét esetben az amerikai érdekekre csapott vissza.[6]

A TÖRTÉNELMI-ERKÖLCSI VITA FURCSASÁGAI

A fentebb vázolt mindhárom elmélet történelmi perspektívában próbálja elhelyezni a terrorizmus nagyon is mai problematikáját. Egyaránt meglévő előítéletekre alapoz, s megpróbál pofonegyszerű magyarázatot adni a bonyolult kérdésre. Fő célkitűzése az, hogy a világ közvéleménye egy történelmi és erkölcsi magyarázat birtokában rábólintson egy politikai álláspontra. Fogyatékossága viszont, hogy nem visz közelebb a terrorizmus megértéséhez.
A fejlődés zsákutcájának újkonzervatív eszméje azt sugallja, hogy a nyugati politika nem sok hasznát veheti "az idő rostáján kihullott" országoknak. Utalt erre Bush elnök is 2000-es választási kampánya során, amikor azt felelte az Afrikának nyújtandó segítségről föltett kérdésre: - Nem hiszek abban, hogy érdemes lenne nemzetépítő missziókban részt vennünk.[7] - Amikor pedig az ilyen "kihullott" országokat mégiscsak tudomásul kell venni, mivel a terrorizmus melegágyai, akkor a lehetséges fellépés vagy katonai, vagy a terrorizmust imitáló antiterrorizmus. Ebben az esetben ismét csak egy nagy igénnyel fellépő történelmi elmélet korlátozza a konkrét cselekvésre irányuló gondolatokat.
Sokkal zavarba ejtőbb azonban a fejlődés zsákutcájának alapgondolata. Valóban lehetséges-e, hogy maga a modernizáció - még annak látszólag sikeres változata is - olyasfajta elégedetlenséget szül, amelyből terrorizmus sarjadhat? A nyugati és japán terroristák közül sokan viszonylag kiváltságos szülők gyermekei, akiket a modernizációnak tulajdonított egyenlőtlenségek és igazságtalanságok irritálnak. Azt róják föl az ipari kapitalizmus kultúrájának, hogy hiányzik belőle az értelem és az erkölcs. A piaci társadalom hétköznapi céljain túlmutató utat keresnek, s így tévednek a terrorizmus ösvényére. Nem lehetséges-e, hogy a piaci társadalom elitjének nyers hatalma mindig is irritálni fogja a kereső, idealista fiatalokat, s közülük néhányat olyan politikai útra taszít, amely ígéretesebbnek tűnik annál, amit a társadalom kínálni tud?
A "kultúrák ütközése" elméletének egyes kritikusai rámutattak, hogy ez a fajta érvelés akár önbeteljesítő jóslattá is válhat. Vegyük csak a muszlim világ dühödt reakcióját, amikor Bush elnök "keresztes hadjáratot" hirdetett a terrorizmus ellen: ha más nem, ez bizonyára felélesztette az ősi keresztény-iszlám ellentétet. Bush később kerülte is ezt a kifejezést, sőt ismételten tagadta, hogy az iszlám bármilyen értelemben ellenség lenne. Csakhogy amit mondott, azt már nem lehet visszaszívni, mivel az Egyesült Államok közel-keleti akcióira továbbra is, önkéntelenül is alkalmazható.

A moralizálás általában is beszűkítheti a politika lehetőségeit, és megnehezítheti a diplomácia dolgát. Arra mindenki felkapja a fejét, ha egy egész nemzetet vagy vallást minősítenek gonosznak. Az sem túl népszerű, ha egy kormányzat monopóliumot vindikál magának az emberi jogok meghatározására, elbírálására és megvédelmezésére. A haszonelvű moralizálásnak pedig megvan ugyan az a haszna, hogy a gondolkodó embert a konkrétumok figyelembevételére kényszeríti, de ez éppen hogy nagyon zavaró lehet olyasvalakinek a számára, aki kategorikus erkölcsi parancsokba vagy egy adott erkölcsi közösségbe kapaszkodik.
Egy-egy terrorista támadás után az áldozatok és hozzátartozóik általában úgy reagálnak, mint akiket súlyos igazságtalanság ért. Szeretnék, ha ezt az igazságtalanságot mások is elismernék, és együtt éreznének velük. Az nem áll érdekükben, hogy az akcióhoz vezető sérelmeket, motívumokat és összefüggéseket felkutassák. Sokan már azt is zokon veszik, ha mások ilyesmit firtatnak. A szeptember 11-i merényletek után azokat az amerikaiakat, akik megkérdőjelezték a hivatalos amerikai válasz valódi hatékonyságát, Amerika-ellenesnek, kis híján hazaárulónak kiáltották ki még akkor is, ha egyértelműen elítélték magát az akciót. Pedig annak, aki nincs közvetlenül érintve, természetes ösztöne, hogy megpróbálja megérteni az elrettentő támadások okait és összefüggéseit. Szeptember 11. után számos európai kommentátor is ezt tette, ami ismét csak sok amerikait felháborított.

ILYENEK AZ AMERIKAIAK?

Az Amerika-ellenesség az a fajta előítélet, amely bizonyítékokat gyűjt egy eleve meglévő következtetéshez. Az Amerika-ellenes számára a közönséges amerikai nem lehet pusztán egyszerű, hétköznapi ember. De főképpen nem lehet áldozat, mert ezt a státust mások, másutt már kisajátították maguknak. Az amerikaiak és a "Nyugat" már nem is emberi — ők (bin Laden szavaival) Amerika "létfontosságú szerveinek" puszta molekulái. Más országokban minden "kontextus-függő": ha mások (a Vörös Khmerek vagy bin Laden) tömeggyilkosságokat követnek el, azt persze "kontextusba kell helyezni". Az amerikai politikának az Amerika-gyűlölő szemében nincs semmilyen "kontextusa" - csak úgy van.
(Todd Gitlin: "The ordinariness of American feelings", 2001. okt. 10., http://www.opendemocracy.net)

Az eltérő érvelések igen heves vitákhoz vezettek a terrorista támadások alapvető okairól. Amerika vagy a nyugati erkölcsi közösség feltétlen védelmezői számára mindez azt jelentette, hogy megpróbálják fehérre festeni az ördögöt.
Amerika vezetői, akik a "terrorizmus elleni háború" során kész tényként kezelik azoknak az egyértelmű "gonoszságát", akiket terroristának minősítenek, a maguk akcióit haszonelvű szempontok alapján ítélik meg. Aki például védelmére kel Afganisztán amerikai bombázásának, az elismeri, hogy sok ártatlan ember esett áldozatul, de aztán rámutat a hadműveletek áldásos következményeire: lám, Afganisztánban ma már iskolába járhatnak a lányok is, a gyerekek kapnak védőoltást, és az éhezők élelmiszersegélyt kapnak. Hangsúlyozzák azt is, hogy Amerika mindig is igyekezett a minimumra csökkenteni a civil áldozatok számát, s amennyi mégis volt, az megérte, mivel ma több afgán él szabadabban és jobban, mint ha a bombázás elmaradt volna.
Igen tanulságos, amit a "bombázópárt" bírálói mondanak erre. Szerintük sokkal több volt a civil áldozat, mint amennyit az USA hivatalosan elismer, s az országban ma is komoly veszélyt jelentenek a fel nem robbant bombák és aknák. Azt is hangoztatják, hogy az új kormányzat nem stabil, s az erőszakoskodó kiskirályok hatalmát meghagyta. Nem javult olyan nagyon sokat a nők helyzete sem. Általában elharapózott Afganisztánban a törvénytelenség és a bűnözés. Ismét szüretelik a mákot, így ismét beindult a heroin exportja, amiből végső soron terroristákat finanszíroznak Közép-Ázsiában és másutt.
Az ilyesfajta vita olyan ügyekről folyik, melyekre nem ártana előbb fényt deríteni, s csak aztán megítélni Amerika eddigi afganisztáni politikáját és a további lehetőségeket. Csakhogy erről általában szó sincs, egyszerűen mindkét fél mondja a magáét, s közben a számára rokonszenves fél által alkalmazott erőszakot haszonelvű, az ellenfélét pedig általános erkölcsi szempontok szerint ítéli meg.
Ha valaki jó politikai döntéseket szeretne hozni, amelyek minimálisra csökkentik a káros

következmények veszélyét, akkor mindenesetre nem ártana tisztázni a kontextusokat és az indítékokat. Amennyiben a terrorizmus olyan társadalmi folyamatok terméke, amelyek kielemezhetők, akkor ha meg akarjuk szabadítani tőle a világot, vagy legalábbis csökkenteni akarjuk a veszélyét, nyilvánvalóan meg kell vizsgálni az összefüggéseket és okokat. Egyes politikusok és kommentátorok a tettesek megölésének vagy egyéb megbüntetésének zsigeri reakcióját támogatják, aki azonban a megfontoltabb válaszlépések híve, az gondolkodik is, nemcsak érez. Mérlegre teszi minden lehetséges ellenlépés várható következményeit, és csak azután cselekszik. Szeptember 11. után nem éppen ez történt az Egyesült Államokban. Az okok és a következmények firtatását rossz szemmel nézték - legalábbis a nyilvánosság előtt. A legtöbb politikus és kommentátor azonnal kész volt a magyarázattal: az Al-Kaida, Oszama bin Laden és a tálibok a Gonosz útjára léptek, ezért meg kell őket semmisíteni. Azok az afgán frakciók, amelyek vállvetve harcoltak az amerikaiakkal, és tőlük tanulták el az ellenséggel való alkudozás művészetét, egyszeriben erkölcsi nulláknak minősültek. A haszonelvű gondolkodás azonban föltenné a kérdést, vajon miért folyamodott terrorizmushoz az ellenség, és vajon miként lehetne letéríteni erről az útról. Az elemzőnek mellőznie kell a szimpla moralizálást. Kérdéseket kell föltenni a terrorizmus történetéről, szervezetéről, vezetőiről és társadalmi hátteréről. Ez vezethet el ahhoz, hogy ne pusztán pálcát törjünk a terrorizmus fölött, hanem társadalmi jelenségként kezeljük, amelyet meg kellene érteni. Ez ma katonák, politikai elemzők és társadalomtudósok felségterülete, akik együtt alkotják a “terrorológusok" új kasztját. Hivatalaikban és intézeteikben már egész seregnyi információt gyűjtöttek össze és elemeztek, s mint az a következő fejezetből kiderül, már egész sor értelmes következtetésre jutottak.

1. R. G. Frey és Christopher Morris: Violench, Terrorism, and justice, Cambridge University Press, 1991.
2. Franz Fanon: The Wretched of the Earth, New York, Grove Press, 1963.
3. Barrington Moore: Social Origins of Dictatorship and Democracy: Lord and Peasant in the Making of the Modern World, Boston, Beacon Press, ! 966.
4.Id. Robert Kaplan: “Looking the World in the Eye", Atlantic Monthly, 2001. Dec.
5. Edward Herman és Gerry O'Sullivan: The Terrorism Industry: The Experts and institutions That Shape Our View of Terror, New York, Pantheon Books, 1989. A könyv leghasznosabb része az államterrorizmus eseteinek részletes felsorolása az amerikai kormány szerepének taglalásával együtt, illetve a terrorizmusra szakosodott kutatóintézetek terjedelmes listája.
6. Chalmers Johnson: Blowback: The Costs and Consequences of American Empire, New York, Henry olt, 2000.
7. Elhangzott a Wake Frest Egyetemen, 2000. okt. 11én.

5. HÁBORÚ ÉS POLITIKA KÖZÖTT

A terrorizmus elleni háború nem foglalkozik a jelenség politikai szempontjaival, s a politika helyébe a hadviselést állítja. A kormányok ellenzik a politikai kezelésmódot és leszűkítik a politikai vita körét. Megfelelőbb válasz lenne a terrorizmusra, ha bűncselekményként kezelnék, és így lépnének föl ellene, ugyanakkor támogatnák a demokratikus fellépést azokban a létfontosságú

anyagi és kulturális ügyekben, amelyek kreatív politikai figyelmet érdemelnek.

A világ nagyobbik része felfigyelt az észak és dél között már évtizedek óta fennálló, globális gazdasági egyenlőtlenségre. Mióta azonban a Szovjetunió megszűnt létezni, Oroszország katonai ereje pedig jelentősen csökkent, Amerikában a döntéshozókat egy másik egyenlőtlenség foglalkoztatja inkább: az, hogy katonailag egyetlen ország sem ingathatja meg az USA fennsőbbségét. Számos elemző vizsgálja ennek a körülménynek a lehetséges következményeit. Szinte mindent megkérdőjeleznek az Egyesült Államok kiépített katonai rendszerében: a kiképzést, a tankok és egyéb harci eszközök számát, a fegyvernemi felosztást, a szervezeti egységek nagyságát és típusát, a kommunikációs rendszert. De ennél is fontosabb, hogy elméletet alkottak az újfajta hadviselésről, amit “aszimmetrikus" vagy “negyedik generációs" hadviselésnek kereszteltek el.
Az elmélet újfajta ellenségre irányítja rá a figyelmet, amely egyetlen államhoz sem köthető, s nem hagyományos katonai fegyverekkel és taktikával él. Ez az ellenség maga a terrorizmus. Valamennyi ipari nagyhatalom hadserege jóval erősebb bármelyik terrorista csoportnál, azok katonailag nem győzhetik le őket, viszont számottevő kárt tehetnek gazdasági és politikai rendszerükben. A fejlett országokban az energiaellátás, a pénzügyi hálózat, az információs rendszer, a nagyvárosok és a nemzeti büszkeség jelképei egyaránt igen sebezhetőek. Ezeknek elpusztítása vagy megrongálása ugyan nem ér fel egy katonai vereséggel, viszont kizökkenti medréből a gazdaságot, megnyirbálja az éppen uralmon lévő kormány tekintélyét, s korlátozza gazdasági és kulturális befolyásának világméretű kiterjesztését. A nagyhatalmak kormányzatai ezért próbálják valamiképpen csökkenteni a terrorizmus kockázatát. A kérdés csak az, hogyan.
Az aszimmetrikus hadviselés teoretikusai egy új katonai felfogásban keresik a választ, ám ha alaposabban szemügyre vesszük okoskodásukat, kirajzolódik egy másfajta lehetőség is.
Az elemzések túlmutatnak a katonai egyensúly kérdésén, s tekintetbe veszik a világ teljes társadalmi és politikai palettáját. Alapgondolatuk a fejlődésnek az a zsákutcája, amelyet az előző fejezetben tárgyaltam. A tétel lényege a következő: világunkban, melyet a szélsőséges gazdasági egyenlőtlenség és a gyors társadalmi változások jellemeznek, a kulturális súrlódások olyan vallási és politikai mozgalmak keletkezéséhez vezethetnek, amelyek olykor a terrorizmus útjára lépnek. Ezek a mozgalmak kikezdik, olykor meg is ingatják a gyengébb államok integritását és stabilitását.
Egyes mozgalmaknak kifejezetten helyi jellegű célkitűzéseik vannak, mint például az adott régió politikai függetlensége. Még az olyan nemzeti jellegű mozgalmak tevékenysége is, mint amilyen a Tamil Tigriseké, korlátozódhat egy bizonyos régióra vagy országra. Másoké átlépi az országhatárokat: a Fekete Szeptember szervezet például 1972-ben Münchenben meggyilkolta az izraeli olimpiai csapat 11 tagját, hogy bebörtönzött elvtársait kiszabadítsa, s ezzel mozdítsa elő Palesztina ügyét. A nemzetközi szervezetek, élükön az Al-Kaidával, a helyi konfliktusokból merítik energiájukat, de nem csak egy országban működnek, s céljaik sem egyetlen államhoz kötődnek. A gazdag észak stratégái az ilyenektől tartanak leginkább. Az Al-Kaida újfajta iszlám egységfrontot akar megteremteni, másfajta politikai ellenőrzést akar az olajban gazdag Közel-Keleten, s korlátozni szeretné az iparosodott észak, elsősorban az Egyesült Államok hatalmát.
Az a társadalmi egyenlőtlenség, amely a stratégákat leginkább izgatja, a szegényebb Dél olyan metropolisaiban koncentrálódik leginkább, mint Dzsakarta vagy Karacsi, valamint az olyan törvényen kívüli zónákban, mint Kasmír, vagy Argentína-Brazília-Paraguay hármas határvidéke, sőt egész országokban is, mint Libanon vagy Szomália, melyekre a (külföldről finanszírozott) belső konfliktus a jellemző. Az ilyen területeken sok a fiatal munkanélküli, és gyenge a központi irányítás, ezért a terrorista szervezeteknek bőven van lehetőségük az utánpótlás felkutatására és kiképzésére. Az illegális fegyver- és drogkereskedelem pedig biztosítja az anyagi eszközöket mind a bel-, mind a külföldi akcióikhoz.
Katonai szempontból - miként a stratégák megállapítják - a nagy fejlett demokráciákat éppen a legnagyobb erényeik teszik sebezhetővé a nemzetközi terrorizmussal szemben. A terroristák egyaránt visszaélhetnek az információk nyilvánosságával, a mozgás, a kommunikáció, az oktatás és a vásárlás szabadságával, vagyis a nyugati világ pozitívumaival. Mohamed Atta, a szeptember 11-i terrorakció állítólagos vezetője például szabadon szervezkedett Hamburgban. Amerika sem zárkózott el az elől, hogy repülni

tanítsa leendő merénylőit. Jó, hogy vannak szabadságjogok, de az antiterrorista küzdelemben ezek jelentős fejfájást is okozhatnak.
A stratégák azt is vallják, hogy az Egyesült Államok és más fejlett országok technikai és politikai fejlettsége nemcsak hatalmat jelent, hanem sebezhetőséget is. Az információ, kommunikáció, pénz- és energiaügy magas szinten integrált, központosított rendszerét lehetetlen megvédeni az ellenük irányuló támadásokkal szemben. A WTC-t is nyilván azért rombolták le, mert a pénzügyi információ, kommunikáció és tranzakciók óriási méretű központja volt. Meglehet, hogy a támadók az egész amerikai rendszer összeomlását remélték a merénylettől.
A technika fejlődése is új lehetőségeket ad a terroristák kezébe. A mobiltelefon és az internet egyaránt megkönnyíti a határokon átnyúló kommunikációt. Ma már mindenfajta információ beszerzésére, tárolására, továbbítására, rejtjelezésére és rendszerbe szervezésére rendelkezésre állnak számítógépes programok, miként olyan szimulátorok is, melyeknek segítségével meg lehet tanulni repülni. Az újfajta robbanóanyagokat könnyebb szállítani, kezelni és felrobbantani. A terroristák ráadásul egyre több sebezhető pontot találhatnak azokban a társadalmakban, amelyeknek ártani szeretnének. A terrorológusok szerint az utóbbi néhány évben egyre hatékonyabbá váltak a terrorista akciók. Már szeptember 11. előtt nőtt a merényletek áldozatainak átlagos száma, miközben a merényletek gyakorisága csökkent.

CIVIL CÉLPONTOK A LISTA ÉLÉN

A terrorista támadások célpontjainak jellege kevesebbet változik évről évre, mint a támadások színhelyei.

A stratégák hangsúlyozzák, hogy a legnagyobb veszély akkor fenyeget, ha NBC (nukleáris, biológiai és vegyi) fegyverek is terroristák kezébe kerülhetnek, hiszen ezekkel metropolisokban vagy egész régiókban is kárt tennének. Egyes hírek szerint az Al-Kaida vezetői próbáltak is szert tenni vegyi és biológiai fegyverekre, sőt nukleárisak iránt is érdeklődtek. Fontolóra vették, hogy bombákkal megrakott repülőgéppel repülnek bele egy atomreaktorba. Japánban az Aum Sinrikjó nemcsak szert tett szaringázra, hanem be is vetette azt a tokiói földalattin, csak szerencsére nem értettek hozzá, hogyan kell irányítani egy ilyen gáztámadást; de annak így is hat halálos áldozata volt. A globalizáció számos vonása: az egyre több lehetőség a nemzetközi utazásra, az információk begyűjtésére és mindenféle technikai szakismeret elsajátítására ma már megnehezíti, hogy az NBC-fegyverek használatát továbbra is csak a nagyhatalmakra korlátozzák.
Az aszimmetrikus hadviselés teoretikusai szerint a terrorizmus a harcászat egyik klasszikus alapelvére támaszkodik: azt fordítsd a magad hasznára, amiben az ellenséged erőssége rejlik! Ezt tették a terroristák, amikor az ellenség repülőgépeit öngyilkos merényletre használták föl, vagy az ellenség műtrágyájának felhasználásával gyártottak bombát: a pusztítás szolgálatába állították azt, amit eredetileg a társadalom javára szántak. Eredetileg még a hagyományos terrorista fegyvereket: a géppisztolyokat és a bombákat is ellenségeik: a fejlett társadalmak találták fel. A terrorizmus akkor lehet sikeres, ha a célba vett társadalom természetes energiáját eltereli széles körű pánik keltésével, valamint azzal, hogy olyan reakciókat provokál ki a kormányzatból, melyek sértik a nép érzékenységét, s ezzel végső soron a terrorizmus ügyét erősítik.
A jövőt elemezve a stratégák arra számítanak, hogy egyre több gazdaságilag és kulturálisan megosztott, központi irányítástól mentes zóna jön létre a világ szegényebbik felén, s a terrorista szervezeteknek egyre kevésbé lesz szükségük valamely állam anyagi támogatására. Egyre fejlettebb nemzetközi szervezeteket hozhatnak létre, melyek ugyanakkor független helyi sejtekre épülnek. Egyre pusztítóbb fegyverekre tesznek szert, s ezeket egyre gyakrabban vetik majd be kiemelt stratégiai célpontok ellen. Egyre inkább igénybe vehetik a tömegtájékoztatást is annak érdekében, hogy félelmet, pánikot és káoszt keltsenek. Az így kirajzolódó összkép meglehetősen nyomasztó, különösen ha még hozzávesszük az AIDS terjedését Afrikában és Ázsiában, a népesség túlszaporodását több régióban, az egyre mélyülő gazdasági szakadékot egyes országokon belül, illetve közöttük; az egyre gyakoribb áradásokat és szárazságokat, újabb túlburjánzó megapoliszok keletkezését, az illegális fegyver- és drogkereskedelem

további terjeszkedését, a világcégek egyre nagyobb hajlandóságát arra, hogy válogatás nélkül üzleteljenek bárkivel, akinek van pénze, az ivóvíz- és energiakészletek csökkenését és az ismétlődő gazdasági válságokat. Még a legfejlettebb felderítéssel, legjobban kiképzett katonákkal és legmozgékonyabb felszereléssel rendelkező hadsereg sem vághat rendet a ránk váró káoszban. Ha mindezt tekintetbe vesszük, még indokoltnak is tűnhet a legradikálisabb amerikai vezetők, Donald Rumsfeld hadügyminiszter és Dick Cheney alelnök örökös felhívása az állandó háború állapotára.

EGY MÁSIK ÉRTELMEZÉS

Szerencsére azonban másféle következtetéseket is le lehet vonni az aszimmetrikus hadviselés elméletéből. Kezdjük azzal, hogy a stratégák adottságként, természeti tényként kezelik földgolyónk aszimmetrikus fejlődését - az a feladatuk, hogy katonai megoldást találjanak erre. Csakhogy az egyenlőtlen feltételek, melyekre hivatkoznak, korántsem voltak elkerülhetetlenek és nem is természeti törvényszerűségek, hanem éppen azon országok politikájának a következményei, amelyek a leginkább tartanak a terrorizmustól. Az aszimmetrikus hadviselés elmélete szerint egyre inkább összemosódik a különbség front és hátország, katona és civil, hadviselés és politika között, amiből persze az ellenség fogalmának kitágítása következik. Az új stratégia arra irányul, miként lehet kisebb csoportokat vagy akár egyéneket a világ bármely pontján megtalálni és megsemmisíteni. Az USA leginkább a hírszerzés tökéletesítésén fáradozik. Az újfajta hadviselésre jó példa az a távirányított repülőgép, amely állítólag megölte az Al-Kaida egyik körözött tagját és négy társát Jemenben, 2002 novemberében. A katonai célpontok köre bővül, s az eddiginél is nagyobb mozgékonyságot igyekeznek megvalósítani. Ezzel egyidejűleg a hátországnak meg kell békélnie az ellenőrzés új módszereivel, s egyfajta állandó készültségben kell élnie. A katonai gondolkodás egyre inkább be akar türemkedni a politikába.
Néhány más elemző egészen másképp látja az összképet és egészen másfajta következtetéseket von le:
“Ha ezek vagy ezekhez hasonló tényezők valóban konfliktushoz vezetnek, akkor a megoldást is ezen a téren kell keresni, tehát a gazdaság, a diplomácia, a törvény végrehajtása terén. A katonai erőnek csak másodlagos szerepe lehet, és olyan problémákra kell szorítkoznia, melyeket semmiképpen sem lehet másképpen megoldani. Átfogó stratégiát kell kidolgozni annak biztosítására, hogy a katonai (tehát szükségképpen destruktív) akciók összhangban álljanak általános céljainkkal, s ne váltsanak ki olyan bumeránghatást, amely semmivé teheti az esetleges taktikai sikerek értékét. A technika persze fontos, és kínál bizonyos lehetőségeket, csakhogy a technika hiányosságaival aligha magyarázhatók meg negyedik generációs hadviselésünk nem éppen fényes eredményei."
Két tényezőt szeretnék kiemelni. Az egyik az, hogy a terrorizmus jelenleg elterjedt válfaját katonailag nem lehet legyőzni. Mivel nem valamely állam pénzeli, ezért a hagyományos hadviseléssel szemben viszonylag immunis. Ráadásul mivel olyan ügyeket képvisel, melyeknek egyre több a hívük, a katonai akciók politikai bumeránghatást válthatnak ki. A terrorizmus elleni háborút nem lehet katonai értelemben “megvívni", még kevésbé “megnyerni".
A másik igen fontos körülmény: azokat a feltételeket, amelyek elősegítik a terrorizmus kialakulását, s olyan nehezen legyőzhető ellenséggé teszik, meg lehet változtatni diplomáciai, gazdasági és politikai módszerekkel is. Alapos okunk van arra, hogy a terrorizmust ne katonai, hanem gazdasági, társadalmi és politikai problémaként kezeljük. Globális szinten ez annyit jelent, hogy először is magát a fejlődést kellene kivezetni a zsákutcából.
Az aszimmetrikus hadviselés elméletének másfajta értelmezéséhez illeszkedik az is, hogy a legtöbb elemzés eltúlozza a veszélyt, amelyet a terrorizmus a nagy ipari országokra nézve jelent. Az igazság az, hogy a pénzvilág igen könnyen magához tért a WTC elpusztulása miatti sokkból, ami azt bizonyítja, hogy a rendszer nem is annyira

sebezhető. Sri Lanka gazdasága sem rendült meg, amikor az LTTE bombamerényletet követett el az ország központi bankja ellen. Kolumbiában, a Perzsa-öbölben és Izraelben sem volt különösebben katasztrofális következményük az olajvezetékek, tartályhajók és üzemanyagraktárak elleni merényleteknek.
Azt is szeretném hangsúlyozni, milyen félrevezető egy kalap alá venni az NBC-t mint “tömegpusztító fegyverzetet". A nukleáris, a biológiai és a vegyi fegyverek meglehetősen különböző veszélyeket hordoznak magukban. A legelső kategória egyértelműen a legveszedelmesebb, ugyanakkor a legvalószínűtlenebb, hogy terroristák valaha is élnének vele. Azt éppen el lehet képzelni, hogy be akarnának vetni vegyi fegyvereket, csakhogy ezeknek a hatását igen nehéz irányítani, épp ezért csak bizonyos körülmények között alkalmazhatók. A biológiai fegyvereknél ez viszonylag könnyebb, viszont ezek általában veszélyeztetnék azoknak a testi épségét is, akiken a terroristák segíteni akarnak. Elvileg persze nem lehet kizárni egy-egy igen pusztító merénylet lehetőségét sem, de az olyan katasztrófák is, mint a bhopali vegyi művek 1984-es szivárgása (amely több százezer sebesült, 4 ezer halálos áldozat) vagy az AIDS járványszerű terjedése Botswanában (ahol a felnőtt lakosságnak már több mint egyharmada fertőzött) igazolják, hogy még egy szegény ország is megbirkózhat a vegyi vagy biológiai katasztrófákkal.
A terrorizmus célpontjainak és fegyvereinek szimbolikája és pszichés hatása talán még fontosabb is a gazdasági következményeknél. Ha a fejlett társadalom nagyobb repülőgépeket, nagyobb toronyházakat és nagyobb stadionokat épít magának, akkor ezzel több és jobb szimbólikus célpontot kínál a terroristáknak. A vegyi, biológiai vagy “házilag" gyártott nukleáris fegyverek bevetésének is elsősorban politikai és elrettentő hatásuk lehet - ami persze nem kerülte el a manapság oly divatos katasztrófafilmek készítőinek figyelmét sem. Talán még ők is adtak tippeket egyes akciókhoz - a mai világban már nem mindig lehet tudni, hogy a művészet utánozza-e a valóságot, vagy fordítva.

A TERRORIZMUS HELYHEZ KÖTÖTTSÉGE

Ha alaposan szemügyre vesszük napjaink terrorizmusát, nem lehet észre nem venni annak politikai jellegét. Mindenfajta terrornak van valami helyi eredete. Még az olyan nemzetközi szervezetek is, mint az Al-Kaida és a Hezbollah, egy körülhatárolt régióban jöttek létre az ott elszenvedett sérelmek miatt. Igaz, az olyan hírhedett terroristák, mint Abu Nidal vagy Carlos, a Sakál jó pénzért bárhol, bárki ellen hajlandók voltak merényletet elkövetni. Megbízóiknak - akár egy mozgalomnak, akár egy kormányzatnak - azonban mindig valamilyen konkrét, helyi ügyben volt rájuk szükségük. Az is érdekes, hogy a legtöbb terrorista szervezet nem elszegényedett országokban vagy túlburjánzott megapoliszokban jött létre, hanem viszonylag stabil kormányzattal rendelkező országokban: Írországban, Egyiptomban, Spanyolországban, Algériában, Kolumbiában (amely történetesen nem a legjobb példa a “viszonylag stabil kormányzat"-ra - a ford.), Sri Lankán, Olaszországban és az Egyesült Államokban. Ezeket nem lehet elszegényedett országoknak nevezni, bár némelyikükben a hatalmat már megingatták az örökös terrorakciók. A rosszul szervezett és szegény országok - mint például Libanon, Palesztina és Afganisztán - inkább csak menedékhelyet nyújtanak a máshonnan érkező terroristáknak. A terrorizmus szerveződésének megértéséhez tudnunk kell, miként ágyazódik be a helyi viszonyokba. A terroristák társadalmi hátterének ismerete fontos adalékokat kínál. Íme két példa:

A NŐK ÉS A TERRORIZMUS

Az 1950-es években közmegbotránkozást keltett, hogy az algíri FLN-hez tartozó nők kávéházakba és mozikba csempésztek be pokolgépeket a felszabadító harc során. Sokan különösen el borzasztónak tartják, ha nők vállalkoznak öngyilkos merényletekre. Vajon mi vezérelheti őket, milyen tanokkal befolyásolják őket? Érdekes, hogy ugyanezeket a kérdéseket férfiakkal kapcsolatban ritkán teszik fel - mintha az teljesen normális lenne, ha egy férfi így végzi az életét. A nők többsége mindazonáltal inkább anyaként vagy feleségként kerül kapcsolatba a terrorizmussal, és persze áldozatként - véletlenül is, egy

adott tömeg részeként, de a nemi erőszak és fizikai bántalmazás szenvedő alanyaként is. A terrorizmus elleni erélyesebb fellépést követelők gyakorta hivatkoznak arra, hogy "ártatlan nők és gyerekek" esnek áldozatául.
Nem példátlan azonban az sem, ha egy nő terrorista csoport harcosa vagy akár vezetője lesz. Leila Khaled például híressé, sőt sokak szemében hőssé vált, amikor 1969-ben hidegvérrel térítette el a TWA Róma-Athén járatát. Ez volt a PFSZ nevében végrehajtott első akciója, amely a túszok szabadon bocsátásával végződött. Ketten nők voltak a közül a négy palesztin közül is, akik 1977-ben térítették el a Lufthansa Mallorcáról Frankfurtba tartó gépét; pénzt követeltek, valamint a Vörös Hadsereg Frakció Németországban bebörtönzött tagjainak szabadon bocsátását. Az egyik nő meghalt, a másik megsebesült, amikor német kommandósok megostromolták a szomáliai Mogadisuban vesztegló gépet. A Vörös Hadsereg Frakció vezetői között két nő is akadt: Ulrike Meinhof és Gudrun Ensslin, miként szerte Európában és Észak-Amerikában is számos nő lett a baloldali terrorista szervezetek tagjává. Sokan az egyetemen ismerkedtek meg a terrorista eszmékkel, mások családi kapcsolataik révén csatlakoztak. (The Soaology and Psychology of Terrorism: Who becomes a Terrorist and Why?, US Library of Congress, Washington, 1999. szept.)

A terrorista mozgalmak olykor rendszeresen toboroznak nőket. A Tamil Tigrisek nem egy öngyilkos merénylője nő volt. Izraelben a világias ideológiájú Robin Morgan, aki az amerikai Weather Underground aktivistája volt, ellenezte a csoporton belüli férfiuralmat, amikor csatlakozott. Tapasztalatai és a terrorizmus tanulmányozása alapján állítja, hogy "a terrorizmus lényege az erőszak, az erotika és a férfiasnak tartott viselkedés összefonódása". A terrorizmus elleni sikeres akciók érdekében küzdeni kell az erőszakos, akaratát érvényesítő, önmagát feláldozó mártír ideálja ellen. A nőket Morgan szerint ez az ideál vonza a terrorizmushoz, s ezért lesznek segítők, támogatók vagy a terroristák szeretői. Szerinte a nőkben megvan az elszántság a terrorizmus és a férfiuralomhoz fűződő erőszak elleni harcra. Ilyen tevékenységet folytat például az észak-ír Nők Békemozgalma (WPM), a Gyászruhás Nők Izraelben, valamint az Anyák Klubja Peruban.
(Robin Morgan: The Demon Lover, The Roots of Terrorism, New York, Washington Square Press, 2001.)
Amerikai illetékesek szerint a női vallatok bevetése meglepetésként érheti a (az Al-Kaidához tartozó) gyanúsítottakat."
(Eric Schmitt: "There Are Ways to Make Them Talk", New York Times, 2002. jún. 16.)
Zoria Srfai, az algíri feminista mozgalom vezetője szerint a terroristák által megerőszakolt nők száma országában elérte az ötezret, amit arra alapoz, hogy az ilyen nők száma csupán 1994-97 között 1313 volt, s további mintegy kétezret raboltak el vagy öltek meg 1997-ben. A következő évben alapították az első gondozóintézetet a terrorista nemi erőszak áldozatai számára. (1998. okt. 19. és 2000. febr. 26., http://www.arabicnews.com)

• Abban az évben, amikor Nasszer elnök felakasztatta Szaj-jid Qotbot, azt az írót és politikust, aki az egyiptomi arab szocializmus helyett az iszlám állam szószólója volt, egy vezető értelmiségi család fia Kairóban sejtet alapított a középiskolában abból a célból, hogy életben tartsák Qotb eszméit, s majdan megdöntsék Nasszer hatalmát. 1966-ot írtunk ekkor, a fiú pedig Ajman al-Zavahiri volt, aki később egyesítette az egyiptomi Iszlám Dzsihád szervezetet Oszama bin Laden Al-Kaidá-jával, s annak fő stratégájává lett. Az ellenzéki arab szociológus, Szaad Eddin Ibrahim úgy jellemzi hazája politikai aktivistáit, mint művelt polgári családból származó "minta-egyiptomiakat", akiknek szülei között kormánytisztviselők is akadnak. Al-Zavahiri egyszer azzal dicsekedett el egy amerikai látogatónak, hogy iszlám csoportjának legtöbb tagja elit egyetemekre - orvosira vagy műszakira - járt.[2]

• Abimael Guzmán Reynoso, aki Peruban megalapította, majd 1992-es letartóztatásáig vezette a *Fényes Ösvény* terrorszervezetet, szintén polgári származású egyetemi hallgató volt, aki a hatvanas évek közepén a nép nyomorának láttán tette magáévá a forradalmi eszméket, pontosabban a kommunizmust. Tapasztalatait a szegényekről Ayacuchóban szerezte, ahol filozófiát oktatott. Fogvatartóinak így nyilatkozott erről 1992-ben: - Az ő valóságuk nyitotta föl a szememet. - Már diák korában erősen hatottak

rá a perui szocialista gondolkodó, José Carlos Mariategui nézetei éppúgy, mint a Sztálinéi, akit Guzmán “minden hibája ellenére nagy embernek", “a marxizmus-leninizmus nagyjának" tekintett. Guzmán 1980-ban indította be azt a 12 éven át tartó gerilla- és terrorista mozgalmat, amelynek mintegy 30 ezer áldozata volt - többségük olyan szegényparaszt, mint akiknek az érdekében Guzmán harcba szállt.

Míg a terrorista szervezetek vezetői többnyire polgári származásúak, addig a közkatonáik szegényebb rétegekből verbuválódnak: menekülttáborokból, bádogvárosokból, elmaradott falvakból. A terrorszervezet szociális szolgáltatásokat nyújt olyan helyeken, ahol a munkanélküliek vannak többségben. A szolgáltatások mellett magyarázattal is szolgálnak a nyomor okairól, és van valamilyen tervük annak felszámolására.
A nagy hazafias mozgalmak előszeretettel toboroznak tagokat az alsóbb osztályokból. Az olyan erőszakos észak-ír szervezetek, mint a katolikus Provisional IRA vagy a PUVF (Protestáns Ulsteri Önkéntesek), általában munkásokat próbálnak beszervezni, míg a kolumbiai FARC, a Sri Lanka-i LTTE és a török PKK szegényparasztokat és proletárokat.
Ezzel szemben az 1970-es évek európai és japán szervezetei inkább a középosztályból szerezték az utánpótlást. Nem egy tagjuk diplomás volt, aki még az egyetemen csatlakozott a mozgalomhoz. A Baader-Meinhof csoport tagjai közül például Gudrun Ensslin egy evangélikus lelkész, Suzanne Albrecht egy jómódú ügyvéd, Ulrike Meinhof egy művészettörténész lánya volt; maga Andreas Baader egy történész, Horst Mahler egy fogorvos és Holger Meins egy üzletember fia.[4]
Ezek az esetek azt igazolják, hogy nem mindig a legszegényebbek és legelnyomottabbak sérelmei jelentik a terrorizmus mozgatórugóját (bár a gyarmati felszabadító harcokban ez is fontos szerepet játszott). Önmagában a szegénység ritkán gerjeszt annyi energiát, amennyi a terrorista akciókban megnyilvánul; nagyobb hajtóerő a megalázottság, kitaszítottság és lenézettség érzése. Ebben közvetve mégis szerepet játszik a szegénység és a kizsákmányolás is - mármint azoké, akikkel a terrorista lelkileg azonosul. Tévednek tehát azok is, akik szerint a fizikai szenvedésnek semmi köze sincs a terrorizmushoz, mert oly sok terrorista volt polgári származású: nem látják át, hogy a motiváció a fent említett áttételeken keresztül is érvényesülhet.

NEM VAK DÜH

A terrorizmus nem vak dühvel sújt le. Megfontolt cselekvés, amely figyelembe veszi - bár perverz módon - a társadalmi és politikai szempontokat. Még a nemzeti függetlenségért terrorista eszközökkel küzdő, kizsákmányolt parasztok és munkások is osztályuk nagyobb önbecsüléséért küzdenek. Az akciókat társadalmi és jelképes sérelmek miatt - és célok érdekében - folytatják. Még szembeszökőbb az eszmék jelentősége a polgári származású terroristák esetében, bár általában nekik is van valamilyen személyes sérelmük, ha áttételesen is (például egy családtag vagy egy barát sérelme). A terrorizmus és antiterrorizmus ördögi körét a másik fél megalázásának kölcsönös szándéka tartja életben. A sérelem és a düh azonban önmagában még nem vezet terrorizmushoz. Az embereket - különösen a fiatalokat - általában agitálni kell a terrorizmusra, aztán pedig fenn kell tartani hűségüket és engedelmességüket. Ebben sokféle, helyileg jelentős motívum közrejátszhat. Súlyos társadalmi problémák táplálhatnak tartósan egy ilyen szervezetet. A sikeres terrorista csoportok pedig maguk is beépülnek az adott társadalomba. Azt is mondhatnánk, egyfajta “karriert" kínálnak a fiataloknak. Ahol nagy a munkanélküliség, ott ez akár értelmes választásnak is tűnhet. A terrorszervezetekben épp ezért ugyanolyan nagy szükség van hozzáértő toborzóra, mint egy ifjúsági klubban.
Több kommentátor is hangoztatta, milyen nagy szerepe van Oszama bin Laden karizmájának abban, hogy az Al-Kaida oly népszerű az elégedetlen arab és más muszlim fiatalok körében. A helyi konfliktus és a toborzók személyes varázsa együtt erős hatást gyakorolhat egy-egy serdülőkori problémákkal küzdő fiatalra, illetve ezek csoportjaira. Azért csatlakoznak, mert a merényletek a szervezet és az ügy erejét jelképezik, az állami elnyomás pedig azt igazolja, hogy a terrorizmus taktikája törvényes és elkerülhetetlen. Az Iszlám Dzsihád, az Al-Kasszam Brigádok és a Hamasz vezetői szerint sosincs hiány jelentkezőkben újabb öngyilkos merényletekre, amikor Izrael egy-egy támadást intéz a

megszállt palesztin területek ellen. A megszállók elleni gyűlölethez gyakran hozzájárul még egyes ismerősök sérülése vagy halála is, melyet izraeli katonák okoztak. Az ellenállás akcióit olykor “bosszúdalokban" örökítik meg.
A terrorista szervezetnek olyan nevelési tevékenységet is kell folytatnia, amely az újonnan toborzottak érdeklődését és elkötelezettségét ébren tartja. Ennek érdekében többféle - hol kecsegtető, hol kényszerítő - módszerhez folyamodnak. A pozitív oldalon ott vannak azok a ritusok, amelyek a bajtársiasság, a jó ügy védelmének érzetét erősítik meg. Az öngyilkos merénylőkről közvetlenül a bevetés előtt készült videofelvételek általában a család és az ügy iránti feltétlen elkötelezettségről tanúskodnak. A mozgalom volt és jelenlegi vezetőire példaképükként tekintenek. Ráadásul a mártírok családját a szervezet akár egész életükön át is támogatja. Az adományok rendszerint Irakból és Iránból, valamint gazdag szaúdi magánszemélyektől érkeznek.
A negatív módszerek közé tartozik a tagjelöltek elrablása és bűncselekményekre kényszerítése. Az ilyen újoncokat a félelem tartja fogva. A sejtek rendszerének fő értelme az, hogy ha valaki lebukik, minél kevesebb társát árulhassa el, de ez teszi lehetővé a szervezet közkatonáinak sakkban tartását is. Az egyenrangúak közötti kommunikáció lehetőségének híján a közkatonák nem érintkeznek egymással, így esetleges rossz tapasztalataikat sem cserélhetik ki. Megfélemlítéssel meg lehet akadályozni az alacsonyabb szintű vezetők elleni lázadásokat.
Ott, ahol egy érdekcsoport terrorista eszközökkel is folytatott küzdelme a politikai autonómiáért már a mindennapi élet részévé vált, mint például Észak-Írországban, Palesztinában vagy Sri Lanka tamilok lakta északi részén, a terrorista szervezetek ugyanúgy vonzzák magukhoz a fiatalokat, mint a városi gengszterbandák a nyugati világban. A választásban egyaránt szerepet játszhat a korcsoport nyomása, a családi hagyomány és néhány példakép hatása. Az olyan fiatalok, akik nem riadnak vissza az erőszaktól, ugyanakkor hívek akarnak maradni apáik hitéhez, könnyen csatlakozni fognak. Vezéreik tudják, hogyan kell őket a terrorizmus irányába terelni.
Az olyan kizárólag politikai indíttatású szervezetek esetében, mint a Vörös Hadsereg Frakció, a Vörös Brigádok vagy a Weather Underground, természetesen egészen más út is vezethet a terrorizmushoz. Európában és Észak-Amerikában a fiatalok esetleg életük értelmét keresve kerülnek szembe nemcsak általában a társadalommal, hanem a szüleik értékrendjével is. Tudunk sok jól szituált fiatalról, aki útkeresése során egy-egy radikális gondolkodó vagy csoport befolyása alá került, mivel az más utat kínált számára. Ez az út általában az olyan vélt vagy valós sérelmek elleni harcot jelenti, amelyek a készen kínált, de elutasított életformából fakadnak. A lázadók általában úgy gondolják, hogy szüleik ragaszkodása a régi értékrendhez képmutató. Hasonlóképpen a nemzeti felszabadító mozgalmak ifjú harcosai - Izraelben éppúgy, mint Észak-Írországban vagy Sri Lankán - egy olyan hazáért küzdenek, amelyet a korábbi nemzedékek képtelenek voltak megvédeni. De arra is van példa, hogy a fiatalok csupán ideológiai alapon fordulnak szembe az előző nemzedékkel, mint a Vörös Brigádok és a Vörös Hadsereg frakció néhány tagja a fasizmus utáni Olaszországban, illetve Németországban.

BELSŐ TÖRVÉNYSZERŰSÉGEK

Az állami terrorizmus működésének törvényszerűségei nem különböznek oly nagyon a csoportos terrorizmuséitól, bár természetesen a kormányoknak több pénzük és bejáratottabb módszereik vannak a harcosok beszervezésére és megtartására. Az állam “megbízott" terrorszervezetei általában inkább a pénzre támaszkodnak, mint az ideológiára. A hatalom egyes birtokosai különösebb lelkifurdalás nélkül kezdeményeznek államterrorista akciókat, hiszen már amúgy is hozzászoktak az erőszak valós és jelképes alkalmazásához: a bűnözők vagy politikailag gyanús személyek bebörtönzéséhez (esetleg kivégzéséhez), az ellenség bombázásához. Talán részegítő érzés számukra, hogy élet és halál, szabadság és rabság urai, még törvényes formában is. Innen már nem nagy lépés ugyanezt törvényen kívül megtenni az államvédelem nevében.
Ideológiai szempontok éppúgy befolyásolják a politikusokat, mint a terrorista szervezetek vezetőit. Erkölcsi értékrendjükkel egyaránt igazolható lehet a belső vagy külső ellenség elleni erőszak. A nemzetbiztonsági államok ideológiája, a nácizmus és a

kommunizmus egyaránt megengedte a terrorista módszerek alkalmazását. Az állami terrorizmus végrehajtóinak egyik leggyakoribb ideológiája éppen az, hogy az antiterrorizmus nevében védik az állam hatalmát és méltóságát. A hangzatos szólamok mélyén sokszor persze pusztán a hatalomhoz való ragaszkodás rejlik. Sok nagyra becsült vezető valójában csak abban nagy, hogy remekül ki tudja magyarázni az állami terrorakciókat.
Minden hadsereg jól ismeri azt a káderpolitikát, amellyel fiatal emberekből - általában férfiakból - készséges verőlegényeket és hóhérokat nevelnek. Ennek kulcsa a nagyszabású küldetés (a haza védelme) összekapcsolása a kölcsönös függőséggel és csoporthoz való hűséggel (bajtársiasság). A katonaság már régóta gyakorolja azt a fajta nevelést, amely elszakítja az újoncokat mind családjuktól, mind a társadalomtól, s drákói eszközökkel éri el az engedelmességet a feljebbvalók iránt. A hadműveletek vezetőinek szemében nagy stratégiai értéke van az erőszaknak a haza vagy az állam érdekében folytatott harcban. Az erőszakot és a csoportfüggést persze állami terrorizmus céljaira is föl lehet használni. Egy adott egység parancsnokának elegendő kijelentenie, hogy egy csoport veszélyezteti az állam biztonságát, s a katonákat máris be lehet vetni ellene. Gondoljunk csak Philip Zimbardo hírhedett kísérletére 1971-ben a Stanford Egyetemen, mikor is az egyetemista kísérleti alanyokra a vallató, illetve a vallatott szerepét osztotta ki. A szimulált helyzetben kiderült, hogy a legtöbb fiatal ember adott esetben nem riad vissza társai kínzásától sem. A kísérlet mindössze hat napig tartott: azonnali hatállyal meg kellett szakítani a “vallatóknak" a “foglyokkal" szemben tanúsított szadizmusa miatt.[5]
Az állami terrorizmus alapeszméje lehet hazafias is, de egy csoport érdekeinek érvényesítése is egy kulturálisan széttagolt társadalomban. A kevéssé integrált országok vezetői sokszor eredetileg csak afféle kiskirályok voltak, akiknek véletlenül sikerült megkaparintaniuk a főhatalmat. Csak úgy tudják maguknak egyes régiók támogatását biztosítani, hogy ugyanakkor kiközösítenek és elnyomnak egy vagy több másik csoportot. Az olyan ügyes és könyörtelen vezetők, mint Szaddam Huszein, egy favorizált csoportból toborozzák biztonsági szolgálatukat, s aztán egy bűnbakká tett kisebbség ellen vetik be. Amikor Huszein mérges gázzal intézett támadást 1988-ban a kurdok ellen, ezt egyben figyelmeztetésnek szánta más régiók számára.

A VESZÉLY VONZÁSÁBAN

A terrorista szervezetek számos tagját a veszély és titkolózás izgalma vonzza. Sokan tartják izgalmasnak, ha törvényen kívül élhetnek, s büntetlenül tehetik, amit másoknak nem szabad. Az öngyilkos merénylők számára már az is elegendő lehet, hogy nagy ügyért áldozzák fel magukat, s haláluk után mártírként fogják tisztelni őket. Az állami terrorizmus résztvevőit ezzel szemben az éltetheti, hogy tagjai lehetnek a kiválasztottak ama körének, amely akár erőszakkal is hivatott megvédeni a haza érdekeit.
A tagjelöltek és családjaik persze ésszerű szempontokat is mérlegelhetnek: vajon megnő-e a csatlakozás után a személyes biztonságuk, kevesebb bántalom érheti-e így őket? Hiszen szűkebb környezetüket számos konfliktus osztja meg. Nem példátlan, hogy egy-egy család különböző fiai más-más szervezethez csatlakoznak, mivel a közösség egyszerre több lovat is szeretne megülni. Előfordul, hogy egy család különböző tagjai látszólag egymással kibékíthetetlen csoportokhoz tartoznak.

A TERRORIZMUS ES ANTITERRORIZMUS GLOBALIZÁLÓDÁSA

Az aszimmetrikus hadviselés stratégái talán kissé eltúlozzák a terrorizmus egyetemessé válását, de azért olyan folyamatra hívják föl a figyelmet, amelyet az Egyesült Államok politikája nagyban előmozdított. Az Al-Kaida például sokat erősödött, amikor Al-Zavahiri egyesítette az egyiptomi Iszlám Dzsihádot Oszama bin Laden csoportjával. A szervezet tucatnyi országból toborzott tagjai az USA támogatásával kovácsolódtak össze a kiképzőtáborokban és az afganisztáni harcokban, s így új, nemzetközi szolidaritás alakult ki közöttük. Hírszerző szakemberek szerint az Al-Kaidának a Fülöp-szigeteken és

Indonéziában is voltak kiképzőközpontjai. Rugalmas szervezetté vált, mely eredményesen támaszkodhatott minden helyi alcsoportjára, és azt is túlélte, amikor az amerikai invázió miatt föl kellett számolnia afganisztáni főhadiszállását. Szakértők szerint ebből a krízisből kikerülve decentralizáltabb és veszélyesebb lett, mint valaha.[7]

Az Al-Kaidával foglalkozó hírszerzők a szervezetet gyakran hasonlítják egy multinacionális nagyvállalathoz, melynek egyes alvállalkozásai franchise rendszerben működnek. Úgy gondolják továbbá, hogy amint a McDonald's példája hívta életre a Burger Kinget, az Al-Kaida nyomán is hasonló szervezetek jönnek létre, melyeknek helyi sejtjei és regionális központjai csak személytelen és ideológiai kapcsolatban állnak egymással. A hálózatot a közös tanácskozások és a kiképzőközpontok tartják egyben, valamint az anyagi források biztosítása és elosztása.

Az Egyesült Államok a terrorizmusellenes háború vezéreként globalizálni szeretné ezt a harcot azzal, hogy más kormányokat is bevon a minden rendű és rangú terroristák elleni katonai és politikai fellépésbe. Nyomást gyakorol más kormányzatokra, hogy hozzanak terrorizmus elleni törvényeket, s csapjanak le a gyaníthatóan nemzetközi kapcsolatokkal is rendelkező szervezetekre. Egyes országokban, így Indonéziában az Egyesült Államok katonai segítséget és képzést biztosít, a Fülöp-szigeteken pedig pénzbeli támogatást is.

A terrorizmus elleni háború világszerte megnövelte az Al-Kaida és általában a terrorizmus nemzetközi tekintélyét. Ha valahol lázadás tör ki, azt már előszeretettel nevezik terrorizmusnak. Oroszország például terroristának nyilvánítja a csecsen szeparatistáit, nyilván a nemzetközi - főként amerikai - támogatás reményében. Ezt a benyomást maguk a csecsenek is erősítik, amikor szélsőséges iszlám ideológiát hirdetnek, s videón küldenek üzeneteket az Al-Dzsazira televíziónak. Más mozgalmakhoz hasonlóan ők is próbálják beágyazni magukat a világméretű tendenciákba, hogy ismertebbé váljanak, s nemzetközi támogatókra tegyenek szert.

Egyes eltérő ideológiájú helyi mozgalmak is szövetkezni kezdenek a közös ellenséggel szemben. Megfigyelők szerint a libanoni székhelyű, Iránból pénzelt, szélsőségesen síta Hezbollah ma már hajlandó együttműködni a radikálisan szunnita Al-Kaidával. Volt már példa arra is, hogy olyan egymástól távol eső szervezetek működtek együtt kiképzési és felszerelési ügyekben, mint a FARC, az IRA és a Hamasz. Ma már jól felfogott közös érdekük, hogy vállvetve harcoljanak a világszerte meghirdetett antiterrorizmus ellen.

AZ ANTITERRORISTA HÁBORÚ KÖVETKEZMÉNYEI

A kormányzatok számára a terrorizmus elleni háború azt az űrt tölti be, amely a hidegháború végén jelentkezett azokkal az újkonzervatív nézetekkel együtt, miszerint a politikusoknak ezentúl háttérbe kell szorulniuk, s kissé vissza kell fogniuk a programjaikat, így viszont a vezető politikusoknak mégiscsak akad fontos dolguk, mi több, arra is jó ürügyük van, hogy megerősítsék a belbiztonságot, s ádázabbul figyeltethessék és háttérbe szoríthassák a “problémás" politikai mozgalmakat.

A hidegháború idején a kormányzatok mindig a kommunizmus - a másik oldalon meg az imperializmus - elleni harcra hivatkozva növelhették meg a hatalmukat. Amint az állami kommunizmus összeomlott, az Egyesült Államok visszafogta a kommunistaellenes elnyomó rendszerek támogatását. Az egypólusúvá vált világban sebesen terjedtek a demokratikus mozgalmak és alternatív politikai elképzelések. Ezzel a hatalom szempontjából az a baj, hogy a demokratikus mozgalmak olykor nem tisztelik a létező hatalmakat, s olyan konfliktusokat robbanthatnak ki, amelyik az aktuális rendszer létjogosultságát is kérdőre vonják. Nem egy kormányzat azon kapta magát, hogy lényegében fél a demokráciától. Fellélegezhettek viszont a terrorizmus elleni háború meghirdetésekor, mivel így ismét hivatkozhatnak országuk sebezhetőségére - ami viszont indokolja hatalmuk növelését. Szerte a világon megerősítik a rendőrségeket és hírszerző ügynökségeket, továbbá olyan új törvényeket hoznak, melyek megnyirbálják a politikai szabadságjogokat, s csökkentik a polgárok védelmét a jogtalan letartóztatás ellen.

TERRORIZMUS ELLENI TÖRVÉNYEK INDIÁBAN

A nemzetbiztonság fontosságának növekedésére és a Pakisztánnal való viszony további megromlására és az áldatlan kasmíri helyzet eszkalációjára tekintettel Indiában

kormányrendeletet hoztak a terrorizmus megelőzéséről, ami annak az 1985-ös, azóta eltörölt törvénynek a módosított változata, amely engedélyezte a kisebbségek és ellenzékiek kínvallatását és bírói ítélet nélküli fogva tartását. India elnöke 2001. október 24-én írta alá a rendeletet hatheti ideiglenes érvénynyel, de a tél folyamán a parlament megvitatta, s a rá következő márciusban el is fogadta a törvénymódosítást.
A korábbi törvény szellemében a következő másfél évtizedben több tízezer politikai indítékú letartóztatásra, kínvallatásra s az emberi jogok egyéb megsértésére került sor muszlimokkal, szikhekkel, szakszervezeti vezetőkkel és más ellenzékiekkel szemben. Polgárjogi mozgalmak, újságírók, ellenzéki pártok és India Emberi Jogi Bizottsága egyhangúlag elítélték a törvényt. Az új törvény a terrorizmus megelőzéséről meglehetősen tágan határozza meg a terrorizmus fogalmát: beletartozik minden olyan erőszakos cselekedet vagy fontos szolgáltatás megrongálása, mely "India egységét és integritását fenyegeti, s a nép megfélemlítésére alkalmas". A törvény bevezetése óta az indiai kormány kiegészítő rendeleteket hozott az emberi jogok védelmére, ám az ellenzék szerint ezek nem nyújtanak kielégítő garanciákat, s mindent összevetve a jelenlegi törvény nem jelent elégséges védelmet a terrorizmus ellen. Nem sokkal elfogadása után a külügyminisztérium szóvivője, Richard Boucher kijelentette, hogy a törvény "az alkotmányos kereteken belül marad", s hogy segítségével India "a demokrácia elveivel összhangban" veheti fel a harcot a terrorizmussal.
(Emberjogi Figyelő)

Az antiterrorista háború eltereli a figyelmet a globális egyenlőtlenség és az életszínvonal romlásának problémáiról, holott ezek továbbra is súlyos konfliktusok okozói. A nemzetközi testületek ezeket félresöpörve inkább a biztonság kérdéseivel foglalkoznak. A világméretű gazdasági reformért indított mozgalom cselekvési szabadsága beszűkült, mivel azt tapasztalja, hogy a gazdag Észak kormányai kevésbé fogékonyak a gazdasági igazságosság fogalmára. A közvéleményt próbálják abban az irányban befolyásolni, hogy a szegény Délt inkább a veszély forrásának tekintse, mintsem nemzetközi gazdasági és társadalmi reformra szoruló, elmaradott területnek. A reformmozgalom tagjainak az emberi jogok védelmezésére, a legszélsőségesebb biztonsági törvények elleni harcra kell korlátozniuk erőfeszítéseiket. A biztonság és a terrorizmus kérdésének előtérbe kerülése akadályozza, hogy egyetértés szülessék a világméretű gazdasági reform és a környezetvédelem kérdéseiben. A globalizáció problémáiról folytatott vitát éppen egy olyan pillanatban próbálják elfojtani, amikor az aktivisták új nemzedéke tudatosan reagál a hatalmi és vagyoni viszonyok megváltozására a világon, s hallatja hangját a lényeges kulturális változásokban és konfliktusokban. Elénk vita alakul ki olyan létfontosságú kérdésekben, mint az iszlám, a kereszténység és a judaizmus politikai szerepe, a multikulturális államok megfelelő politikai berendezkedése, illetve a hagyományos piaci megoldások alternatívái, a fejlődés megrekedése vagy éppen a jövedelmek nem megfelelő elosztása. Ezekhez a vitákhoz nagy nyilvánosságra és sok résztvevőre lenne szükség. A liberálisoknak azt kellene tisztázniuk, miért nem segít a világ számos népén a modernizáció; ehelyett azt feszegetik, vajon nem erkölcstelenség-e annyi pénzt áldozni a fegyverkezésre. A hívők is jobban tennék, ha megpróbálnának alkalmazkodni a világ vallási pluralizmusához, de ehelyett a saját vallásuk erkölcsi alapelveinek védelmével vannak elfoglalva. A félelem és hatalom politikája váltja fel a nemzetközi kihívások és a gyakorlati megfontolások szellemében folytatott politizálást. A terrorizmus elleni háborúhoz hozzátartozik a bőkezűen pénzelt és ügyesen irányított propaganda, amely nagyobb félelmet kelt az emberekben, s előtérbe tolja a biztonság kérdéseit. Ezzel elveszi a teret más ügyek elől, létfontosságú kérdéseket szorít a margóra. A terrorizmus elleni háborúnak az egyik legfigyelemreméltóbb vonása, hogy az Egyesült Államok kormányát képessé teszi a politika prioritásainak befolyásolására, és nemcsak otthon, hanem nemzetközi szinten és számos más országban is.

ANTITERRORISTA TÖRVÉNYEK 2001. SZEPTEMBER 11. UTÁN

***Ausztrália:** a jelenleg vitatott törvénytervezet javasolja bizonyos csoportok törvényen kívül helyezését és a vizsgálati fogságban tartott személyek jogainak korlátozását. A politikai menedékjogok ügyében már foganatosítottak szigorításokat.*

Dél-Afrika: *az antiterrorista törvényjavaslat bűncselekménynek nyilvánítaná a sztrájkot, valamint azt, hogy békés tüntetők petíciót adjanak át valamelyik külképviseletnek, továbbá lehetővé tenné a bírósági ítélet nélküli fogva tartást.*

Egyesült Allamok: *szeptember 11. után több mint ezer, főként közel-keleti vagy más muszlim személyt tartóztattak le, s mintegy 300-at 2002 végéig sem engedtek szabadon. A 2001 októberében meghozott "hazafiassági" törvény értelmében meghatározatlan ideig fogva lehet tartani olyan külföldi állampolgárokat, akiket nem lehet deportálni, amennyiben a legfőbb ügyész "okkal feltételezi", hogy terrorista tevékenységet folytat vagy más módon veszélyezteti a nemzetbiztonságot. Bush elnök november 15-i katonai rendelete szerint a terrorizmussal vádolt külföldiek ügyében katonai bíróságok is eljárhatnak, ami természetesen csökkenti esélyüket az igazságos elbírálásra.*

Fülöp-szigetek: *az emberjogi aktivisták tömeges letartóztatásokról és az Al-Kaidával állítólag kapcsolatban álló Abu Szajjat szervezet támogatásával gyanúsított személyek megkínzásáról számoltak be. Miután egy 2002. április 11. -i bombamerényletben tizenöten meghaltak, Macapagal-Arroyo elnök felkérte a parlamentet a benyújtott antiterrorista törvény sürgős megszavazására. Jelenleg is - még egy korábbi törvény értelmében - tartanak fogva külföldi személyeket terrorizmus gyanújával.*

Indonézia: *az igazságügyi és emberjogi miniszter bejelentése szerint antiterrorista törvényjavaslatot nyújtanak be a képviselőház elé, amely öt évtől életfogytig terjedő börtönbüntetést helyez kilátásba a közbiztonság veszélyeztetéséért.*

Jordánia: *a büntető törvénykönyv 2001. októberi módosítása kiterjesztette a terrorizmus fogalmát a környezet megrongálására, illetve az országos, magán- és nemzetközi szervezetek és a külképviseletek elleni támadásokra is. Növelték a cenzúrát is olyan kiadványokkal szemben, amelyek hamis vagy rágalmazó állításokat tartalmaznak, s "alkalmasak a nemzeti egység és az ország hírnevének megnyirbálására".*

Kanada: *a 2002. decemberi antiterrorista törvény a korábbinak a módosított változata, de nem küszöbölte ki annak veszélyét, hogy békés akciókat bűnösnek nyilvánítsanak, valamint igazságtalan pereket folytassanak le. Egy másik új törvény a menedékjog nyújtását szigorítja meg. Április 29-én a kormány benyújtott egy tervezetet a közbiztonságról, melynek alapján a hadsereg korlátozhatja a belépést azon zónákba, ahol katonai felszerelést tartanak.*

Kína: *szeptember 11. után Peking fokozta a xinjiangi ujgurok elnyomását azzal az ürüggyel, hogy "kapcsolatban állnak a nemzetközi terrorizmussal". Ezreket tartottak fogva jogtalanul, s tovább korlátozták a muszlimok jogait. December 29-én a büntető törvénykönyvben módosították "a terrorista akciók büntetésére, a nemzetbiztonság és a társadalmi rend fenntartására" vonatkozó rendelkezéseket.*

Kolumbia: *2002 februárjában Pastrana elnök újrakezdte a polgárháborút, melyben mindkét fél elkövetett atrocitásokat. Bejelentette, hogy a lázadókat ezentúl terroristaként kezelik, éspedig "a világ támogatásával". Az alkotmánybíróság alkotmányellenesnek ítélte azt a nemzetbiztonsági törvényt, amely mentelmi joggal ruházta volna fel a rendőrséget és az igazságszolgáltatást a konfliktusos zónákban.*

Nagy-Britannia: *a 2001-es antiterrorista és nemzetbiztonsági törvény engedélyezi külföldi állampolgárok bírósági ítélet nélküli fogva tartását, amennyiben a belügyminiszter joggal feltételezi, hogy veszélyeztetik a nemzetbiztonságot mint "nemzetközi terroristák". A gyanú titkos információkon is alapulhat.*

Németország: *új törvény ad újabb lehetőségeket a menedékjog megtagadására, s tilt be olyan csoportokat, melyek "akár Németországban, akár kívüle olyan szervezeteket támogatnak, amelyek személyek vagy dolgok elleni támadásokat intéznek vagy ezzel fenyegetőznek, illetve a közrendet és közbiztonságot veszélyeztetik".*

Pakisztán: *a 2002. januári terrorizmusellenes törvénymódosító rendelet aláásta a bírói függetlenséget azzal, hogy terrorista ügyekben katonákat is delegál a bíróságokba. Azóta ezek az antiterrorista bíróságok hozták Pakisztánban a legtöbb halálos ítéletet. Szeptember 11. óta a kormányzat rendre megpróbálja elfojtani a vallási tüntetéseket.*

Spanyolország: *a kormány politikai tevékenységet szabályozó törvényjavaslata betiltaná azokat a politikai pártokat, amelyek "gyűlöletet, erőszakot és társadalmi ellentéteket" szítanak, megkérdőjelezik a demokratikus intézmények legitimitását, vagy "a polgári konfrontáció kultúráját terjesztik". A törvényjavaslat egyértelműen az ETA*

politikai szárnya, a Batasuna ellen irányul.
Uganda: *a 2002. márciusi antiterrorista törvény halálbüntetéssel sújtja azt, akire rábizonyítják a terrorizmus bűnét. A “terrorizmust elősegítő" hírek közlése pedig akár 10 évi börtönnel büntethető.*
Zimbabwe: *a 2002. márciusi elnökválasztási kampány során Robert Mugabe elnök “terroristáknak" minősítette ellenfeleit; nyilván ezzel akarta mentegetni hívei erőszakos fellépését az ellenzékkel szemben. Az új közbiztonsági törvény értelmében a rendőrség betilthatja a tüntetéseket, s a rendőrség, a hadsereg és az elnök bírálata büntethető. Az új tájékoztatási törvény pedig felhatalmazza a kormányt újságok betiltására és olyan újságírók bebörtönzésére, akik elmarasztaló cikket írnak a kormányzatról.*
Arab Liga: *2002 januárjában az arab belügyminiszterek megállapodtak a “terrorizmus elleni harc" óvintézkedéseiről, s felhívást tettek közzé egy összarab konferencia összehívásáról a terrorizmus elfojtásának ügyében. Ez olyan tágan értelmezi a terrorizmus fogalmát, ami számos visszaélésre ad lehetőséget, s nem egy országban kibővítené a halálbüntetéssel sújtható bűnök körét.*
Európai Unió: *egy átfogó akcióterv javasolja az összeurópai letartóztatási parancs életbeléptetését, a terrorizmus fogalmának egységes definiálását, uniós bűnüldöző szerv létrehozását, a gyanús személyek bankszámlái befagyasztásának lehetőségét, a bevándorlási és menedékjogi törvények felülvizsgálását, valamint a számítógépes bűnözés elleni egységes fellépést. A terrorizmus javasolt definíciója lehetővé tenné békés akciók törvénytelennek nyilvánítását is.*
(Amnesty International)

A terrorizmus elleni háború hatással van az iparra és a tudományra is: mindkettőt fokozottan igyekszik a szolgálatába állítani. Meglehet, hogy az új ismeretek és új fegyverek bővíteni fogják az antiterrorizmus eszköztárát, de végső soron a terrorizmusét is. Ott van például az anthrax kutatása, melyet a terrorista biológiai hadviselés elleni védekezésül folytattak: ezt a terroristák máris Amerika ellen fordították úgy, hogy ártatlanok is estek áldozatul. Hasonló eset volt, amikor Moszkvában az oroszok bénító gázt vetettek be csecsen túszszedők ellen: ezzel jó tippeket adtak a csecseneknek, milyen módszerekkel harcolhatnának még.
Mindazt a pénzt és erőfeszítést, amit az amerikai katonai hírszerzés fejlesztésére és a terrorista tervek kiderítésére áldoznak, más fontos ügyekre is lehetne fordítani, így az energia- és vízkészlet jobb megőrzésére vagy valamilyen nagyobb konfliktushelyzet okainak felszámolására.
A terrorizmus elleni háború háttérbe szorította a fegyverkorlátozási és leszerelési terveket is. Pedig ha további lépéseket tettek volna a taposóaknák betiltására, vagy a kézi fegyverek és robbanóanyagok nehezebb hozzáférhetősége érdekében, annak közvetlen hatása lett volna a terrorakciók gyakoriságára és hatékonyságára. Az NBC-fegyverek gyártásának és értékesítésének szabályozásával szintén csökkenteni lehetne a terroristák lehetőségeit. Ehelyett egyre nő a katonai költségvetés, és egyre lázasabban gyártják az új fegyverrendszereket - a terrorizmus elleni bevetés ürügyével.

TERRORISTÁK A BÍRÓSAG ELŐTT EGYIPTOMBAN

Közvetlenül 2001. szeptember 11. után Egyiptom miniszterelnöke, Atef Abeid elmarasztalta az emberjogi aktivistákat, amiért nem átallnak emberi jogokat követelni a terroristáknak. Az aktivisták egyes letartóztatottak kínvallatása és igazságtalan perei ellen tiltakoztak. Abeid így dicsekedett: - Miután ilyen szörnyű bűnöket követtek el New Yorkban és Virginiában, a nyugati államok talán végre példásnak fogják tekinteni, ahogyan Egyiptom harcol a terrorizmus ellen. -Az egyiptomi államvédelem 2001. szeptember 20-án letartóztatta Farid Zahrant, s minden vád nélkül 15 napig fogva tartotta, nyilván attól tartva, hogy az általa az intifáda első évfordulójára szervezett tüntetésen heves bírálattal illetnék a kormány Amerika-barátságát. Ugyanekkor csaknem 300 iszlám aktivistát állítottak három különböző ügyben civil létükre a katonai legfelső bíróság elé. A védőügyvédek szerint nem egyet közülük már évek óta tartottak fogva bírósági ítélet nélkül. Colin Powell amerikai külügyminiszter nem sokkal később kijelentette: az Egyesült Államoknak “van mit tanulnia" Egyiptom antíterrorista tevékenységéből, bár azt erőszakmentes tiltakozók ellen is folytatják olyan eszközökkel,

mint a szükségállapot, a bírói ítélet nélküli letartóztatás és a katonai törvényszék. Powell szerint Egyiptom "lekörözte" az Egyesült Államokat. 2001. december 16-án Mubarak egyiptomi elnök kijelentette: az USA új politikája "azt bizonyítja, hogy kezdettől fogva jó úton jártunk, amikor minden eszközt igénybe vettünk, így a katonai bíráskodást is". Az amerikai külügyminisztérium legutóbbi jelentése az emberi jogok helyzetéről Egyiptomban megállapítja: az egyiptomi katonai perek "ellentmondanak annak a jognak, hogy a vádlott független bíróság előtt védekezhessék". Mubarak kijelentette: - Kétségtelen, hogy a szeptember 11. -i események óta a demokrácia új felfogása lépett életbe, amely különbözik a nyugati államok korábbi álláspontjától, különösen ami a személyi szabadságjogokat illeti.
(Emberjogi Figyelő)

Szerencsére ma még nem teljes az átállás a politikáról a hadviselésre a terrorizmus elleni harcban. Egyes helyi terrorista mozgalmakat elriasztott a világméretű fellépés a jelenség ellen, s hajlandónak mutatkoztak a politikai rendezésre. Ebbe az irányba mozdult el a Sri Lanka-i LTTE, az ír IRA, az algíri FIS, a baszk ETA és a törökországi kurd függetlenségi mozgalom is (bár némelyik még csak bizonytalanul). Ezeknek mind erős helyi támogatottságuk van, ami segítheti az átállást a békésebb eszközökre. Azok a kormányzatok is, amelyekkel egyezkedniük kell, rugalmasabb politikai álláspontot vehetnek fel. Ez a tendencia azt bizonyítja, hogy a terrorizmus ügyében is érvényes lehet a mondás: amilyen az adjonisten, olyan a fogadjisten.

MEGFELELŐBB VÁLASZOK

Ha a nagyhatalmak nem elsősorban katonai ügynek tekintenék a terrorizmust, együttes erővel próbálhatnának javítani azokon a körülményeken, amelyekből a terrorizmus fakad. Kezdhetnék azzal, hogy csökkenteni próbálják földünk azon területeit, ahol még a káosz uralkodik, enyhíteni a nyomort a világ megapoliszaiban, s aztán sorra jöhetnének a hasonló társadalmi problémák. Ez persze nem tüntetné el varázsütésre a terrorista csoportokat a földről. Nem egy közülük jól kiépített szervezet, amelyet már csak a tehetetlenségi nyomatéka is előre hajt. Nem fognak egyhamar megváltozni azok a körülmények és megoldódni azok a konfliktusok sem, melyeknek a terrorszervezetek a létüket köszönhetik. A terrorizmus tehát aligha fog egy csapásra eltűnni, de az akciók számát együttes erőfeszítéssel csökkenteni lehetne. Az állampolgárok joggal követelik a terroristák felelősségre vonását. Ugyanígy joggal védelmezik a kormányzatok az állampolgáraik biztonságát, különös tekintettel az NBC-fegyverek megszerzésének és bevetésének megakadályozására. Kevesen vitatják, hogy választ kell adni a terrorizmusra, csak az vitatott, mi legyen ez a válasz. Mint láthattuk, jó okunk lenne nem a terrorizmus elleni háborúban gondolkodni, hanem a jelenséget az emberiség elleni bűntettként kezelni. Ha így tennénk, elkerülhetnénk a háború negatív, politikaellenes mellékhatását. A terroristák sem tetszeleghetnének a hős pózában, ha közönséges bűnözőknek nyilvánítanák őket. A terrorizmus mindig és mindenütt bűn, akár egy állam követi el, akár egy szervezet, s olykor olyan nagyságrendű, ami kimeríti az emberiség elleni bűntett kritériumait. A terroristákat úgy kell üldözni, mint bármely más bűnözőt: le kell őket leplezni, és meg kell akadályozni az akcióikat. A rendőrség és a biztonsági szolgálat nem érheti be azzal, hogy a már elkövetett merényletekre reagál, hanem a megelőzéssel is foglalkoznia kell, s ehhez elengedhetetlen a hírszerzés javítása.
Nagyobb hatást gyakorolhatnának a terrorakciók gyakoriságára a diplomáciai erőfeszítések a terrorizmus sújtotta régiók konfliktusainak csökkentésére. Egyes konfliktusokat talán végleg rendezni is lehetne. Ha lecsitulnak az erőszakot kiváltó szenvedélyek, és az energiákat tárgyalásokra fordítják, akkor alábbhagyhat a terrorizmus lendülete. Mérsékelni kell természetesen az állami terrorizmust is, felszámolni az erre létrehozott intézményeket, s az erre kiképzett embereket más feladattal kell megbízni. Sajnos, a terrorizmus elleni háború doktrínája inkább csak az ilyen szervezetek bővítéséhez vezethet.
A terrorizmus ellen irányuló politikai, hírszerző és diplomáciai tevékenységnek nem lenne szabad elterelnie a figyelmet más létfontosságú ügyekről. Továbbra is munkálkodni kell a demokrácia fenntartásán, az országos és nemzetközi gazdaság reformján, a fegyverzet korlátozásán és ellenőrzésén, az alulról szervezett politikai

mozgalmak támogatásán, mivel mindez enyhítheti a terrorizmushoz vezető feszültségeket.

VÁLASZLÉPESEK A TERRORIZMUSRA

A kormányok világszerte korlátozzák a politikai szabadságot és az emberi jogokat a terrorizmus elleni harc nevében. Az alábbiakban illusztráljuk a foganatosított intézkedéseket.
Sajnos, a világnak egy ideig még mindenképpen együtt kell élnie a terrorizmussal. De mind a politikának, mind az egyes embernek módjában áll csökkenteni az előfordulását. Sürgős szükség van arra, hogy kiküszöböljük azt a káros hatást, amelyet a népi mozgalmakra és a kormányzatokra gyakorol, s akadályozza őket az emberiség fontosabb problémáinak megoldásában.

1. Defense and National Interest DNI, Atlanta
2. Lawrence Wright: “The man behind bin Laden", The New Yorker, 2002. szept. 22.
3. “Exclusive comments by Abimael Guzmán”, World Affairs, 1993. nyár
4. The Sociology and Psychology of Terrorism: Who becomes a Terrorist and Why?, Library of Congress, 1999. szept.
5. www.prisonexp.org
6. Jonathan Raban, The Guardian, 2002. Dec. 11.
7. Susan Schmidt és Douglas Farah: "Six Militants Emerge From Ranks to Fill Void", Washington Post, 2002. okt. 19.

KAPCSOLATOK, SZERVEZETEK

EGYESÜLT ÁLLAMOK
Center for Defense Information
1779 Massachusetts Avenue, NW,
Suite 615
Washington, DC 20036-2109
www.cdi.org/
Federation of American Scientists
1717 K Street, NW, Suite 209 Washington, DC 20036 www.fas.org/terrorism/index.html
Human Rights Watch (Emberjogi Figyelő) 350 Fifth Avenue, 34th Floor New York, NY 10188-3299 www.hrw.org/
National Security Archive
George Washington University www.gwu.edu/-nsarchiv/
Southern Poverty Law Center
400 Washington Avenue Montgomery, Alabama 36104 www.splcenter.org/
US Department of State (Külügyminisztérium)
Counter-Terrorism Office www.state.gov./s/ct/
Women in Black
www.womeninblack.net/
Znet
18 Millifeld Street
Woods Hole, MA 02543
www.zmag.org/ZNET.htm

NEMZETKÖZI
Alternative Information Center
POB 31417, Jerusalem 91313, Izrael www.alternativenews.org/
Amnesty International
99-1 19 Roseberry Avenue London ECIR 4RE, Nagy-Britannia www.amnesty.org/
CAINWebservice
Conflict Archive on the internet cain.ulst.ac.uk/cainbgn/index.html

Canadian Centre for Victims of Torture
194 Jarvis Street, 2nd Floor Toronto, Ontario M5B 2B7, Kanada www.icomm.ca/ccvt
International Policy Institute for Counter Terrorism
www.ict.org.il/
International Rehabilitation Council for Torture Victims
Borgergade 13
PO Box 9049
DK-IO22K 0benhavn
Dánia
www.irct.org/

Peace Bigades International
International Office
Unit 5, 89-93 Fonthill Road
London N4 3HAT
Nagy-Britannia
www.peacebrigades.org/

Terrorism Prevention Branch
UN Office for Drug Control and Crime Prevention
PO Box 500
A-1400 Wien
Ausztria
www.undcp.org/odccp/terrorism.html

Project Disappeared Piedras 153 IA, c.p. 1070 Capital Federal Argentína madres-lineafundadora.org/noticias/

FELHASZNÁT IRODALOM

Blum, William: The CIA: A Forgotten History, London, Zed Books, 1986.
Chomsky, Noam: The Culture of Terro-rism, Toronto, Between the Lines, 1988.
Esposito, John: Unholy War: Terror in the Name of Islam, New York, Oxford University Press, 2002.
Frey, R. G. {szerk.): Violence, Terrorism, and Justice, Cambridge/New York, Cambridge University Press, 1991.
Henderson, Harry: Global Terrorism: the Complete Reference Guide, New York, Checkmark Books, 2001.
Herman, Edward és O'Sullivan, Gerry: The Terrorism Industry: The Experts and Institutions That Shape Our View of Terror, New York, Pantheon Books, 1989.
Hoffman, Bruce: Inside Terrorism, New York, Columbia University Press, 1998.
Juergensmeyer, Mark: Terror in the Mind of God, Berkeley, University of California Press, 2001.
Stern, Jessica: The Ultimate Terrorists, Cambridge, USA, Harvard University Press, 1999.
Whittaker, David (szerk.): The Terrorism Reader, London, Routledge, 2001.
Wilkinson, Paul: Terrorism Versus Democracy; The Liberal State Response, London, Frank Cass, 2001.
Zulaika, Joseba és Douglas, W.A.: Terror and Taboo: The Follies, Fables, and Faces of Terrorism, New York, Routledge, 1996.